

PARS II.

DE

MATERIA MEDICA

IN SPECIE.

LIBER I.

DE

MEDICAMENTIS EVACVANTIBVS

SECTIO I.

DE

MEDICAMENTIS PVRGAN-
TIBVS.

CAPVT I.

DE

MEDICAMENTORVM PVRGANTIVM
MODO AGENDI ET VSV.

§. I.

Excretio alvi solito fluidior & frequentior, quæ ope
medicamentorum producitur, dicitur *purgatio*, & me-
dicamenta, quæ talem producant alvi excretionem, no-
minantur *purgantia*.

Definitio
purgationis
& purgan-
tium.

§. II.

Experientia docet, quod, si quis purgans assumsit
medicamentum, plerumque excretionem alvinam infimi
ventris dolor, qui modo lenis, modo vehementior est,
itemque borbrygmi precedere soleant, prima sedes excre-
menta naturalis consistentiæ vel interdum tantum sola,
vel fere semper cum aliis fluidoribus partibus commixta
educat, sequentes vero sedes liquida ratione consistentiæ &
colo-

Quid expe-
rientia do-
ceat de pur-
gatione.

coloris varia, partim aquæ similia, partim mucosa & pituitosa, interdum non colorata, interdum colore, ut flavo, viridi vel nigro prædita evacuent, quin sanguis ipse, si vehementis efficaciae purgans fuerit assumptum, sæpe excerni solear, & tandem purgationem plerumque lassitudo & excretionis alvinæ retardatus successus vel obstructio per aliquot dies sequi solear.

§. III.

De differentiâ purgantium ratione gradus, quo agunt.

Purgantia differunt a se invicem ratione modi & gradus, quo suam peragunt operationem, & pro hujus diversitate varia nanciscuntur nomina. Vel enim admodum leniter & sine magno agunt incommodo vel corpus in operando maxime afficiunt vel inter hæc duo medium obtinent locum. Priora dicuntur *laxantia*, *lenientia*, *lubrificantia*, *eccoprotica*, posteriora *drastica*, & quæ mediæ sunt in doli, a quibusdam *cathartica completa* nominantur.

§. IV.

De veterum divisione circa purgantia.

Veteres dividebant purgantia in quatuor classes secundum quatuor, quos in corpore humano statuebant, humores. Ad primam classem referebant ea, quæ *phlegmagoga* nominabant. Per hæc intelligebant talia, quæ phlegma seu pituitam vitream palmario evacuare perhibebant. Alteram classem constituiebant *cholagoga*, quæ bilem flavam seu hepaticam subducere observaverant tertio humori, quem hydor appellabant & qui id est fluidum, quod nos nominamus serum, adsignabant *hydragoga*, & tandem ea, quæ bilem atram eliminare putabant, *melanagoga* appellabant.

§. V.

Veteres statuebant specifica purgantia.

Si purgantium divisionem, quam veteres secuti fuerunt §. IV, consideramus, facile perspiciamus, veteres certis humoribus peculiariter adsignavisse purgantia, quæ eos educerent adeoque statuisse purgantia specifica. Neque hæc sententia plane est rejicienda, cum negari nequeat, quod vnus humor

mor

mor præ alio ab hoc vel illo medicamento alteretur. Quilibet enim corporis humani humor peculiari gaudet mixtione adeoque peculiare requirit solvens. Accedit ad hoc, quod quilibet humor gravitatem possideat specificam, ex qua peculiaris ejus cum aliis corporibus cohaesionis gradus est derivandus, & de medicamentis purgantibus itidem notum est, quod specifica gaudeant gravitate adeoque certo cohaesionis gradu. Quo magis igitur specifica medicamenti cujusdam gravitas ad specificam hujus vel illius humoris gravitatem accedit, eo major eius cum hoc fit cohaesio & consequenter major actio in se invicem atque ita efficitur, ut ab hoc medicamento hic præcipue humor vel alteretur tantum vel simul ad excretionem reddatur aptus.

§. VI.

Fere semper in intestinis reperiuntur scybala, nunquam vero in iisdem nisi in statu præternaturali bilis vel pituita invenitur, & ex eo, quod in statu naturali excrementa sint spissæ ac compactæ consistentiæ & fere ad solidam accedentis, quamvis ex glandulis in fine intestini ilei, processu vermiformi, intestino coeco, colo & recto sitis haud parum liquidi acquirant, neque alvi excretio fit fluida, certo & tuto argumentari licet, quod nunquam in statu naturali in intestinis crassis liquidum in tanta colligatur copia, ut sub forma liquidi ibi hæreat vel excerni queat. Hoc etenim si esset, necesse esset, ut in statu sano semper alvus deponeretur fluida, quod vero experientiae repugnat quotidiana.

Nullum liquidum naturaliter colligitur in intestinis.

§. VII.

Insignis salivæ quantitas quotidie secernitur, cujus maxima pars per oesophagum ad ventriculum atque intestina defertur, neque in excessu peccamus, si asserimus, intra viginti quatuor horas salivæ, quæ in ventriculum defertur, quantitatem ad libram unam & dimidiam accedere. Cui hæc quantitas nimia videtur, legat Histoire de l'Académie Royale des sciences an. 1710. pag. 43.

Quantum salivæ deferatur in ventriculum & intestina.

Z

§. VIII.

§. VIII.

Quantum li-
quidi ex
glandulis
oesophagi &
ventriculi &
per potulen-
ta deferatur
in intestina.

Porro ex principiis notum est physiologicis, quod lymphæ in oesophagi & ventriculi glandulis secernatur atque ad intestina defluat, sed hujus lymphæ, quæ vno die in his secernitur glandulis, quantitas vix dimidiæ libræ est æqualis. Quo minor vero hujus lymphæ, quæ quotidie ad intestina defluit, est quantitas, eo major e contrario liquidorum quantitas per potulentorum & aliorum cum cibis liquidorum ingestionem ad ventriculum defertur, ita, ut non multum a vero simus aberraturi, si asserimus, quotidie novem libras liquidorum per potulentorum & ciborum assumptionem in plerisque masculis Germanis adultis in ventriculum deferri.

§. IX.

Quantum
fluidi ex
glandulis
duodeni
precedenti-
bus admisce-
atur fluidis.

Omnia hæc liquida, quorum mentionem feci §. VII. VIII, ad intestinum perveniunt duodenum, in quo ipsis alia iterum liquida, ut liquor, qui ex glandulis Brunneri in duodeno sitis secernitur, liquor pancreaticus & bilis, in larga admiscentur copia. Ad glandulas enim duodeni quod attinet, illæ sunt quidem parvæ atque exiguæ, sed si consideramus, eas esse admodum copiosas & vi motus partium circumjacentium, quem ob respirationem continuo succedentem exercent, alternative premi & moveri, non in excessu peccabimus, si tantum liquidi a duodeni glandulis quotidie secerni asserimus, quantum a glandulis oesophagi & ventriculi vno die separatur, nimirum libram dimidiam §. VIII.

§. X.

Quantum li-
quoris pan-
creatici &
bilis fluidis
precedenti-
bus admi-
sceatur.

Liquoris pancreatici, qui modo nominatis fluidis §. VII. VIII. IX. admiscetur, insignis est quantitas. Nemo hac de re dubitabit, qui considerat, quod glandula pancreas ratione structuræ cum glandulis salivalibus conveniat, ratione vero magnitudinis & loci ab iis maxime differat. Nam ratione magnitudinis triplo major est, quam omnes glandulæ salivales junctum sumtæ, & deinde eam habet

habet situm, in quo continuo premitur & agitur. Glandulæ salivales jacent quidem in ejusmodi loco, in quo a motu linguæ & maxillarum premuntur & saliva secretio augetur, sed cum maxillæ & lingua non continuo moveantur, glandula pancreas vero nunquam durante vita ab externa pressione libera sit, patet, secretionem liquoris pancreatici hac ex ratione longe copiosorem esse quam salivæ, & si simul insignem, qua glandula pancreas omnes glandulas salivales junctim sumtas superat, magnitudinem consideramus, nos minime vitii cujusdam accusari posse judicamus, si asserimus, quod liquor pancreaticus saliva secernatur triplo copiosius & ejus quantitas, quæ quolibet die secernitur, ad quatuor libras & dimidiam ascendat. Denique bilis etiam quotidie in duodenum ad aliquot excernitur uncias.

§. XI.

Si hanc fluidorum, quæ ad intestina deferuntur §. VII. VIII. IX. X. quantitatem perpendimus, apparebit, se-
decim fluidorum libras quotidie ad intestinum vsque jejunum descendere, & si decima tantum horum pars ad anum descenderet, omnem excretionem alvinam in statu naturali debere esse fluidam. Cum vero in statu naturali excrementa non excernantur fluida sed spissæ & compactæ & ad solidam fere accedentis consistentiæ, & excretio alvina omnis non sit fluida §. VI, sequitur, ut omnia ista fluida, quæ ad ventriculum & intestina tenuia deferuntur §. VII. VIII. IX. X. in statu naturali in intestinis tenuibus nec maneant nec colligantur, sed ex his per vasa resorbentia deferantur in massam sanguineam atque ex hac iterum ad modo dicta perveniant intestina, adeoque in statu naturali continuo fiat istorum fluidorum ex massa sanguinea circulus in os, œsophagum, ventriculum atque intestina tenuia atque ex his rursus per vasa resorbentia in massam sanguineam. Neque fere quicquam ab hac insigni liquidorum, quæ ad intestina desfluunt tenuia, copia in statu naturali ad intestina descendere potest crassa.

Z 2

Hoc

Fit circulus humorum ex intestinis in massam sanguineam & ex hac in intestina.]

Hoc etenim si fieret, feces spissam, compactam & ad solidam fere accedentem semper in statu naturali habere deberent consistentiam. Quod vero cum repugnet experientia, utpote quæ potius docet, excrementa, quamvis iis non parum liquidi ex glandulis in fine intestini ilei, processus vermiformis, intestini coeci coli atque recti admisceatur, spissa, compacta atque ad solidam fere accedente gaudere consistentia §. VI, luculenter apparet, de hac magna liquidorum, quæ ad intestina defluunt tenuia, copia nihil fere ad intestina pervenire crassa.

§. XII.

Purgantia debent circulum humorum §. XI. ita invertere, ut minori copia ad sanguinem quam ex hoc ad intestina deferantur.

Si purgatio fieri debet, alvus excerni debet solito fluidior §. I. Nunc vero alvi excretio produci nequit solito fluidior, nisi circulus liquidorum ex intestinis tenuibus ad massam sanguineam atque ex hac ad illa ita turbetur atque invertatur, ut liquida minori copia ad massam sanguineam per vasa resorbentia ex intestinis tenuibus redeant, quam ex massa sanguinea ad hæc intestina deferuntur §. XI. Ergo, si purgatio fieri debet, hic humorum circulus, cujus mentionem feci, modo dicto per medicamenta est turbandus atque invertendus, & purgantia ita agere debent, ut hunc memoratum humorum circulum dicto turbent atque invertant modo.

§. XIII.

Purgantia debent affluxum fluidorum versus intestina vel eorum refluxum seorsim vel conjunctim augere.

Si circulus fluidorum lymphaticorum ex massa sanguinea ad intestina tenuia atque ex his ad massam sanguineam ita turbandus est atque invertendus, ut fluida minori copia ad massam redeant sanguineam quam ex hac ad ista perferuntur, hoc triplici tantum modo fieri potest. Aut enim fluida naturali majore copia ad intestina tenuia defluere debent quam ex his per vasa resorbentia reducuntur ad massam sanguineam, aut affluxu fluidorum in intestina tenuia manente eodem uti in statu naturali per vasa resorbentia minori copia redire debent in massam sanguineam.

sanguineam aut vtrumque simul fieri debet, hoc est, debet ultra gradum naturalem fluidorum affluxus versus intestina augeri & simul eorum refluxus ad massam sanguineam imminui. Nunc purgatio fieri nequit, nisi fluidorum circulus ex massa sanguinea ad intestina tenuia atque ex his ad massam sanguineam ita turbetur atque invertatur, vt fluida minori copia ex intestinis tenuibus ad massam redeant sanguineam quam in illa defluunt & purgantia hoc modo agere debent § XII. Qua de re, si purgatio fieri debet, vel prius vel posterius seorsim vel conjunctim fieri debet, & purgantia vel prius vel posterius seorsim vel vtrumque simul efficere debent.

§. XIV.

Purgantia efficere debent, vt fluida vel majori copia ad intestina defluant tenuia quam ex iis redeunt ad massam sanguineam vel minori copia, affluxu eorum ita manente vti in statu naturali, revehantur vel vtrumque simul efficere debent §. XIII. Fac igitur, purgantia agere modo primo, seu ita, vt fluidorum affluxum augeant versus intestina §. cit, tunc hoc nullo alio efficere possunt modo, quam augendo secretionem fluidorum in intestinis tenuibus. Nam si fluidorum in intestinis tenuibus secretio augetur, hac longe majori in copia deferuntur in intestina tenuia quam ex his ad massam penetrare possunt sanguineam, adeoque majori in copia remanent & colliguntur in intestinis tenuibus, vnde alvus sequitur fluida, quam purgantia efficere debent.

Purgantia, si agunt affluxum humorum augendo versus intestina, horum secretionem augere debent.

§. XV.

Fluidorum serosorum, quæ ad intestina deferuntur tenuia, secretio augetur, si potulenta in majori assumuntur quantitate. Nam secretio cujuscunque materiae fluida in corpore humano augetur, si materiae secernendæ quantitas augetur, qualitas ejus ad secretionem apta redditur & vasa secretoria dilatantur (per princ. physiol.) Nunc potulenta majori in quantitate hausta seri seu humorum, quæ ad intestinorum tenuium cavitatem deferuntur, quan-

Potulenta, si in majori hauriuntur quantitate, non sunt purgantia.

titatem augent, illos diluendo ad secretionem reddunt aptiores & vasa secretoria dilatant. Ergo potulenta, si majori in quantitate assumuntur, secretionem fluidorum serosorum, quæ ad intestinorum tenuium cavitatem deferuntur, augent. Verum enim vero potulenta, si in majori hauriuntur quantitate, secretionem humorum serosorum non in intestinis solum tenuibus augent, sed in omnibus etiam reliquis partibus, in quibus serosi secernuntur humores, æqualiter, nisi peculiaris adsit causa, quæ motum potulentorum determinat versus partem quandam, ut debilitas eiusdem. Cum vero potulenta, si in majori ingeruntur quantitate, fluidorum serosorum secretionem augeant æqualiter in omnibus omnino partibus, in quibus humores serosi secernuntur, eam vel nihil vel parum tantum augere possunt in intestinis tenuibus, quin potius eandem imminuere debent, adeoque nec purgantia esse possunt §. XIV, quamvis purgationem per aliud medicamentum productam augere possint. Neque quælibet potulentorum copia major neque quælibet potulentorum species apta est ad purgationem scopo medico convenientem excitandam. Si enim nimia potulentorum quantitas ingurgitatur, vel vomitus excitatur vel vasa ob nimiam eorum repletionem nimis extenduntur & debilitantur. Deinde potulenta sunt vel aquea vel spiritiosa & assumuntur vel calida vel frigida. Si potulenta ingeruntur frigida, urinæ excretio augetur & per hanc serosæ partes in majori eliminantur quantitate, unde non potest non earum secretio in reliquis partibus ut in intestinis imminui. Si vero potulenta assumuntur calida, urinæ excretionem & transpirationem seorsim vel conjunctim augent, quo iterum humorum serosorum secretio in intestinis imminuitur. Potus aquosus urinam potius provocat & spirituosus transpirationem auget, hinc etiam hac ratione serosi humores minori in copia secernuntur in intestinis tenuibus. Potulenta ergo, sive calida sive frigida, sive aquosa exhibeantur majori in copia, per se sola secre-

secretionem fluidorum serosorum in intestinis tenuibus potius impediunt adeoque hac ratione purgationem excitare nequeunt.

§. XVI.

Secretio quoque humorum serosorum, quæ ad intestina perferuntur tenuia, motu corporis progressivo leni intenditur. Cum enim hic augeat motum humorum circulatorium adeoque intestinum, eorum resolutionem, ad secretionem aptitudinem atque impetum in vasa secretoria, quo paululum extenduntur & ad fluidorum secretionem aptiora redduntur, hæc omnia vero fluidorum serosorum secretionem promoveant, necessario secretionem fluidorum serosorum augere debet. Sed quoniam secretio fluidorum non in intestinis solum tenuibus, sed in toto etiam reliquo corpore omnibusque reliquis partibus, quæ humores serosos fecernunt, augetur æqualiter, ob hanc causam fluidorum serosorum secretio in intestinis tenuibus vel nihil vel admodum parum augetur. Motus ergo humorum progressivus leniter auctus non purgat per se solus, quamvis purgationem per aliud medicamentum purgans productam promoveat, neque medicamenta, quæ augendo secretionem fluidorum serosorum in intestinis tenuibus, purgationem excitare debent, hanc excitare possunt leni augmento motus humorum progressivi, neque ista, quæ motum humorum progressivum in toto corpore intendunt, nisi adsit peculiaris causa determinans motum humorum, purgantia esse & evadere possunt.

Quæ motum humorum progressivum augent, non sunt purgantia.

§. XVII.

Porro secretio liquidorum serosorum, quæ ad intestina deferuntur tenuia, augetur quoque, si serum funditur seu resolvitur. Serum enim est in statu naturali gelatinosum adeoque in se ad excretionem minus aptum. Si vero resolvitur, partium ejus cohesio & magnitudo imminuitur adeoque hoc utroque modo ad secretionem atque excretionem fit magis aptum. Verum enim vero hæc

Resolutio seri sola non excitat purgationem & si serum resolutum tantum non sunt purgantia.

feri resolutio, cum in toto fiat corpore, aut plane non alvi excretionem reddit fluidam, saltem non vnice talem reddit, sed alias etiam excretiones, vt vrinæ & sudoris, auget, adeoque purgationem excitare nequit talem, qualis medico scopo conueniens est & a medico intenditur.

§. XVIII.

Obstructio ductuum excretoriorum in intestinis tenuibus potest excitare purgationem & obstructia ductus hos excretorios purgantia evadere possunt.

Si cuius partis serum secernentis vasa secretoria vel excretoria obstruuntur, serum per ea transire nequit sed eius impetus versus parietes vasculorum obstructorum determinatur, quo vascula tanquam mollissimæ partes magis dilatantur & debilitantur, donec obstructio cessat, quo facto copiosior feri sequitur secretio atque excretio. Si ergo ductus in intestina tenuia hiantes excretorii obstruuntur, serosi humores majore in copia in intestinorum cavitatem secerni atque excerni debent. Obstructio igitur ductuum excretoriorum in intestina tenuia hiantium alvum reddere potest fluidam adeoque purgationem excitare, atque ea medicamenta, quæ vasa excretoria intestinorum tenuium obstruunt, purgantia evadere possunt.

§. XIX.

Quotuplici modo secretio liquorum serosorum, quæ ad intestina tenuia deferuntur, augeri possit.

Quadruplici ergo tantum modo fluidorum serosorum, quæ ad intestina deferuntur tenuia, secretio augeri potest 1) potulentorum majori assumptione §. XV. 2) motus humorum progressivi augmento leni §. XVI, 3) feri resolutione §. XVII. & 4) obstructione ductuum secernentium & excernentium in partibus istis, quæ serum secernunt §. XVIII.

§. XX.

Quomodo refluxus humorum ex intestinis in sanguinem impediatur.

Cum continuus fiat in statu naturali humorum serosorum ex intestinis tenuibus in massam sanguineam atque ex hac in intestina tenuia circulus §. XI. sequitur, vt, si vasa resorbentia in intestinorum tenuium cavitatem hiantia sunt obstructa, humores serosi ex intestinis tenuibus ad massam sanguineam redire nequeant sed in his mane-

maneat atque colligantur, unde non potest non alvi excretio sequi fluida adeoque purgatio produci.

§. XXI.

Purgantia vel affluxum fluidorum serosorum versus & in intestina tenuia augere vel eorum refluxum ad massam sanguineam imminuere eaque vel seorsim vel conjunctim efficere debent §. XIII. Faciuntur purgantia agere affluxum fluidorum serosorum augendo versus & in intestina tenuia, tunc hoc non alio efficere possunt modo quam augendo secretionem fluidorum serosorum, quæ ad intestina perferuntur tenuia §. XIV. Nunc humorum serosorum, quæ ad intestina perferuntur tenuia, secretio quadruplici tantum modo augeri potest vel majori potentiorum assumptione vel leni augmento motus humorum progressivi vel feri resolutione vel obstructione ductuum serum secermentium atque excernentium §. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. Ergo purgantia vel debent esse potentia, quæ majori in copia ingeruntur, vel leniter augendo motum humorum progressivum vel serum resolvendo vel obstruendo ductus excretorios in intestinis agere debent. Verum enim vero potentia, si vel maxime majori in copia ingeruntur, non sunt purgantia §. XV, neque ea, quæ æqualiter vel motum humorum progressivum leniter intendunt, vel serum resolvunt, purgantia sunt, neque purgantia vel æqualiter augendo tantum leniter motum humorum progressivum vel resolvendo serum agunt §. XVI. XVII. Ergo purgantia, quæ agunt secretionem humorum serosorum, quæ ad intestina deferuntur tenuia, augendo, nullo alio modo quam obstruendo ductus excretorios in intestina tenuia hiantes agere possunt. Cum enim quadruplici tantum modo humorum serosorum, quæ ad intestina perferuntur tenuia, secretio augeri possit ut potentiorum copiosiore assumptione, augmento leni motus humorum progressivi, feri resolutione & obstructione ductuum serum secermentium atque excernentium §. XIX, tres vero priores

Purgantia agunt obstruendo ductus excretorios intestinalium tenuium,

modi hic locum non inveniunt §. XV. XVI. XVII. nullus alius modus, quo purgantia, quæ secretionem fluidorum serosorum in intestinis tenuibus augendo agunt, agere possunt, restat, quam hic, quo scilicet ductus excretorios in intestinorum tenuium cavitatem hiantes obstruunt.

§. XXII.

& orificia vasorum resorbentium.

Si purgantia agunt serorum humorum refluxum ex intestinis in massam sanguineam impediendo, affluxu eorum manente naturali, tunc non alio agere possunt modo quam obstruendo orificia vasorum resorbentium in intestina tenuia hiantium §. XX. Cum vero nulla adsit ratio, cur purgantia agant obstruendo tantum orificia ductuum excretorios & orificia vasorum resorbentium intacta relinquendo, nec ejusmodi dentur medicamenta, quæ in orificia vasorum vel excretorios vel resorbentium tantum seorsim agunt, patet, purgantia agere duplici semper simul modo, obstruendo orificia vasorum tam resorbentium quam excretorios in intestina hiantium.

§. XXIII.

Non necesse est, ut si purgatio fieri debet, omnia vasa in intestina hiantia obstruantur.

Non autem necesse est, ut purgantia, si ut purgantia agere debent, omnia omnino vasa tam revehentia quam excretoria in intestinorum cavitatem hiantia obstruantur. Major enim liquidorum quantitas sponte in intestina descendit §. XI, quam unquam medicus prudens ope medicamentorum purgantium uno die evacuare intendit & studet, & si hoc fieret, non periculosa solum fluidorum intemperies sed summa etiam virium prostratio exinde oriretur.

§. XXIV.

Quænam esse possint purgantia.

Cum purgantia agant obstruendo orificia vasorum tam excretorios quam resorbentium in cavitatem intestinorum hiantium §. XXII. XXIII, sequitur, ut, quæcumque vasa per intestinorum tunicam villosam disseminata obstruunt, purgantia eise & evadere possint.

§. XXV.

§. XXV.

Medicamenta, quæ salia acria particulis sulphureis juncta possident, possunt esse & evadere purgantia. Nam salium proprium est resolvere §. CCCCLXIV., & si sulphureas partes habent conjunctas, in superficie sunt specificè leviora adeoque feri & sanguinis sulphureis aliisque partibus adhærere in easque agere possunt. Si igitur ejusmodi medicamentum, quod salia continet acria cum sulphureis partibus juncta, ore assumptum fuerit atque in ventriculum delatum, ejus salia acria sulphureis partibus juncta ab humoribus in ventriculum delatis ut liquore gastrico & saliva solvuntur, sed, uti facile patet, non simul & semel, sed lente & successive. Prior hujus solutionis pars minus debet esse saturata, sed potius satis diluta, partim, quia ab affluentibus aliis liquoribus in sat larga quantitate ut liquore pancreatico & glandularum duodeni diluitur, partim quia medicamentum non nisi lente & successive solvitur. Nunc solutiones salinæ, quo minus saturatæ sunt & quo magis dilutæ, eo minus sunt acres. Qua de re prima salium acrium medicamenti ore assumpti solutio minus acris erit adeoque intestinorum fibras non irritabit, sed per vasa resorbentia in sanguinem penetrabit nec ullam fere in intestinis efficiet mutationem. Quamquam vero hæc solutio intestinorum fibras non afficiat, serum tamen resolvere & fundere incipit. Nunc medicamentum salia acria cum sulphureis partibus juncta continens in intestinis successive magis magisque solvitur, & sequens ejus solutio continuo magis fit concentrata & acrior, partim, quia ad remanentes in intestinis solutionis prioris partes semper accedunt novæ, partim, quia serosi humores, qui in intestina deferuntur, non amplius sunt blandi sed salia acria in serum delata illudque resolventia jam continent. Hæc igitur sequens solutio medicamenti purgantis, utpote magis acris facta, majori gradu in intestinorum fibras agit earumque irritationem producit, qua facta spasmodica earum sequitur contractio. Hæc vero

Quæ salia acria cum sulphureis partibus juncta continent, possunt esse & evadere purgantia, & quomodo agant, ostenditur.

fibrarum constrictio primum in superioribus intestinorum
 tenuium partibus incipit, partim, quia solutiones salium
 acrium medicamento assumpti non statim ad inferiora per-
 veniunt, partim, quia ista solutionis pars, quæ ad infe-
 riores intestinorum partes pervenit, ab iis humoribus, qui
 a vasis resorbentibus resorberi haud potuerunt, diluitur,
 unde minus acris esse debet. Cum igitur hæc solutionis
 pars, quæ ad intestinorum tenuium partes deferretur infe-
 riores, minus sit acris, horum fibras irritare nequit, sed
 denuo per vasa resorbentia ad massam revehitur sangui-
 neam, ad quam delata seri resolutionem & acrimoniam
 a priori medicamento solutione jam productam auget.
 Hæc omnia tamdiu continuare debent, donec medica-
 mentum assumptum in intestinis fuit plenarie solutum &
 consumptum. Quamquam vero ejusmodi medicamentum
 in intestinis sat brevi solvitur & consumitur tempore,
 nihilominus tamen, quoniam ad sanguinem delatum seri
 resolutionem atque acrimoniam auget, liquores serosi
 continuo in intestina deferuntur acres, eorumque acri-
 monia crescit. Hæc serosorum, qui ad intestina de-
 scendunt, humorum acrimonia non inferiores solum
 intestinorum tenuium partes sed ipsa etiam intestina
 crassa irritantur, quo facto harum partium fibræ constri-
 nguntur. Nunc in intestinorum tenuium cavitatem hiant
 orificia vasorum tam resorbentium quam excretoriorum,
 atque in intestinorum crassorum cavitatem terminantur
 orificia ductuum excretoriorum glandularum hic sita-
 rum, qua de re hæc omnia orificia non possunt non con-
 stringi atque obstrui. Si vero orificia vasorum excreto-
 riorum in intestinis tenuibus obstruuntur, major sequi-
 tur humorum in intestinorum tenuium cavitatem secre-
 tio, &, cum vasa resorbentia tantum resorbere non va-
 leant, quantum affluit §. XIV, alvus sequi debet fluida.
 Deinde cum orificia vasorum quoque resorbentium ob-
 struantur, fluida, quæ majori in copia in intestinorum
 cavitatem deferuntur, minori copia revehuntur §. XX,
 hinc

hinc ex hac quoque ratione alvi excretio producitur fluidior. Denique cum ductus excretorii glandularum in intestinis crassis sitarum obstruantur, harum quoque obstructionem major liquorum secretio adeoque hanc quoque ob causam fluidior alvi excretio sequi debet. Atque hic est iste modus, quo purgantia agunt, & affluxum humorum versus intestina augent, refluxum vero eorundem imminuunt §. XIII.

§. XXVI.

Acria ferum resolvunt ejusque acrimoniam augent & vasa tam resorbentia quam excernentia in intestinorum cavitatem hiantia constringere adeoque obstruere valent, adeoque purgantia esse & evadere possunt §. XXIV.

Acria purgantia esse & evadere possunt.

§. XXVII.

Viscida orificia vasorum in cavitatem intestinorum hiantium, dum illis adhærent, obstruunt. Nunc ea, quæ vasorum tum excretoriorum tum resorbentium in intestinorum tunica interna disseminatorum orificia obstruunt, purgantia esse & evadere possunt §. XXIV. Hinc idem quoque de viscidis valere debet.

Viscida purgantia esse possunt.

§. XXVIII.

Olea expressa, ut oleum lini, amygdalarum &c. sunt viscida, adeoque purgantia esse & evadere possunt §. XXVII. Plerique putant, olea expressa lubricando intestina purgare & hinc etiam sub lubricantium nomine adhiberi solent, ita, ut vel ore assumantur, vel, quod frequentius fieri solet usuque magis est receptum, sub forma clysteris ano injiciantur. Verum enim vero, si verum fieri licet, minime fieri potest, ut olea expressa lubricando intestina purgationem inferant. Cum enim fluida, si per intestinorum cavitatem ad anum usque descendere debent, sæpe quoque, quoniam intestina mox ascendunt mox descendunt, ascendere debeant, per viam vero lubricationem ascensus tantum impediatur, quantum descensus acceleratur, patet, olea expressa non lubricando intestina pur-

Oleosa purgantia esse & evadere possunt.

gationem producere, ad quod accedit, quod fluida, si eorum motus accelerari debet, lubricatione plane non indigeant, cum ipsa sint lubricantia, & sine lubricatione per declivia quoque descendant.

§. XXIX.

Cur parva purgantis dosis adeo copiosam producat humorum evaeuationem.

Ex demonstratis facile nunc reddi potest ratio, cur pauca atque exigua medicamenti purgantis dosis, ut grana sex vel octo resinæ jalappæ, adeo copiosam humorum per alvum excretionem producere possit. Resina enim jalappæ, uti in sequentibus demonstrabitur, serum maxime resolvit & acre reddit, humorumque versus & in intestina affluxum auget eorumque refluxum impedit. Neque, si in largiori copia humores per anum evacuari debent, necesse est, ut permulta vasa resorbentia & excretoria obstruantur, sed ad hoc parva tantum sufficit obstructio, qua pars tantum decima sexta vasorum tum resorbentium tum excretoriorum obstruitur, cum insignis liquidorum quantitas ad intestina deferatur §. XI. Verum quidem est, quod demum intra viginti quatuor horarum spatium sedecim liquidorum libræ ad intestina defluant §. XI, & purgationes intra octo horarum spatium suam plerumque absolvant operationem, quo temporis intervallo vix quinque vel sex fluidorum libræ ad intestina descendunt, quarum pars decima sexta vix tertiam libræ partem constituit, adeo, ut videatur, fieri non posse, ut hac ratione tanta liquidorum copia, quanta intra octo horas a purgante evacuatur, intra idem tempus excernatur, sed, si consideramus, quod purgantia acria adeoque & resina jalappæ vasa tam excretoria quam resorbentia in intestinis superioribus obstruant & ita humorum affluxum versus intestina augeant eorumque refluxum imminuant §. XXI. XXII. XXV, deinde, quod ad crassa descendant intestina & ductus excretorios glandularum magna in copia hie sitarum obstruant atque sic liquorum, qui in his glandulis secernuntur, secretionem maximopere augeant §. XXI. XXV,

XXV, & tandem, quod sola ductus pancreatici obstructio insignem feri adfluxum excitet §. X. XVIII. XXI. satis superque apparet, cur ab exigua medicamenti purgantis dosi & a paucis resinæ jalappæ granis adeo copiosa humorum evacuatio per anum produci possit.

§. XXX.

Cum acria & viscida purgantia esse & evadere possint §. XXVI. XXVII, sequitur, ut medicamenta, quæ vel acria vel viscida seorsim vel conjunctim sunt, purgationem producere possint.

Acria & viscida possunt esse purgantia.

§. XXXI.

Vitii quis me accusare posset, quod in antecedentibus fuerim argumentatus, quod ea medicamenta, quæ alvum reddunt fluidam, purgationem excitent, cum tamen ad purgationem requiratur non alvi excretio solum fluidior, sed frequentior etiam §. I. Verum enim verò notandum est, quod alvi excretio eadem, qua redditur fluidior, ratione efficiatur frequentior, & quod medicamenta, quæ alvi excretionem efficiunt fluidiorem, eandem quoque accelerent; id quod in sequentibus clarius demonstrabitur.

Scholion.

§. XXXII.

Purgantia motum humorum serosorum determinant versus intestina, id quod fit, eorum affluxum augendo & refluxum impediendo, & excernenda reddunt fluidiora §. I. XIII. Si vero excernenda sunt fluidiora, in vno loco nec manent nec magna colliguntur in quantitate, sed quaquaversus, ubicunque us datur accessus, distribuuntur & difflunt, nec tanta vi, quanta excrementa naturalis consistentiæ, cum intestinorum parietibus & inter se sed parum tantum coherent. Cum igitur excernenda fluidiora intestinorum parietibus adhæreant parum nec tanta vi, quanta naturalis consistentiæ excrementa, a causa movente quacunque facilius & celerius quam hæc pro-

Purgantia reddunt alvum frequentem fluiditate, quam excernendis conciliant,

propelli debent. Porro cum excernenda fluidiora cum intestinorum parietibus & inter se parum cohereant, in omnibus istis regionibus, in quibus intestina descendunt, proprio pondere deorsum ruere, & cum maxima intestinorum pars descendat, maximam suæ viæ partem brevi admodum tempore absolvere debent. Denique cum excrementa fluidiora non in vno loco magna quantitate colligantur sed quaquaversus distribuantur & diffuant, minori tantum copia in intestinorum locis colligi debent adeoque minor tantum eorum copia ab intestinis est propellenda. Cum vero minor excernendorum copia longe facilius & celerius quam major possit propelli & ad minorem excernendorum copiam propellendam minor intestinorum contractio sufficiat, minor tantum intestinorum contractio ad excernenda fluidiora propellenda sufficit contractio, istud vero, quod ab hac intestinorum contractione minori non propellitur, pondere suo inferiorem intestinorum partem premit & ad novam stimulat contractionem, quæ deinde sequenti propellitur momento.

§. XXXIII.

deinde quantitatē fluidorum excernendorum augendo,

Purgantia efficiunt, ut fluida majori quantitate in intestinorum cavo colligantur §. XIII. XIV. XX. Nunc quantitas fluidorum major in intestinis collecta per valvulas conniventes ita retineri nequit, ut excrementa naturalis consistentiæ, nam quicquid de fluidis his majori in copia in intestinorum cavo collectis ultra valvulas eminet, statim defluit, si in loco est declivi, in istis vero locis, ubi intestina ascendunt, brevi tempore major colligitur quantitas, hac intestina valde premuntur & tenduntur & ad maiorem brevi tempore irritantur contractionem. Ergo quantitas fluidorum in intestinorum cavo collectorum major alvum reddit frequentiore, & cum purgantia efficiant, ut fluida majori in copia in intestinorum cavo colligantur, necessario alvinæ excretionis frequentiam producere debent,

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Purgantia motum intestinorum peristalticum multiplici modo accelerant atque augent. Cum enim purgantia efficiant, ut fluida majori in copia in intestinorum cavo colligantur §. XIII. XIV. XX, & fluida in intestinis accumulata, tum, si non sub priori intestinorum contractione leni propulsa fuerunt, tum vi copiae suae majoris intestina valde premant, tendant & ad contractionem irritent §. XXXII. XXXIII, intestinorum vero, si irritantur, motus peristalticus acceleretur atque augeatur, sequitur, ut purgantia hac ratione intestinorum motum peristalticum accelerent atque augeant. Deinde purgantia ductus excretorios in intestinorum cavitatem hiantes obstruunt §. XXI. XXV. Si vero ductus excretorii sunt obstructi, fluida per eos transire nequeunt sed in horum partibus accumulantur, fibrasque nerveas his intertextas distendunt & hac ratione intestinorum irritationem producant. Tandem purgantia, si sunt acria, intestinorum fibras irritant §. XXV, & fluida ipsa, quae in intestinorum cavitatem deferuntur, reddunt acriora §. XXV. Nunc acria stimulant & irritant §. CCCC. P. I. Ergo purgantia acria modo dicto intestina stimulant & irritant, & cum irritatio intestinorum motum eorum peristalticum acceleret atque augeat, patet, quod multiplici ratione purgantia motum intestinorum peristalticum celeriore & vehementiorem reddant. Iam ex principiis notum est physiologicis, quod motus intestinorum peristalticus acceleratus atque auctus alvinam excretionem acceleret atque frequentiore reddat. Ergo purgantia hac quoque ratione, qua motum intestinorum peristalticum accelerant atque augent, secessum frequentiam majorem producant.

§. XXXV.

Hactenus exposui, quomodo per purgantia humores serosi evacuentur, & cum non hos solum sed bilem etiam tam cysticam quam hepaticam, & atram interdum, eliminent.

Bb

minent

Quomodo
purgantia bilem
evacuant.

minent §. II, restat adhuc, ut in bilis, quæ ope purgantis fit, evacuationem inquiram. Modus vero, quo purgantia bilem vel hepaticam vel cysticam educunt, ab eo, quo humores serofos eliminant, plane non est diversus. Nam purgantia intestina tam tenuia quam crassa irritant §. XXXIV, adeoque intestinum vel duodenum vel colon seorsim vel conjunctim. Nunc ductus cholidochus cum intestino duodeno & ductu cystico, atque hoc intermedio cum vesicula fellea & præterea etiam cum hac intestinum colon per ligamenta connectitur. Purgantia igitur vesiculam felleam per consensum irritant & hæc irritata sese fortius contrahit bilemque copiosius quam in statu naturali in intestina ejicit.

§. XXXVI.

Continuatio
antecedentis.

Purgantia bilis quoque majorem in intestinorum cavitate effundunt copiam atque e corpore eliminant, dum ejus secretionem augent. Nam bilis eo majori debet excerni in copia, quo majori in copia fecernitur. Tota igitur res eo redit, ut demonstrarem, bilis secretionem per purgantia augeri, atque hoc ita probo. Bilis est fluidum salino-sulphureum, & si bilis a sanguine debet fecerni, partes sanguinis salinæ & sulphuræ debent ab aliis coherentibus liberari atque resolvi. Quo magis itaque partes sanguinis salinæ & sulphuræ ab aliis coherentibus liberantur & resolvuntur, eo major bilis copia a sanguine fecernitur. Porro bilis a sanguine majori in copia fecernitur, quo magis ad bilis secretionem est præparatus. Nunc præparatio, qua sanguis in statu naturali ad bilis secretionem redditur aptus, consistit in lymphæ & seris ab eodem separatione, (per princ. physiol.) adeoque ea, quæ lymphæ serique copiam in corpore humano minuunt, massam sanguineam ad bilis secretionem reddunt aptiorem. Denique quæ major bilis copia, modo non sit nimia, excernitur, eo major ejus quantitas fecernitur. Nunc purgantia massam sanguineam lymphæ & sero

fero privant, dum ea e corpore eliminant, deinde sunt salino-sulphurea §. XXV., adeoque partes sanguinis salinas & sulphureas ab aliis cohærentibus liberant atque resolvunt, & tandem ductum cholidochum, vesicam felleam & ob fibrarum connexionem ductum quoque hepaticum & poros bilarios irritando bilis excretionem augent §. XXXV. Ergo purgantia bilis secretionem atque hinc ejus excretionem augere debent.

§. XXXVII.

Hæc omnia, quæ demonstrata sunt de majori bilis excretionem, quam purgantia producant, sunt de bile hepatica & cystica intelligenda. Cum vero purgantia non bilem solum hepaticam & cysticam sed atram etiam evacuent §. II., inquirendum mihi est, quomodo atra quoque bilis per purgantia evacuari possit. Atra bilis vel in viscere hæret vel massæ sanguineæ est commixta. Fac, eam massæ sanguineæ esse commixtam, tunc, si ea a purgantibus sufficienter resolvitur, ad ductus intestinorum excretorios defertur, & hos quidem obstruit, sed, cum obstructio ipsa ductuum excretorios eos eo usque extendet & dilatet, donec aperiantur §. XVIII, sequitur, ut, si impetus ex obstructione ductuum excretorios augeatur, & sufficiens impetus ex vasorum stimulo accedit, ductus excretorii obstructi aperiantur & atra bilis in intestinorum cavitatem propellatur & per anum evacuetur. Ponamus vero, atram bilem visceri cuidam hæere infixam, tunc ea, si a purgantibus sufficienter resolvitur & vasorum fluidorumque impetus a tergo satis augetur, ex viscere eliminari massæque sanguineæ commisceri potest, quo facto sequuntur demonstrata & atra bilis e corpore modo dicto eliminatur.

De excretionem bilis atræ, quæ per purgantia producantur.

§. XXXVIII.

Tum ex demonstratis §. XXXVII, tum ex ipsa bilis atræ natura, qua inter omnes humores evacuandos purgantia

B b 2

maxi-

evacuant' bi-
lem atram.

maximum obrinet visciditatis gradum, patet, non per omnia purgantia bilem evacuari posse atram, sed ad hoc requiri ejusmodi purgantia, quibus magna inest vis resolventi & stimulandi, hoc est, quæ magna gaudent acrimonia. Cum enim bilis atra omnium humorum evacuandorum fit maxime viscidus humor, & si evacuari debet, maxima indigeat resolutione & vasorum stimulatione §. XXXVII, necessario ea purgantia, quæ bilem atram evacuare debent, magna vi resolvente & stimulante, hoc est, acrimonia prædita esse debent.

§. XXXIX.

Quomodo
purgantia
dolorem ex-
citent,

Restat adhuc, ut inquiram, quomodo purgantia excitent dolorem. Hoc sine ex principiis notum suppono pathologicis, quod dolor oriatur, si nervus ultra statum extenditur naturalem. Nunc purgantia qualiacunque sint, si agunt, ductus intestinorum excretorios obstruunt §. XXI, hinc liquida per eos transire nequeunt sed in harum partium, e quibus hi prodeunt ductus, accumulatur eorumque motus magis determinatur versus ductuum obstructorum parietes, quo nervi intertexti ultra gradum extendi possunt naturalem adeoque tensi dolorem excitare. Quo major vero & pertinacior est ductuum excretoriorum in intestina hiantium obstructio, eo magis partes, e quibus hi ductus prodeunt, & nervi extenduntur eoque major producitur dolor. Deinde purgantia, si sunt acria, acrimonia, quam partim ipsa possident, partim ferosis humoribus conciliant, fibras irritant, majorem harum producant constrictionem earundemque & connexarum fibrarum tensionem, quæ dolorem infert, quin leviter vel graviter erodere & hac ratione dolorem excitare possunt. Tandem purgantia acria intestina irritando, majorem eorum producant contractionem, & hac aer in eorum cavo contentus propellitur, si igitur hic ulterius cedere nequit, id quod fit, si diversi & a se invicem remoti intestinorum tractus spasmò simul afficiuntur vel vnus tantum intestinorum crassorum locus spasmò constringitur,

gitur, intestina extendit & hac ratione dolorem producit. Antequam vero hic ab aere intestina extendente oritur dolor vel durante hoc dolore, intestina contra se contrahunt aeremque, quem continent, movent. Nunc vero oriuntur borborygmi, si aer in intestinis tenuis mo-
vetur. Ergo borborygmi hunc dolorem ab aere intestina expandente oriundum comitari debent. Immo si totus intestinorum tractus spasmio afficitur aquabili, aer in eorum cavo contentus magis resistit, quo magis vero resistit, eo magis in fibras agit nerveas easque adeo tendit, ut dolorem inferat.

§. XL.

Cum dolor eo major oriatur, quo major & pertinacior est vasorum excretoriorum in intestinorum cavitate hanc obstructio §. XXXIX, sequitur, ut, quo purgans acrius est vel viscidius seorsim vel conjunctim, & fluida excernenda quo acriora sunt vel viscidiora seorsim vel conjunctim, eo vehementior producatur dolor. Quo acrius enim est vel viscidius purgans, eo magis & pertinacius obstruit vasa intestinorum excernentia, quo magis vero & pertinacius hæc sunt obstructa, ad eo majorem debent partes, e quibus prodeunt, & nervi extendi gradum, adeoque eo major debet excitari dolor. Eadem est ratio, cur eo major oriatur dolor, quo excernenda sunt viscidiora vel acriora seorsim vel conjunctim.

De gradu doloris, quem purgantia producant.

§. XLI.

Purgantia agunt obstruendo vasa excretoria & glandulas in intestinis §. XXI. XXV. Si igitur hæc obstructio magna est & pertinax, fluidorum, quæ ob obstructionem transire nequeunt, motus & impetus versus vasorum obstructorum parietes maxime determinatur, & ab hoc fluidorum motu & impetu maxime extenduntur. Nunc fibrarum extensio nimia producit earum debilitatem (per princ. pathol.) Qua de re obstructio vasorum excernentium & glandularum in intestinis, quam purgantia producant, si

Quomodo purgantia hypercatharsin & cruentam evacuationem producant.

B b 3

vehe-

vehemens est & pertinax, magnam glandulis & vasis ex-
cernentibus in intestinis inferre valet debilitatem. Nunc
fluida semper ad eum majori copia & impetu feruntur
locum, in quo adest debilitas seu resistentia imminuta.
Qua de re humores etiam serosi majori copia & impetu
versus glandulas & vasa excretoria intestinorum ab obstru-
ctione per purgantia producta nimis debilitata ruerent at-
que excerni debent. Pater hinc, quomodo purgantia hy-
percatharsin seu nimiam purgationem excitare possint.
Nam quamdiu durat magna glandularum vasorumque ex-
cretoriorum in intestinis debilitas, tamdiu motus quoque
fluidorum versus has partes determinatur & copiosior quo-
que sequitur eorum excretio. Denique hæc vasa excre-
toria & glandulæ in intestinis ob obstructionem, quæ a
purgantibus producitur, ad eum vsque gradum extendi &
dilatari possunt, ut sanguinem transmittant, adeoque
sanguinea sequatur evacuatio, quamvis hæc etiam a ni-
mia, qua purgantia vasa sanguifera erodunt, acrimonia
produci possit.

§. XLII.

Quenam
purgantia
absque no-
tabili dolo-
re agant,

Ex his facile potest determinari, quamnam purgantia
sine notabili agant dolore. Cum enim purgantia vi ve-
hementis suæ visciditatis vel acrimoniæ, qua vel fibras in-
testinorum erodunt vel vasa eorum excretoria & glandu-
las pertinaciter obstruunt, dolorem excitent §. XXXIX.
XL. XLI, sequitur, ut ea purgantia, quæ leniter tantum ob-
struendo intestinorum ductus excretorios & glandulas, se-
rumque leniter resolvendo nec nimis acre reddendo
agunt, dolorem vel nullum vel vix notabilem inferant.
Nam ab ejusmodi purgantibus intestinorum vasa excretoria
& glandulæ quidem obstruuntur, sed ab hac obstructione,
quoniam levis est, intestinorum vasa excretoria & glandu-
læ leviter tantum extenduntur & obstructio facile tol-
litur, unde dolor exinde vel nullus vel vix notabilis ori-
ri potest.

§. XLIII.

§. XLIII.

Sæpe sanguis congruatus, acria, viscidum pituitosum & purulentum, atra bilis, feces induratae, & alia cruda, quæ a corporis humani viribus subigi & in massam pultiformem mutari nequeunt, naturali alvi excretionem non evacuantur, vel, quia nimis fortiter cum intestinorum parietibus cohærent, id quod de acris, viscido pituitoso & purulento & sanguine coagulato valet, vel quia nimio intestina onerant pondere, quod sanguini quoque coagulato & viscido pituitoso accumulato neque minus fecibus collectis competit, vel, quia sunt nimis compacta & dura, qualia sunt feces induratae. Nunc purgantia humorum serosorum motum determinant versus intestina atque efficiunt, ut in intestinorum cavo majori in copia colligantur §. XIII. XIV. XX. Ergo hæc fluida acria diluunt & temperant, ita, ut ab intestinorum parietibus facilius separentur & per anum educantur, viscida itidem ut sanguinea, purulenta, pituitosa, feces viscidas, diluunt & ad evacuationem reddunt aptiora, vias, quæ antea sicca fuerunt, lubricas reddunt, ut facilius per eas transire & eliminari possint, & denique purgantia viscida quæcumque, si sunt salinæ indolis, resolvunt, & efficiunt, ut intestina majori impetu in propellenda agant, quæ omnia in causa sunt, ut ista corpora, quæ sub naturali alvi excretionem non excernuntur, a purgantibus evacuentur.

Cur & quomodo purgantia ea evacuent, quæ naturali alvi excretionem non excernuntur.

§. XLIV.

Purgantia humorum, dum eos per anum evacuant, quantitatem atque vna cum humoribus liquidi nervei quantitatem imminuunt. Verum enim vero quantitate fluidorum & liquidi nervei imminuta debita in copia in vasa influere eaque sufficienter replere nequeunt. Nunc vis vitalis in decenti sanguinis & fluidi nervei influxu, tonus vero vitalis in decenti vasorum tensione, quatenus fit per eorundem repletionem, consistit (per princ. physiol.) Ergo purgantia vim & tonum vitalem imminuere

Quomodo purgantia alvi obstructionem & lassitudinem producant.

ere

ere possunt, & cum a toni & vis vitalis imminutione proficiatur lassitudo, ratio patet, cur post purgantium operationem plerumque lassitudo sequatur. Hæc lassitudo neque minus alvi per aliquot dies obstructio alia quoque ex ratione purgantium usum sequi solet. Cum enim purgantia humores serosos & lymphaticos per anum evacuent, ob quantitatem horum imminutam reliqui humores tardius moventur & spissiores redduntur. Si vero humores reliqui tardius moventur & spissiores sunt redditi, per vasa minora nec debita celeritate moveri nec decenter resolvi possunt. Nunc lymphæ & fluidum nervæum decenter secerni nequeunt, nisi humores debita celeritate per vasa ferantur minora nec decener resolvantur. Ergo liquidi nervei & lymphæ in intestinorum cavitatem secretio imminuitur. Prius producit lassitudinem, posterius vero alvinæ excretionis retardatum successum, & sic simul patet altera ratio alvi obstructæ & lassitudinis purgationem sequentis.

§. XLV.

Quando sequatur post purgationem alvus fluidior.

Quamquam vero plerumque alvi purgationem alvus sequatur obstructa §. XLIV, hoc tamen non semper contingit, sed potius alvus, si ante purgationem ob visciditatem, qua humores gaudent, officio suo minus rite functa fuerit, ita, ut vel per biduum vel triduum manserit clausa, posteaquam per purgationem viscidum resolutum fuit atque evacuatum, in debitum redigitur ordinem, adeo, ut postea naturaliter aperiatur.

§. XLVI.

Quomodo purgantia diarrhoeam sistant.

Experientia docet, quod diarrhoea sæpe salubri cum effectu per purgantia sistatur. Cum vero purgantia diarrhoeam, ut ita loquar, artificialem producant, non immerito hinc quæstio movetur, quomodo purgantia talem exserere possint effectum. Si igitur hujus phænomeni causam detegere atque evolvere cupimus, necessario nobis istæ sunt attendendæ circumstantiæ, sub quibus a purganti-

gantibus diarrhoea sistitur, atque hoc sine nobis experientia est consulenda. Quod si facimus, docebimur, tunc diarrhoeam a purgantibus compesci, si vel a vasorum excrenentium & glandularum in intestinis debilitate, qua majori in copia humores serosos in intestinorum cavitationem immittunt, quam vasa resorbentia revehere valent, vel viscido sive pituitoso sive purulento intestinorum vasa & glandulas obstruente, quod in salivatione puerorum variolis vel morbillis decumbentium, quando salivam deglutunt viscidam vel materia purulenta retrocedit, fieri solet, vel ab acrimonia intestina constanter irritante, oritur. Nunc purgantia morum fluidorum versus & in intestina determinant atque efficiunt, ut majori in copia in intestinorum cavo colligantur §. XIII. XIV. XX. Ergo ab his fluidis acrimonia partim diluitur, quo ejus efficacia infringitur, partim ab intestinis separatur & evacuat §. XLIII, viscidum vero itidem diluitur, resolvitur & evacuat §. cit., & vascula glandulaeque in intestinis, dum per purgantium usum humido, quod ipsis debilitatem conciliavit, privantur & ad contractionem stimulantur, roborantur, adeoque harum partium debilitas removeretur, quo facto diarrhoea, si ab his orta fuerit causis, ut ab acrimonia vel viscido in intestinis harente vel a vasorum excretoriorum & glandularum debilitate, omnino cessare debet. Denique purgantia eadem, qua alvi obstructionem per aliquot dies producant, ratione §. XLIV, diarrhoeam compescere possunt.

§. XLVII.

Experientia docet, quosdam sensibilibus praesertim naturae, tactu, visu & olfactu medicamenti purgantis purgari. Purgationis ab odore solo productae non pauca prostant in libris exempla, ut in *Histor. Acad. Reg. Paris an 1.* pag. 69. edit. Amstel. ubi refertur exemplum purgationis violentissimae ex odore solo rosarum pallidarum ortae. Conferantur etiam de simili purgatione *Pechlini Exercitat. de purgantibus cap. 10. pag. 115.*, ubi prostant exempla ex

Quidam purgantur tactu, visu & olfactu purgantibus.

C c

Carda-

Cardano, Fallopio atque Salmutho petita. Videtis quoque *Th. Erastum in Disput. de Propr. Medic. cap. 60.* Purgationis solo medicamentorum conspectu excitatae exemplum reperitur apud *Bartholinum in Histor. Anat. & Med. Centur. 5. Observ. 64.* adde & illud, quod narrat idem Auctor in *Actis Hafniensibus Vol. 5. observ. 49. pag. 136.* ex observatione *Olai Borichii* de purgatione forsi a conspectu solo pilularum catharticarum, & conferatur præterea *Marcell. Donatus, de Histor. Med. mirab. Lib. 2. cap. 1. pag. m. 91.* & *Pechlinus in Exercit. de Purgantibus cap. 30. pag. 409.*

§. LXVIII.

De remediis,
quæ externe
applicata
purgant.

Quædam externe corporis humani partibus applicata, vt fel tauri, oleum irinum, oleum colocynthidis, vnguentum Agrippæ, vnguentum de Arthanita &c. purgationem excitant.

§. XLIX.

Ex quonam
fonte defu-
mantur pur-
gantia.

Purgantia omnia æque ac omnia reliqua medicamenta depromuntur ex tribus naturæ regnis vt minerali, vegetabili & animali. Vegetabile autem regnum purgantia maxima in copia exhibet tutiora & vnitiora.

§. L.

De partibus
constitutivis
purgantium
vegetabili-
um.

Omnia purgantia vegetabilia constant ex partibus constitutivis proximis gummosis aut resinosis seorsim vel conjunctim: id quod analysi chemica luculenter demonstrari potest. Plurima purgantia vegetabilia sal quoque quoddam acre volatile continent. Ceterum, quæ de singularis purgantis remedii partibus constitutivis sunt notanda digna, in speciali pertractatione adducam.

§. LI.

Principia
purgantium
sunt subtilia
& volatilia.

Si qua purgantia nimis diu coquuntur, eorum vis purgans vel plane perit vel imminuitur. Sic rhabarbarum vim suam amittit purgantem, si nimis diu coquitur, & idem contingit cum reliquis purgantibus, quin rhabarbarum

rum

rum tostum plane contrarios edit effectus. Porro quædam purgantia, si nimis diu asservantur, vetustate corrumpuntur & vim suam purgantem amittunt. Ex his igitur omnibus hæc prona fuit conclusio, quod principium purgans ejusmodi purgantium, quæ coctione vel diuturna asservatione virtute purgante privantur, subtile debeat esse & volatile.

§. LII.

Ex his, quæ antea demonstravi, facile nunc reddi potest ratio, quod & cur quædam purgantia errhinam & ptarmicam edant virtutem, si quid de eorum substantia nares ferit; id quod jam multi & inter hos præcipue Beatus Wedelius in Amoenitatibus suis *Materiae Medicæ Lib. II. Sect. II. cap. III.* & Schulzius in *Thesibus suis de materia medica* multis in locis annotarunt. Cum enim quædam purgantia sal quoddam acre volatile contineant §. L. LL, quod stimulat & resolvit §. CCCCLXIV. Part. I, hoc naribus attractum mucum resolvit, vasa excretoria stimulat & hoc utroque modo ejus excretionem promovet, neque minus membranæ pituriaræ nervos irritat & hac ratione sternutationem excitare potest, vnde satis superque apparet, quod & cur purgantia quædam errhinam & ptarmicam possint exserere virtutem.

Quædam purgantia sunt ptarmica.

§. LIII.

Vt quis vno intuitu ea comprehendere possit, quæ ad purgantia referuntur, sequentem hic subjungam purgantium tabulam & simul talem eorum addam dosin, qualis in nostris regionibus hominibus adultis porrigi solet, quam quilibet medicus prudens pro regionum; vitæ generis, constitutionis, ætatis, morbi, & idiosyncrasia diversitate variabit. Sumo vero hic vocabulum purgantia in eodem, in quo in toto hoc capite accepi, significato, nimirum in isto, ut sub iis omnia complectar tam eccoprotica seu laxantia quam drastica. Præterea in sequentibus docebo, quænam purgantia aliis sunt visitatiora, tu-

Conspectus purgantium.

tiora & præstantiora, & quæ de præparatis & medicamentis compositis officinalibus dicam, hæc de iis secundum eorum præscriptum in dispensatorio Regio & Electorali Borussia-Brandenburgico sunt accipienda. Purgantia sunt:

Acaciae flores, qui per se soli purgandi fine non adhiberi, infulis vero & decoctis purgantibus addi solent.

Agaricus officinarum, qui in infuso, a drachma vna ad vnciam vsque dimidiam pro dosi adhiberi solet.

Agarici extractum resinofum, cuius dosis a scrupulo dimidio vsque ad vnum extenditur.

Agaricus trochiscatus recens, qui ad drachmam vnam & duas pro dosi propinari potest.

Aloe, quæ a granis sex vsque ad scrupulum vnum pro dosi datur, sed præstat semper eam ad pauciora grana quam largiori exhibere dosi.

Aloes succotrinae extractum, quod pro dosi ad scrupulum integrum dari potest.

Anima rhabarbari seu tinctura rhabarbari aquosa, quæ datur a drachmis duabus vsque ad vnciam dimidiam pro dosi.

Aurum fulminans, quod pro dosi infantibus a grano dimidio vsque ad integrum & dimidium, adultis vero a granis duobus vsque ad octo exhibetur.

Arthanitæ seu cyclaminis radix, quæ tanquam noxia plane non adhibetur, unguentum vero de arthanita externe vsurpari solet.

Bryonia, quæ in substantia ad drachmas duas, in infuso ad vncias duas pro dosi præscribitur. *Ejus succus* datur pro dosi ad vnciam integram.

Carthami seu Cnici semina, quæ ad drachmas duas in emulsione pro dosi adhiberi solent.

Cassia, cuius pulpa, quæ *cassia extracta* quoque vocatur, ab vncia vna ad duas in aqua soluta pro dosi porrigitur.

Cassia

- Cassia pro clysteribus*, quæ pro dosi ab vncia dimidia vsque ad duas exhiberi potest.
- Centaurii minoris sumitates*, de quibus valent dicta de floribus acaciæ.
- Centaurii minoris extractum*, quod a scrupulo vsque ad drachmam dimidiam & integram datum laxat.
- Cocconidion seu cocconidii grana*, quæ ob vehementem vim drasticam plane adhiberi non solent.
- Colocynthis*, cujus pulpa interne per se non adhiberi, sed cum gummi tragacantha in trochiscos, qui sub nomine *Trochiscorum alhandal* noti sunt, redacta a granis quatuor vsque ad octo aliis purgantibus stimuli causa additur.
- Colocynthidis extractum*, quod, si resinofum est, drasticum est & minus vsui interno aptum, si vero aquosum est, a granis quatuor vsque ad octo pro dosi dari potest.
- Cortex viridis seminis ricini* sub ejusdem cortice colorato latitans, qui rarissime adhibetur.
- Cortex viridis sambuci*, qui drasticum est purgans.
- Cremor tartari*
Crystalli tartari) quæ purgandi fine non sunt in vsu, sed potius tanquam digestiva purgantibus adduntur & præmittuntur.
- Cumumis asininus seu agrestis*, qui scopo purgandi in substantia adhiberi non solet, ejus vero succus inspissatus, qui dicitur *Elaterium*, pro dosi a granis tribus vsque ad scrupulum dimidium datur.
- Cuscuta*, de quo valent dicta de floribus acaciæ.
- Cyclaminis radix*, quæ tanquam noxia vsu excidit.
- Decocta ex herbis, floribus & radicibus emollientibus seu relaxantibus*, quæ sub forma clysteris applicantur.
- Diacydonium laxativum seu zialappinum*, cujus drachma integra secundum præscriptum in Dispensatorio

Argentoratensi tria resinae jalappæ grana continet.

Diagrydium sulphuratum seu *scammonium sulphuratum*, quod pro dosi ab aliis a granis septem vsque ad quindecim, ab aliis vero a granis duobus vsque ad sex tantum adhiberi solet.

Ebuli radix, quæ non est in usu.

Elaterium, cujus dosi iam indicata est sub titulo de cucumere asinino.

Electuarium benedictæ laxativæ,

- - - *diacatholicum*

- - - *diaphoenicon*

- - - *de prunis lenitivum*

- - - *diastennæ*

- - - *hieræ picræ simplicis*

- - - *hieræ cum agarico*

- - - *hieræ diacolocynthidos*

- - - *lenitivum Florenzolæ*

- - - *lenitivum de Manna*

- - - *de psyllio Mantagnanæ*

- - - *rosarum Mesues*

- - - *de succo rosarum*

- - - *tamarindinatum*, quod ad unciam dimidiam vel drachmas quinque interne exhiberi potest.

Elixir aperitivum, quod ad drachmam dimidiam offerri potest, donec alvus satis fluat.

Elixir purgans, quod ad drachmam dimidiam, brevibus intervallis eandem repetendo dosin, donec satis operetur, exhiberi potest.

Elleborus niger, cujus fibræ in infuso & decocto ad drachmas duas, inmo unciam dimidiam præscribi solent.

Ellebori nigri extractum, quod a granis quinque vsque ad scrupulum dimidium pro dosi ordinatur.

Essentia aloetica, quæ ingrata est & nauseosa.

quæ omnia vel raro vel plane non hodie interne adhiberi, interdum tamen ad clysteres ab uncia dimidia vsque ad integram & duas præscribi solent.

Essen-

- Essentia jalappae*, cujus, si ex resina est parata, dosis est drachma vna pro homine robusto.
- - *rhabarbari*, quæ improprie sic vocatur & pro dosi a drachmis duabus vsque ad vnciam dimidiam præscribi potest.
- - *scammonei*, cujus dosis est drachma vna.
- Epithimum*, de quo valent dicta de floribus acaciæ.
- Esula*, quæ tanquam noxia rejicitur.
- Euphorbium*, quod interno vsui non est aptum.
- Extractum agarici*, cujus dosis scrupulus vnus.
- - *aloes soccotrinae*, cujus dosis est scrupulus vnus, sed præstat, id in minori adhibere dosi.
- - *catholicum*, quod a scrupulo dimidio vsque ad drachmam dimidiam pro dosi exhiberi potest.
- - *cholagogum*, quod a granis quindecim vsque ad tringinta pro dosi præscribitur.
- - *colocynthidis*, quod vix solum datur sed stimuli loco aliis purgantibus additur a granis duobus vsque ad octo.
- - *diacarthami compositum*, cujus dosis est drachma dimidia, immo integra.
- - *hellebori nigri*, quod a granis quinque ad scrupulum datur.
- - *marocostinum*, quod a scrupulo dimidio vsque ad drachmam dimidiam & scrupulos duos exhiberi solet.
- - *panchymagogum Crollii*, quod pro dosi ad scrupulum dimidium, immo integrum dari potest.
- - *pilularum aurearum*, cujus dosis est scrupulus vnus & ad duos vsque extendi potest.
- - *pilularum cochiarum*, quod ad scrupulum vnum exhiberi solet.

Extractum rhubarbari aquosum, quod a drachma dimidia usque ad integram præscribi debet.

- - *fennæ foliorum*, de quo dantur grana quindecim, triginta & amplius.

- - *solutivum*, quod a scrupulo vno usque ad drachmam dimidiam exhibetur pro dosi.

<i>Flores acaciae seu pruni silvestris</i>	} qui recentes vi majori purgante gaudent quam sicci & per se soli raro vel plane non adhiberi sed ad infusa tantum & decocta purgantia præscribi solent.
- - <i>jaceae seu violae tricoloris</i>	
- - <i>liliorum convallium</i>	
- - <i>perficorum</i>	
- - <i>violarum</i>	

Frangula, cujus cortex interior ob vehementem, quam possidet, vim drasticam interne raro vel plane non usurpari solet.

Fumariae summitates, de quibus valent dicta de floribus.

Gialappae radix, quæ in pulvere ad scrupulum integrum, drachmam dimidiam & in paulo magis robustioribus ad scrupulos duos pro dosi propinatur.

Gialappae resina, quæ ordinarie ad grana sex, octo, & robustioribus ad scrupulum dimidium, quin grana quindecim præscribitur.

Gratiolae herba, cujus dosis in infuso est uncia dimidia.

Gummi gutta, quod, si pro dosi ad grana tria vel octo datur, copiose sursum deorsumque evacuat.

Helleborus niger, de quo jam dictum fuit.

Hermodaetylus, qui ad drachmam vnam vel duas est propinandus, si alvum laxare debet, quoniam vero nimia doseos mole molestiam creat, raro in pulvere adhibetur, & in infuso & decocto in largiori recipitur dosi.

Ialappa, de qua jam dictum.

Iris

Iris nostras coerulea, radix, quæ infantibus ad grana duo vel quatuor, adultis vero ad drachmam vnam datur.

Iridis nostratis succus, qui datur pro dosi ad drachmam vnam vel duas.

Irinum oleum, quod in clysteribus ad vnciam vnam adhiberi solet.

Lapis Armenus) qui olim ad scrupulum vnum vel drachmam dimidiam adhibiti fuerunt, hodie
Lapis Lazuli) vero non amplius in vsu sunt.

Laureola seu Mezereum, quod ob vim, quam possidet, causticam vehementem non vsurpatur.

Manna, quæ pro dosi ad vnciam vnam vel duas soluta exhibetur.

Magnesia alba, quæ a drachma vna vsque ad vnciam dimidiam pro dosi dari potest.

Matalista, quæ raro præscribi solet.

Mechoacanna radix, quæ, si sub forma pulveris alvum purgare debet, ad drachmas duas immo vnciam dimidiam est propinanda, quoniam vero nimia doseos suæ mole molestiam creat, in hac forma non vsurpatur, sed sub infusi vel decocti forma, sub qua si exhibetur, in largiori potest vsurpari dosi vt ad vnciam integram.

Mercurialia nonnulla, inprimis *mercurius dulcis*, quæ per se quidem non purgant, nisi cum purgantibus commixta dentur vel causa quædam præternaturalis eorum motum determinans versus intestina adsit.

Mezereum, de quo jam dictum.

Morsuli de jalappa, qui pro dosi ad drachmas tres vel vnciam dimidiam propinantur.

Morsuli purgantes, quorum dosi est vncia dimidia.

- - de *rhabarbaro*, qui ad drachmas sex immo vnciam integram pro dosi præberi possunt.

Myrobalanorum quinque species vt *citrinus*, *chebulus*, *belliricus*,
D d embli-

emblicus, & indus, quæ in infuso & decocto ad vnciam vnam vel integram & dimidiam sed raro præscribi solent.

<i>Olea expressa non acris ut</i>	}	quæ interne ad vnciam dimidiam, immo integram, & amplius adhiberi, externe vero, si sub clysteris forma applicantur, in longe largiori dosi, ut ad vncias tres vel quatuor, vsurpari possunt.
<i>Oleum amygdalarum dulcium</i>		
<i>Oleum chamomillae coctum</i>		
<i>Oleum olivarum</i>		
<i>Oleum lini</i>		

Passulae rhabarbarinae, quæ ad vnciam vnam & aliquot pro dosi propinantur.

Passulae laxativæ, quæ præbentur ad duo vel tria cochlearia, quibus nondum satisficientibus pergitur assumendo, donec effectum optatum exserant.

Persicorum flores, de quibus jam dictum.

Pilulae de agarico, quarum dosis est drachma dimidia vel integra, sed minus sunt vsitatae.

- - - *de succino Cratonis*, quarum dosis est scrupulus vel drachma dimidia

- - - *de ammoniaco*, quarum dosis est scrupulus vnus.

- - - *de aloe lota*

- - - *de aloe & mastiche*) quarum dosis est scrupulus vnus.

- - - *de aloe rosata*

- - - *aperientes stahlii*, quæ pro dosi ad grana tria propinari solent

- - - *aureae*, cujus dosis est scrupulus vnus vel drachma dimidia.

<i>- - - catarrhales</i>	}	quarum dosis est scrupulus vnus vel drachma dimidia.
<i>- - - cephalicae</i>		
<i>- - - cochiae Rhafis</i>		
<i>- - - gummosae evacuantes Sylvii</i>		
<i>- - - hierae cum agarico</i>		
<i>- - - marocostinae</i>		
<i>- - - mercuriales</i>		
<i>- - - de tartaro Quercetani</i>		

Polydo-

Polypodium, quod in infuso & decocto ad unciam vnam vel aliquot adhibetur.

Prana.

Psyllii semen.

Pulvis comitis de Warwick alias *Cornachini*, qui pro dosi ad drachmam dimidiam vel scrupulos duos datur.

Pulpa cassiae

- - *passularum*

- - *prunorum*

- - *tamarindorum*

} quæ a drachmis sex vsque ad unciam vnam, quin aliquot pro dosi exhiberi & in aqua solvi solent.

Resina jalappae, de qua iam dictum.

Resina praeparata Stahlæ, quæ pro dosi ad grana duodecim, vel quindecim datur.

Resina scammonæi, quæ ad grana sex vel decem pro dosi præberi solet.

Rhabarbarum verum, quod in pulvere a drachma dimidia ad integram vsque, in infuso ad drachmas duas vel unciam dimidiam adhiheri potest.

Rhabarbari extractum, cujus dosis est drachma dimidia vel integra.

Rhabarbari tinctura aquosa, quæ etiam *anima rhabarbari* dicitur, & adhibetur pro dosi ad drachmas duas & amplius.

Rhabarbarum Monachorum, quod raro vel plane non in pulvere ob nimiam doseos, in qua est sumenda, molem adhibetur.

Ricini Americani semina, quæ etiam *grana tiglia* seu *tilli* vocantur & interno vsui minus apta sunt & congrua ob deleteriam, quam possident, vim drastiam.

Ricini medii semina, quæ in emulsione pro dosi ad grana sex, sed raro, dantur.

Ricini minimi seu *lathyr. minoris semina*, quæ in emulsione ad drachmam dimidiam, sed raro, exhiberi solent.

Salia media, de quibus notandum est, quod ea etiam, quæ alias purgandi fine adhiberi non solent, qualia sunt tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, sal commune, nitrum, borax, sal ammoniacum, terra foliata tartari, tartarus tartarifatus, &c. laxantia evadant, si in largiori exhibentur dosi. Quæ vero purgandi scopo frequentius adhiberi solent, sunt

<i>Sal Anglicanum seu Ebshamense seu Ebsoniense</i>	} quæ ab vncia dimidia ad integram in aqua soluta exhiberi solent.
<i>Sal Carolinense</i>	
<i>Sal Egranum</i>	
<i>Sal Sedlicense</i>	
<i>Sal Seidschützense</i>	

Sambuci cortex medius, qui rusticæ genti tanquam domesticum remedium purgans in usu est.

Sapo Venetus, qui in clystere pro dosi adhibetur a drachmis duabus vsque ad vnciam dimidiam & amplius.

Sennæ folia, quæ in infuso ad drachmas duas vel vnciam dimidiam pro dosi præbentur.

Soldanella, cujus dosis est in infuso vel decocto vncia dimidia vel integra.

Scammoneum,

Scammoneum sulphuratum seu diagrydium sulphuratum, de quo jam dictum.

Scammonei resina, de qua ratione doseos jam mentio fuit facta.

Sulphur antimonii auratum ultimæ præcipitationis, quod pro dosi ad grana sex vel septem datur.

Syrupus de cichoreo cum rhabarbaro, qui ab vncia dimidia vsque ad duas adultis pro dosi datur.

Syrupus domesticus seu de rhamno cathartico seu de spina insectoria, de quo valent dicta de præcedente syrupo ratione doseos.

Syrupus lenitivus de tribus, qui raro adhibetur.

Syrup-

Syrupus de manna solutivus, qui ab vncia dimidia vsque ad duas præbetur.

Syrupus passularum laxativus, de quo dari potest vncia vna ad duas.

Syrupus rosarum solutivus, qui ad vnciam vnam vel duas exhibetur.

Tamarindi, qui ab vncia vna ad duas vel plures in infuso adhiberi solent.

Tamarindorum pulpa, de qua jam mentio ratione doseos fuit facta.

Turbith seu turpethum vegetabile, quod per se solum in substantia non vsurpari sed inter infusa purgantia recipi solet.

- - *Resina*, quæ datur pro dosi ad scrupulum dimidium.

- - *Extractum vinosum*, quod a granis quindecim vsque ad scrupulum vnum præberi solet.

§. LIV.

Rationem, cur hanc purgantium tabulam hic appo- Num medi-
suerim, jam indicavi paragrapho præcedente. Cum vero co cognitio
nonnulli medicamentorum multitudinem medico scitu medicamen-
minus vilem & necessariam eique paucorum tantum medi- torum mul-
camentorum cognitioni acquirendæ studendum esse eam- torum utilis
que sufficere existiment, meam hac de re explicabo senten- fit & neces-
tiam, ne sine ratione & necessitate medicamentorum saria nec ne?
multitudinem & farraginem jam satis accumulata[m] au-
gere ignaris videar, dum multa in paragrapho præceden-
te allegaverim purgantia. Notandum itaque est, medi-
cum eo esse perfectiorem, quo plurium medicamento-
rum quoad vires & genuinum adhibendi modum cogni-
tione est instructus quoque hæc est perfectior. Ponamus
vero, medicum quendam multorum medicamentorum
cognitione sed tali gaudere, vt bona a malis, vtilia ab in-
utilibus, & tuta & secuta a minus securis & minus tutis discer-
nere nequeat eorumque modum adhibendi & vires non satis
cognitas habeat & perspectas, alium contra paucorum sed se-
lecto-

lectorum, vſitatorum tutorum & ſecurorum ſcientia eorumque vires & legitimū applicandi modum noſſe, tunc facile eſt perſpectu, hunc longe majori quam illum in arte exercenda medica uſurum eſſe felicitate, atque hanc veritatem omnibus iis, qui felicem in artis medicæ exercitio ſibi exoptant & acquirere cupiunt ſucceſſum, in ſcriptis ſuis ſerio inculcavit Præceptor meus olim bene de me meritus, *illuſtris b. m. Hoffmannus.*

§. LV.

Quænam purgantia aliis ſint tutiora ſecuriora, præſtantiora & vſitatoriora.

Ex medicamentis purgantibus ſimplicibus eorumque preparatis tutiora, ſecuriora, vſitatoriora & præſtantiora ſunt ſequentia, nimirum

- I) *Rhabbarum verum*, quod ſub forma vel *pulveris* vel *pilularum*, quo in caſu poſteriori vel *rhabbarum* in ſubſtantia cum aliis convenientibus ingredientibus mixtum in pilularem redigi poteſt formam vel ex ejus extracto pilulæ formari poſſunt, vel *elixirii* ſolvendo ejus extractum in liquore terræ foliatæ tartari vel *potionis per infuſionem parandæ* ſeu *tincturæ aquoſæ* pulverem ſcilicet rhabbari cum ſale tartari vel terra foliata tartari mixtum cum aquæ quantitate ſufficiente affuſa leni exponendo digeſtioni, commode exhibere & præterea ad *infuſa laxantia* recipi poteſt.
- II) *Manna electa*, quæ ſub forma potionis, ſolvendo illam cum cremore tartari vel ſale medio in aqua, commode adhibetur.
- III) *Folia ſennæ*, quibus vel ſolis, vel, quod melius eſt & frequentius fieri ſolet, *una cum manna & rhabbaro* aqua calida affundenda eſt, quæ deinde poſt lenem peractam digeſtionem ad alvum laxandam eſt bibenda.
- IV.) *Radix jalappæ*, quæ in forma pulveris, pilularum vel

vel essentia solvendo eam cum aliis idoneis in spiritu vini rectificatissimo exhiberi potest.

V) *Resina jalappae*, quæ cum aliis convenientibus & aptis ingredientibus mixta in forma pulveris, pilularum, emulsionis & essentia commode propinari aliisque purgantibus stimuli causa admisceri potest.

VI) *Magnesia alba*, quæ in forma vel emulsionis vel pulveris seorsim vel, quod melius est & usu magis receptum, cum rhabarbaro conjuncti in commode datur.

VII) *Salia media, speciatim*

Sal Anglicanum,	} quæ ad unciam vnam in aqua soluta exhibentur.
Sedlicense	
Carolinese	
Egranum	

VIII) *Tamarindi*, qui interne in infuso tantum exhibentur.

IX) *Agaricus trochiscatus*, qui ad infusa laxantia recipi solet.

X) *Aloe*, quæ commode sub pilulari exhibetur forma.

XI) *Sulphur antimonii auratum ultimæ præcipitationis*, quod in pulvere vel pilulari forma exhiberi potest, sed id habet incommodi, quod prima vice datum præter effectum laxantem nonnunquam vomitorium exserat.

XII) *Diagrydium seu scamnoneum sulphuratum*, quod tam in pulveris quam pilularum forma aliaque exhiberi potest.

§. LVI.

Cui scripta Viri de praxi medica optime meriti, illustris b. m. Hoffmanni practica evolvere atque perlegere placet, deprehendet, indicata §. LV purgantia huic experientissimo medico maxime in usu fuisse, imprimis

De purgantibus selectis, quibus B. Hoffmannus usus fuit.

vero

vero rhabarbarum verum, magnesiā albam, mannā, folia sennae, agaricum trochiscatum, & salia media. Formam, in qua hic modo laudatus Vir hæc adhibebat medicamenta, in sequentibus adducam, obiter tantum hic monens, quod ex agarico trochiscato, foliis sennae, rhabarbaro electo, summitatibus centaurii minoris, herba epithymi infusum vinosum componere, & his speciebus pro indicationum & circumstantiarum ratione alia adhuc ingredientia vt radicem pimpinellæ, Zedoariæ, fibras hellebori nigri, cardamomum minus, caryophyllos, cortices pomorum aurantiorum, sal vel cremorem tartari, limaturam martis, passulas & alia addere solet.

§. LVII.

De extractis
& pilulis vfi-
tatoribus &
præstantio-
ribus.

Extractorum §. LIII. allegatorum vfitatiora & præstantiora sunt *extractum rhabarbari* & *panchymagogum Crollii*, quibus etiam *extractum marocostinum* bonitate succedit & adungi potest. Inter pilulas *pilulae Beccherianae*, *Hoffmannianae*, *de succino Cratonis*, & *Marocostinae*, imprimis laudantur & in vfu sunt. Ex Syrupis §. LIII. ille *de cichorea cum rhabarbaro* & post hunc iste *de manna* quoque maxime vsurpari solet.

§. LVIII.

Olea expref-
sa non acria
sunt ecco-
protica seu
lenientia.

Ad eccoprotica seu lenientia sive laxantia pertinent olea expressa non acria, vt oleum lini, amygdalarum, olivarum, chamomillæ &c. Hæc sat magna sunt prædita visciditate atque ob hanc causam vix est probabile, quod sola sibi que relicta per vasa subtilissima resorbentia in massam penetrare possint sanguineam. Non quidem simpliciter nego, ea in vascula minima recipi & ad sanguinem deferri posse, sed hoc tantum assero, quod ad massam sanguineam per vascula resorbentia penetrare nequeant, nisi a bile fuerint soluta atque in saponem naturalem mutata & deinde a lympa vel soluta vel saltim diluta. Verum enim vero, quemadmodum aliæ saponæe partes massæ sanguinæ nullam producant purgationem,

tionem, sic etiam eandem partes oleorum expresso-
in sanguinem delata & saponaceam naturam adeptæ
excitare nequeunt. Quam ob rem nullus alius modus,
quo olea expressa purgant, superest, quam hic, quod
tanquam sulphurea leviora naturali intestinorum muco
adhæreant atque hac adhesionem orificia vasorum tum ex-
cernentium tum revehentium & glandularum leniter ob-
struant §. XXI. XXII. XXIII. XXIV. XXXVII.
XXVIII. Sic enim humorum affluxus versus inte-
stina augetur eorumque refluxus imminuitur atque
hac ratione producitur purgatio §. XIII. Cum vero
vasorum tum excernentium tum revehentium & gan-
dularum intestinalium obstructio, quam horum oleo-
rum adhesio producit, non magna sit, facile tolli-
tur; nam eorum adhesio ad ductus intestinorum excreto-
rios ab erumpentibus liquoribus facile superatur eorum-
que partes adhærentes vasorum resorbentium orificiis ea-
que obstruentes a lymphâ biliosis partibus commixta adeo-
que saponacea reddita mox absterguntur, adeoque hac
ratione circulus humorum ex intestinis in massam sangui-
neam atque ex hac in intestina antea ab oleis perturbatus in
naturalem redigitur ordinem & purgatio producta cessat.

§. LIX.

Quod ad horum oleorum dosin attinet, hujus ratio-
ne vix in excessu peccari potest. Nam fac, illa in magna
exhiberi quantitate, tunc, cum agant vasa intestinorum
excretoria & revehentia obstruendo §. LVIII, illud, quod
abundat, obstruere nec obstructionem præsentem gravio-
rem reddere potest; nam ista horum oleorum partes,
quæ cum intestinorum muco ob alias iam adhærentes par-
tes ad contactum proximum pervenire nequeunt, brevi
tempore ad anum descendunt. Quoniam vero faucibus
& oesophago adhærendo facile nauseam & vomitum
creant, inprimis, si largiori in dosi exhibentur, vel raro
vel plane non in largiori dosi interne vsurpantur purgan-
di scopo, vel, si interne adhibentur, nec in magna
quan-

De usu &
dosi oleo-
rum expres-
sorum.

E c

quantitate nec laxandi sed potius spasmos & dolores sedandi sine §. CCCCLXXXIV. CCCCLXXXVI. ad vnciam dimidiam vel integram porrigi solent. Frequentius vero sub clysteris forma ano injici solent in iis casibus, in quibus vehementes spasmi & dolores in abdomine saeviunt vel alvus a spasmodica intestinorum contractione pertinaciter est obstructa, & profecto egregium & maxime salutarem in ejusmodi casibus exerunt effectum: id quod experientia & observationes medicorum jam dudum confirmarunt.

§. LX.

Quænam porro referantur ad eccoprotica a Boerhavio.

Porro ad eccoprotica seu lenientia sive laxantia referuntur a celeberrimo Boerhavio in *Tractatu de viribus medicamentorum edit. Parisi. p. 238.*

- 1) butyrum
- 2) lactis cremor recens
- 3) juscula pingua ex animalibus parata
- 4) medulla & medullosae partes animantium
- 5) pinguedines omnes recentes
- 6) bilis
- 7) fructus omnes blandi maturi & pingues
- 8) omnia farinacea, quae viscosa sunt,
- 9) omnia decocta emollientia, qualia sunt decocta malvae, altheae, parietariae, hordei, avenae &c.
- 10) Saponacea vegetabilia, ut a) manna b) cassia c) mel d) saccharum e) syrups ex his quatuor praecedentibus aliisque vegetabilium succis confecti f) mulsam, quod etiam hydromeli seu melicera-tum dicitur nec aliud est quam mel aqua coctum & solutum.

11) Saponem artificiales.

Ad secundam eccoproticorum classem Boerhavius refert omnia ea, quae feces nimis cohaerentes diluendo movent, qualia sunt

1) aqua communis, si hoc cum regimine poterit, ut ad intestina abeat,

2) aquae

- 2) aquae minerales
- 3) lac ejusque serum.
- 4) lac ebutyratum
- 5) juscula ex partibus animalium parata.
- 6) omnia composita ex praecedentibus.

Boerhavii tertia eccoproticorum classis ea, quæ feces intestina leviter stimulando expellunt absque reliqui corporis turbatione atque ad hæc ab eo referuntur.

- 1) succi acres animalium, ut a) urina b) bilis c) lac d) serum lactis e) lac acidum f) caseus recens g) coagulum lactis
- 2) partes solidæ animantium, quatenus salia decenter evoluta & prædominantia continent.
- 3) animalcula quaedam integra eaque cruda devorata, uti sunt ostreae vel aliquot piseiculi spiculis armati
- 4) animalium succi carnes pinguedines ova & cetera cuncta, si muria seu sale marino sunt condita.

Ex vegetabilibus

- 5) fructus omnes horaei crudi maturi acres acerbi acidi dulces, ut poma, pyra &c.
- 6) horum fructuum succi expressi sive crudi sive in syrupum redacti.
- 7) Flores plantarum nonnullarum, ut violæ, rosæ pallidæ sive subrubræ, flores persicorum.
- 8) Saponis nativi, ut 1) mel 2) saccharum 3) manna
4) sapae seu spissamenta ex succis maturis coctis
5) succi fructuum maturorum recenter expressi ut cassiae, tamarindorum.
- 9) aloe
- 10) gummata aromatica acria ut gummi ammoniacum, bdellium sagapenum, opoponax, myrrha & id genus alia.
- 11) salia vegetabilium tam nativa quam artificialia.
- 12) salia fossilia nativa.
- 13) Saponis omnes artificiales & naturales.

§. LXI.

Quænam
purgantia re-
ferantur a
Boerhavio
ad phlegma-
goga.

Sub Boerhavii prima phlegmagogorum classe continentur ea, quæ pituitam diluendo educunt vt

- 1) *aqua simplex calide epota*, ita, vt motus ejus determinetur versus intestina.
- 2) *aqua cum saponaceis*, vt aqua mulsa fervida epota cum ante dicto regimine, aqua cum cassia & manna permixta, vt & cum sapone Veneto, Philosophorum, atque animalium naturali, i. e. bile.
- 3) *gummata saponacea*, vt aloe, gummi ammoniacum, asa foetida, bdellium, galbanum, myrrha, opopanax, f. gapenum, terebinthina nativa &c.
- 4) *aqua calida cum omnibus salibus vegetabilibus*, exceptis acidis,
- 5) *quaecunque continentur in secunda & tertia horum medicamentorum classe.*

Sub Boerhavii secunda phlegmagogorum classe comprehenduntur ea, quæ operari putat, intestinorum fibras vehementer stimulando, quarum actione aucta pituita pressa & contrita resolveretur & resoluta expelleretur. Talia esse putat.

- 1) *omnia acria viscida nec nimis volatilia*, in classe præcedenti recensita.
- 2) *oxymel*, quo nihil melius ad pituitam solvendam esse asserit.
- 3) *Elixir proprietatis*, si addito melle inspissetur.
- 4) *Tinctura acetosa cum aromatibus acerrimis*
- 5) *hiera picra Galeni*
- 6) *omnia gummi purgantia numero tertio classis primæ enumerata*
- 7) *mercurialia lenia*, inprimis mercurius dulcis,
- 8) *emerica & vehementer stimulantia minori aosi sumta.*

Reliqua phlegmagoga, quæ putat Boerhavius stimulando fibras ope cujusdam acris volatilis maxime stimulantis substantiæ a partibus viscosis irretitæ & coercitæ, sunt

9) *agaricus*

10) *se-*

- 10) semina carthami
- 11) colocynthidis pupa
- 12) euphorbium
- 13) hermodactylus
- 14) jalappa
- 15) mechoacanna
- 16) myroalani
- 17) gummi gutta
- 18) turbitis vegetabile
- 19) bryonia

§. LXII.

Celeberrimus Boerhave duas constituit cholagogorum classes, quarum prior illa complectitur purgantia, quæ sanguinem hepaticum attenuando secretionem bilis vberiores promouent, posterior vero illa continet, quæ diaphragma & abdomen violenter concutiendo bilem ex hepate & vesica fellea in intestina derivant. Ad priorem classem refert.

Quenam purgantia Boerhavo habeantur pro cholagogis.

- 1) omnia saponacea naturalia ut succos cunctorum fructuum horaeorum acido dulcium & maturorum e. g. uuarum, cerasorum, mororum, baccarum sambuci &c. rubi idaei & vulgaris, pomorum, pyrorum &c. Porro huc ab eo referuntur
- 2) succi plantarum aliquot manifeste saponacearum ut succus lychnidis saponariae dicta, cassia, manna, mel, saccharum, ramarinai, succus rosarum pallidarum, aloë, scamnoneum, myroalani et rhabarbarum,
- 3) Saponacea artificialia
- 4) elixir proprietatis &
- 5) Syrupi omnes moderate aromatici, ut de artemisia Fernelii botryos quinque radicum aperientium, cichorei simplicis & cum senna, violarum &c.

E e 3

Poste-

Posteriori classi accenset omnia emetica validiora ut asari folia & antimonialia & mercurialia emetica.

§. LXIII.

Quaenam a Boerhaviō hydragogis accensantur.

Hydragogorum tres statuit Boerhavius classes, quarum prima continet ea, quæ feri secretionem promovent glandulas intestinales stimulando, secunda ea complectitur, quæ feri secretionem augent sanguinem in partes rubras dissolvendo eundemque ita solutum velocius movendo, quo majori in copia ad intestinorum glandulas secretorias perveniat, & tertia ea includit, quæ utroque modo simul agunt. Ad priorem classem ab eo referuntur

- 1) mechoacannae radix
- 2) jalappa
- 3) ebulus seu sambucus humilis
- 4) rhamnus catharticus vel spina cervina sine insectoria
- 5) soldanella minor
- 6) gratiola
- 7) iris palustris seu nostras
- 8) esula
- 9) gummi gutta
- 10) elaterium
- 11) mercurius dulcis
- 12) mercurius praecipitatus albus
- 13) mercurius praecipitatus ruber
- 14) mercurius praecipitatus flavus
- 15) mercurius praecipitatus viridis
- 16) metallorum crystalli ut vitriolum lunae, vitriolum veneris, vitriolum martis,
- 17) scobs veneris.
- 18) vitriolum commune

§. LXIV.

Scholion.

Eorum in gratiam, qui Boerhaviī placita sequuntur vel scire cupiunt, quaenam purgantia ad hydrogoga, phlegmagoga vel chologoga referantur, hæc a §. LX. usque ad §. LXIII. apposui, neque, uti unusquisque facile ex ante

ante dictis perspicere potest, Boerhavi sententiæ in omnibus ejus assertis subscribo, sed potius multum ab ea recedo. Nunc restat, ut pauca adhuc de purgantium usu dicam.

§. LXV.

Nunquam medicus purgans exhibere debet, nisi ratio adfit sufficiens, quæ illud suadet. Liquec hinc, quam pessime n, qui hominibus sanis purgantia exhibent copiosam humorum evacuationem producentia, eorum sanitati consulant. Si enim homo est sanus, fluida in ejus corpore in decenti adsunt proportione, purgante vero humores magna in copia e corpore eliminantur, decens fluidorum proportio aufertur & corpus sanum redditur morbosum. Sæpiissime occurrunt exempla, ubi ex consuetudine, ut sibi a morbis præcaveant, corpus expurgant, sed hac ratione, dum alium evitare volunt morbum, in alium longe difficiliorem incurrunt. Longe vero pejus est, si ejusmodi subjectum, cujus corpus seri defectu laborat, purgantia adsumit, cum hic seri defectus augeatur & status mediocris in pessimum commutetur.

Quando purgantia adhibenda sint.

§. LXVI.

Si indicatio requirit, ut medicus præscribat purgantia, semper tutiora, securiora & præstantiora adhibere eaque minus tutis & securis anteponere debet. Prudentis enim est, tutiora & securiora media præferre minus tutis & securis.

Mediis qualia usurpare debeat purgantia.

§. LXVII.

Purgantia, fortiora præsertim, præter effectum laxantem alios quoque effectus ut spasmodicas partium contractiones efficiunt atque inflammationes humorum & sanguinis nimiam commotionem atque exastuationem, hæmorrhoidum & mensium fluxum excitare possunt, eaque omnia eo facilius, quo sunt fortiora. Cum enim purgantia, vehementiora imprimis, sanguinis & humorum motum determinant versus uterum atque vasa hæmorrhoidaliam,

Quosnam alios effectus præter purgantem producere possint purgantia.

dalia, hoc vero mensium & hæmorrhoidum fluxum neque minus abortum producere possit, & præterea spasmodicas partium contractiones producant, hæc vero ad uterum propagata itidem abortum, neque minus nimiam humorum & sanguinis commotionem atque exæstuationem atque inflammationes excitare possint, patet propositionis veritas. Quo magis igitur vehementiora sunt purgantia, & quo magis sanguinem & humores commovent, eo facilius hos pessimos producere possunt effectus.

§. LXVIII.

Quoniam purgante utrum dra-
stico an le-
niori medi-
cus uti de-
beat & quan-
do & in qui-
busnam sub-
iectis.

Ponamus, medicum eum, quem intendit, effectum ope purgantis mitioris æque ac fortioris obtinere posse, tunc, cum purgans mitius tutius & securius sit fortiori §. LXVII, illud huic præferre & illud, non hoc adhibere debet §. LXVI. Hinc caveat, ne fortiora purgantia infantibus det, quibus sensibile & ad spasmos & convulsiones proclive nervorum genus est, inprimis tunc, ubi genus nervorum continuo irritatur e. g. in dentitione, nisi iis graviora & periculiosiora mala, ut tormina vehementia, cardialgiam, inflammationes & epilepsiam accersere velit. Eandem ob causam medicus a drastico-um usu in debilibus, senibus & gravidis abstinere debet. Cum enim purgantia plerumque producant lassitudinem §. LXIV. & debilibus & senibus vires jam deficient, hi morti citius traderentur, si drastica ipsis exhiberentur. Gravidis vero si darentur, producerent vel abortum vel alia mala §. LXVII.

§. LXIX.

Quando & ubi drastica adhiberi possunt.

Quamvis medicus prudens & rationalis purgantia mitiora fortioribus & drasticis præferre debeat §. LXVIII, dantur tamen casus, ubi hæc non sine fructu adhiberi possunt. Quinam vero ejusmodi casus sint, rerum gnaro facile est determinatu. Fac enim, intestinorum tractum magna laborare atonia flatusque & excrementa non debito modo per inferiora exire, tunc leniora laxantia hic parum vel nihil efficere possunt sed requiruntur fortiora sub clysteris for-

forma applicanda; id quod in tympanitide locum habet. Deinde si serum in corpore nimis abundat & viscidum est atque intestina laborant atonia, id quod in hydrope obtinet, vel humorum impetus a partibus superioribus revellendus est, drastica adhiberi possunt.

§. LXX.

In omnibus iis morbis, qui a seri abundantia & visciditate seorsim vel conjunctim proficiuntur, purgantia sunt adhibenda & quidem, si serum simul sit viscidum, talia, quæ illud simul resolvunt. Nam in omnibus morbis, qui a seri abundantia & visciditate proficiuntur, ejusmodi medicamenta sunt adhibenda, quæ seri abundantiam ejusque visciditatem minuunt. Nunc purgantia, uti ex antea demonstratis apparet, serosorum humorum quantitatem imminuunt §. II., & quædam horum simul seri, dum illud resolvunt, visciditatem minuunt §. XXV. Ergo in omnibus iis morbis, qui a seri abundantia & visciditate seorsim vel conjunctim proficiuntur, purgantia sunt adhibenda & speciatim, si serum sit viscidum, talia, quæ illud simul resolvunt.

In quibusdam morbis sunt adhibenda purgantia.

§. LXXI.

In cachexia, chlorosi, hydrope, asthma pituitoso, scabie & lue venerea serum prædominatur simulque est viscidum (per princ. pathol) hinc in his morbis purgantia sunt adhibenda & quidem talia, quæ serum simul resolvunt §. LXX.

Corollarium.

§. LXXII.

In omnibus iis morbis, qui a cruditatibus primarum viarum oriuntur vel sustentantur, si non sufficiunt alterantia & corrigentia, purgantia sunt adhibenda, & si fieri potest, talia, quæ has cruditates simul alterant & corrigunt. Nam in ejusmodi morbis, qui a primarum viarum cruditatibus proficiuntur, indicatio requirit, ut hæc cruditates vel alterentur & corrigantur, vel evacuentur seorsim vel conjunctim, adeoque vel alterantia & corrigentia.

In morbis, qui a cruditatibus primarum viarum proficiuntur, adhibenda sunt purgantia.

F f

rigen-

rigentia vel evacuantia seorsim vel conjunctim sunt adhibenda. Si ergo, uti in hypothesi ponitur, alterantia & corrigentia sola rem non absolvunt, evacuantia sunt usurpanda & quidem talia, quæ simul corrigunt & alterant. Nunc purgantia sunt optima evacuantia, quæ hic conveniunt. Ergo in omnibus iis morbis, qui a primarum viarum cruditatibus proficiuntur vel sustentantur, purgantia sunt adhibenda, & si fieri potest, talia, quæ has cruditates simul alterant & corrigunt.

§. LXXIII.

Purgantia pro cruditatibus, quas evacuare debent & simul alterare, diversitate varia sunt eligenda.

Cruditates, quæ in primis viis colliguntur, variæ sunt indolis & speciei. Vel enim sunt viscidæ vel acres seorsim vel conjunctim & vel putridæ vel acidæ vel alcalinæ. Qualibet harum cruditarum species peculiaris requirit corrigentia & alterantia. Sic acidum prima viarum corrigitur & alteratur vel a medicamento illud absorbente vel a sale alcalino, quod illud, dum cum eo abit in sal medium, iners, inefficax, innoxium & potius naturæ humanæ magis amicum & utile reddit, vel omnium optime a medicamento, quod tam vim illud absorbendi quam alcalinam naturam atque indolem possidet, qualia sunt *terreo alcalina*. Cruditates alcalinæ corriguntur & alterantur tum ab acidis tum a terreis, viscidæ a resolventibus, quæ vero iterum pro viscidæ natura atque indole varia esse debent. Nunc in omnibus iis morbis, qui a primarum viarum cruditatibus proficiuntur vel sustentantur, purgantia sunt adhibenda & quidem talia, quæ eas corrigunt vel alterant §. LXXII. Ergo, si in ejusmodi morbis, qui a primarum viarum cruditatibus proficiuntur vel sustentantur, purgantia sunt adhibenda & quidem talia, quæ eas simul corrigunt & alterant, primo inquirendum est in cruditarum speciem atque indolem atque hac cognita deinde ejusmodi eligenda sunt purgantia, quæ harum cruditarum indoli atque naturæ sunt contraria vel ipsis, si hac proprietate non gaudent, alia desideratæ indolis sunt jungenda.

§. LXXIV.

§. LXXIV.

Vsus horum duorum præcedentium theorematum in praxi medica est insignis; id quod statim exemplis demonstrabo luculenter. Fac, hospitari in primis viis cruditates pituitosas, tunc facile est perspectu, rhabarbarum, mannam, pulpam cassiæ, tamarindorum & id genus alia, si sola darentur, hoc in casu minus convenientia esse purgantia & parum vel nihil indicationi satisfacere, quia nulla sensibili & sufficienti viscidum pituitosum resolvendi virtute sunt prædita, quam tamen ut possidere debeant, indicatio in præfenti casu requirit. E contrario autem, cum salia media dentur, quæ purgandi scopo summo cum fructu vsurpari solent & possunt §. LIII. LV. qualia sunt sal Anglicanum, Sedlicense &c. hæc vero præter virtutem laxantem egregiam possideant vim viscidum pituitosum resolvendi §. CCCCLXIV. patet, quod hæc præ ceteris ejusdem generis remediis hoc in casu convenientissima & præstantissima sine purgantia & eligenda. Si vero aliæ rationes suaderent, ut in hoc casu, in quo viscidum in primis viis hæret, manna vel rhabarbarum sit adhibendum, tunc salium mediorum ut tartari vitriolati vsus vsui rhabarbari vel mannae est præmittendus vel cum eo combinandus. Ponamus porro, bilem in ejus, cui exarsit, intestina ejectam esse atque in iis accumulata & stagnantem per laxans esse subducendam, neque resina & radix jalappæ neque salia media ut sal Anglicanum & id genus alia huic scopo apta atque idonea sunt laxantia, sed omnium optime hic conducit rhabarbarum, si cum nitro & absorbente datur vel ejus vsui pulveris præcipitantis ex nitro & absorbente compositi vsus conjungitur vel præmittitur, vel potio ex manna rhabarbaro cremore tartari & nitro parata vel ex tamarindis confecta; nam nitrum cum absorbente datum, cremor tartari & tamarindi bilis acrimoniam atque exastuationem temperant & corrigunt. Quod si vero horum medicamentorum in obvio casu sit adhibendum, ex singularibus in eo occurrentibus circumstantiis est de-

Vsus practi-
cus horum
duorum
præc. theo-
rematum
ostenditur.

terminandum. Si denique cruditates acidæ primas occupant vias alvusque obstructa simul est referenda, id quod in hypochondriacis occurrit, magnesia alba vel sola vel cum rhabarbaro mixta huic optime satisfacit scopo atque egregie hic se gerit; nam magnesia alba cum primarum viarum acido abit in sal medium naturæ humanæ magis amicum atque sic non acidum solum alterat corrigit ejusque efficaciam infringit, sed illud etiam simul blande educit alvumque movet.

§. LXXV.

Consensus
b. Hoffmanni
cum affer-
tis ostendi-
tur.

Quemadmodum hæc omnia, quæ paragrapho præcedente asserui & demonstravi, tam rationi quam experientiae maxime sunt consentanea, ita in his omnibus quoque illustrem b. m. Hoffmannum, meum Praeceptorem pie colendum, qui ob egregiam praxeos medicæ cognitionem & felicem, quo in ea exercenda gavissus fuit, successum magnam sui nominis famam atque auctoritatem fuit consequutus, habeo consentientem. Scribit enim modo laudatus Vir in *Medicinae rationalis systematicae Tomo III. p. m. 486.* „sequentia: Acidula vt tamarindi, cremor tartari, „sal acetosellæ, item salia essentialia ex herbis nitrosis, „sal polychrestum, nitrum antimoniatum in regionibus „præcalidis, corporibus cholericis atque tempore aestivo nec non in morbis. vbi copiosa bilis delinquit & vehementior aestus præsto est, tertiana continua, duplici, „aestiva, causo cum inexhausta siti quam maxime conveniunt & aliis anteponenda, eo quod præter facultatem „vacuantem motum quoque intestinum partium sulphurearum sanguinis & bilis ferociam componunt & circulant. - - - Vbi humores tenaces viscosi in vitio sunt & „primam regionem occupant ac inappetentiam, tensiones hypochondriorum, ructus, flatulentias causantur, „salia omnia neutra tam arte chemica preparata quam nativa fornicum medicatorum, si paulo majori in dosi & „cum sufficienti liquido offeruntur, efficaciter alvum solvunt & recrementa spissa & viscida everrunt. Quando „aci-

„acidum, ut solet fieri in hypochondriacis, melancholicis & quartanariis, nimium redundat & omnium aliorum, etiam acriorum, purgantium virtutem infringit, atque eludit, præter mannata magnesia apprime ex usu est, quæ, sicuti a spiritu vitrioli ex toto solvitur atque in sal neutrum amaricantis saporis & virtutis purgantis transit, eandem pariter, si in primis viis offendit acidum, induit naturam atque efficaciam, contra ea deficiente in corpore solvente succo parum vel nihil operatur & plus incommodi quam commodi creat. Hactenus Hoffmannus. Apparet simul ex his ut & ex antecedentibus, quod in obvio casu, in quo laxans remedium est adhibendum, non perinde sit, quodcumque adhibeatur, sed potius ejusmodi laxans sit eligendum, quod singularibus obvii casus circumstantiis est accommodatum.

§. LXXVI.

Febres intermittentes proficiuntur & sustentantur a primarum viarum cruditatibus (per princ. patholog. nec solis alterantibus curari possunt (per princ. therapeutica, hinc purgantia in febribus intermittibus sunt adhibenda §. LXXII.

Purgantia in curatione febrium intermittentium conducunt.

§. LXXVII.

Colica a bile in intestinis collecta aliisque cruditatibus acris oriri potest (per princ. pathol.) Hinc in colica etiam biliosa vel colica ab aliis cruditatibus acris oriunda laxantia sunt adhibenda §. LXXII. Qualia vero sint eligenda, in sequentibus determinabitur.

In colicæ quibusdam speciebus conveniunt.

§. LXXVIII.

In omnibus iis morbis, qui ab humorum feroforum vel lymphaticorum sive viscidorum sive non viscidorum congestione versus partes superiores ut caput vel pectus proficiuntur, purgantia sunt usurpanda, & quidem, si humores sunt viscidi, talia, quæ eos resolvunt. Nam in omnibus ejusmodi morbis indicatio requirit, ut humo-

In morbis, qui a congestione feri versus partes superiores proveniunt, purgantia sunt adhibenda,

rum serosorum & lymphaticorum impetus versus partes inferiores derivetur & revellatur (per princ. therapeut.) Nunc huic indicationi purgantia optime satisfaciunt. Ergo in modo dictis morbis purgantia sunt adhibenda. Si denique humores sunt viscidi, indicatio requirit, ut hi resolvantur. Qua de re purgantia, quæ in ejusmodi morbis adhibenda sunt, ita debent esse comparata, ut simul resolvant.

§. LXXIX.

Morbis determinatæ speciei
§ præc. recensentur, in quibus purgantia con-
ducunt.

Cephalalgia, apoplexia, affectus soporosi, rheumatici, ophthalmia, auditus difficultas, aures manantes, lipitudo oculorum, visus debilitas, odontalgia, oralgia, amaurosis, tussis, asthma, catarrhus suffocativus ab humorum serosorum versus caput & pectus congestione proficisci posse principia docent pathologica. Qua de re in modo memoratis malis, si ab hac proficiuntur causa, purgantia sunt adhibenda §. LXXVIII.

§. LXXX.

Seri & lymphæ acrimonia corriguntur a purgantibus.

Humorum serosorum & lymphaticorum impuritas atque acrimonia a purgantibus optime imminuitur atque corrigitur, si simul diluentia & alia acrimonia & impuritati humorum opposita alterantia adhibentur. Humores enim sunt impuri, si partibus scatent heterogeneis, quas in ea, in qua continent, quantitate continere non deberent, ut salinis, tartareis, lentis, terreis, & appellantur acres, si salia in iis justo magis prædominantur, ex quo patet, quod acrimonia humorum sit impuritas. Nunc purgantia humorum serosorum atque lymphaticorum secretionem atque excretionem augent, uti ex antea demonstratis apparet, adeoque simul humores serosos atque lymphaticos impuros atque acres e corpore humano educere debent, atque eatenus humorum serosorum & lymphaticorum impurorum atque acrim quantum, quæ antea in corpore adfuit, imminuunt. Quoniam vero pur-

purgantia simul multa evacuuant fluida, humores in corpore humano residui magis magisque acres atque impuri evadunt; nam aliter fieri nequit, quam ut humores impuri atque acres fluidis eorum partibus subductis impuriores reddantur atque acriores. Nisi igitur talia corpori humano ingeruntur, quæ fluida deperdita restituunt & humorum acrimoniam atque impuritatem alterando mitigant, purgantia humorum acrimoniam atque impuritatem corrigere atque imminuere non possunt. Necessè igitur est, ut, si hoc præstare debent, alia quoque remedia ut diluentia aliaque, quæ alterando humorum acrimoniam atque impuritatem medentur, adhibeantur.

§. LXXXI.

Cum purgantia humorum ferrosorum acrimoniam atque impuritatem corrigant, si iis diluentia & alia convenientia alterantia jungantur, sequitur § præc., ut in omnibus iis morbis, qui a feri & lymphæ acrimonia atque impuritate proficiuntur, purgantia vna cum diluentibus & aliis feri acrimoniam atque impuritatem alterando corrigentibus sint adhibenda; nam indicatio in ejusmodi morbis requirit, ut talia vsurpanda sint ad eorum curationem medicamenta.

Purgantia conducunt in morbis a feri vel lymphæ acrimonia & impuritate proficientibus.

§. LXXXII.

Cephalalgia, hemicrania, ophthalmia, odontalgia, otalgia, affectus rheumatici, arthritici, & id genus alii morbi a feri & lymphæ acrimonia atque impuritate provenire possunt, neque minus affectus scabiosi & venerei feri impuritatem atque acrimoniam pro sua agnoscunt causa (per princ. pathol.) Qua de re in modo dictis morbis, qui a determinatis proficiuntur causis, purgantia vna cum diluentibus aliisque, quæ alterando acrimoniam atque impuritatem feri corrigunt, sunt adhibenda §. LXXX. LXXXI.

Recententur ejusmodi § præc morbi, in quibus purgantia conducunt.

§. LXXXVIII.

Quidam morbi ut affectus rheumatici, cephalalgia, odontalgia, hemicrania &c. a feri congestione ejusque visci purgantia

visci purgantia

non ex vna
sed multipli
ci ratione
conducunt.

visciditate & acrimonia proficiuntur (per princ. pathol.)
Hinc in ejusmodi morbis purgantia non ex vna sed mul-
tiplici ratione sunt adhibenda; quoniam ab iis non con-
gestio solum humorum serosorum versus partes superio-
res imminuitur sed eorum etiam visciditas & acrimonia
corrigi potest §. LXX. LXXV. LXXX.

§. LXXXIV.

Purgantia
debent esse
morbis eo-
rumque cau-
sis accom-
modata.

Si in morbis purgantia sunt adhibenda, talia sunt eli-
genda, quæ morbos eorumque causas non augent sed po-
tius iis tollendis vel saltem imminuendis accommodata
sunt. Medicus enim rationalis & prudens purgantia in
morbis eo adhibet scopo, ut illis medeatur. Si igitur
ejusmodi purgantia adhibere vellet, quæ morbos eorum-
que causas augeat, contra scopum suum ageret eum-
que non attingeret. Patet igitur propositionis veritas.

§. LXXXV.

Pro diversitate morbo-
rum varia
sunt eligen-
da purgan-
tia.

Si purgantia in morbis sunt adhibenda, talia sunt eli-
genda, quæ morbis eorumque causis sunt accommodata.
Nunc morbi eorumque causæ differunt (per princ. pathol.)
Ergo pro diversitate morborum causarumque morbifica-
rum varia adhibenda sunt purgantia.

§. LXXXVI.

Veritas præ-
cedentis cau-
telæ specia-
tim ostendi-
tur.

Hæc cautela paragrapho præcedente demonstrata me-
dico in praxi maxime est observanda. Sic in malo hy-
pochondriaco & hysterico purgantia drastica maxime no-
xia sunt nec conducunt, quoniam spasmos primarum via-
rum jam præsentis magis augent & ventriculi atque inte-
stinorum tonum jam destructum magis destruunt, hinc
potius his in malis purgantia leniora tonum ventriculi
atque intestinorum non admodum debilitantia con-
veniunt & sunt usurpanda. In iis e contrario morbis, in
quibus humores serosi cum impetu a partibus superiori-
bus sunt derivandi & revellendi, ut in serosa cephalalgia
odontalgia, oralgia, apoplexia, ophthalmia, adfectibus fo-
poro-

porosis & id genus aliis morbis, purgantia fortiora sunt adhibenda. Hydrops quoque perfert & postulat purgantia vehementiora, de quo jam dictum fuit §. LXIX. Maniaci & melancholici vix vel plane non moventur a purgantibus lenioribus sed fortiora postulant. In paralyticis quoque affectibus purgantia drastica reliquis palmam interdum praripiunt. Hæc testimonio suo confirmat *Vir omni laude major Experientissimus b. m. Hoffmannus in Medicinæ rationalis systematicæ Tomo III. p. m. 494.*, vbi ita scribit: „Hydropici ob nimiam laxitatem & torporem „fibrarum intestinalium commodius ejusmodi drastica fer- „re possunt ac egent hæc omnino paulo validiori stimulo, „quo ad motum excretorium aimentur. Pariter acio- „ra hæc purgantia vtiliter in usum vocari possunt in pa- „ralytica membrorum resolutione, affectibus soporosis, „& vbi ob languorem efficaci medicina opus est, nec non „in amentia, vt veteri proverbio constat; quo etiam re- „ferendum *Celsi* effatum Lib. II. cap. 12. *veratrum nigrum*, „inquietis, aut atra bile vexatis aut cum tristitia insanien- „tibus iis, quorum nervi parte aliqua resoluti sunt, datur. „Neque minus experientia compertum habeo, in acer- „bo ischii & coccygis dolore ad femora per interval- „la excurrente ea, quæ validius alvum ducunt, sup- „petias tulisse & exturbatis septem vel octo sedibus bilio- „forum & male coctorum succorum saburra tormina „conquievit.

§. LXXXVII.

Si circa usum purgantium ad subjecta respicimus, no- tandum est, quod subjecta sensibilia mitiora & leniora, robustiora vero & difficulter mobilia vehementiora requirant purgantia, neque minus quod corporibus siccis cholericis biliosis & ad iracundiam proclivibus laxantia fluida leniter acida vt potiones mannæ vel rhabarbarino mannatæ præ ceteris conducant neque pilulas purgantes & alia per epicrasin purgantia commode ferant.

Quænam purgantia danda sunt cholericis, sensibilibus & robustioribus,

G g

§. LXXXVIII.

§. LXXXVIII.

De præparatione materię expurgandę.

Si materia per purgans est evacuanda, vel ea antea ita est præparanda, vt mobilis reddatur & a purgante evacuari possit, vel purgans tale est adhibendum, quod eam ad evacuationem præparat & mobilem reddit §. LXXII. LXXIII. LXXIV. Sic si viscidum e corpore per inferiora est eliminandum, vel præmittenda sunt purgantia talia remedia, quę illud resolvunt, vel tale purgans est adhibendum, quod id simul ad evacuationem aptum & mobile reddit. Si acrimonia vel acida vel alcalina est per alvum educenda, alterantia sunt purgantia vel præmittenda vel cum eo combinanda & sic quoque res se habet in reliquis casibus.

§. LXXXIX.

De vsu purgantium in plethoricis.

In plethoricis nulla plane purgantia fortiora sunt adhibenda, vel, si sunt in iis adhibenda purgantia, leniora tantum sunt vsurpanda, vel, si fortiora adhibenda sunt, horum vsui præmittenda est venæ sectio. Plethorici enim in eiusmodi versantur statu, vt, si vel minima accedat causa determinans, facile congestionibus atque inflammationibus corripiantur atque in hæmorrhagias incidant. (per princ. pathol.) Nunc purgantia vehementiora sanguinem & humores commovent & spasmodicas partium producunt contractiones §. LXVII. Ergo purgantia fortiora plethoricos vel actu conijciunt in mala vel maximo saltim subijciunt periculo. Qua de re vel nulla purgantia vehementiora in plethoricis sunt adhibenda, vel, si in iis sunt vsurpanda purgantia, talia sunt eligenda, quę eos modo memoratis malis non exponunt, qualia sunt leniora purgantia sine humorum & sanguinis commotione agentia, vel, si in iis vehementiora sunt adhibenda, plethora eorum ante eorum vsu est imminuenda. Quod vero cum commode sit vsu venæ sectionis (per princ. therapeut.), sequitur, vt vsui purgantium vehementiorum in plethoricis præmittenda sit venæ sectio.

Idem

Idem solide demonstravit *Excellentissimus Dominus Professor Cartheuser in Dissertatione de Venae sectione catharsi apud plethoricos praemittenda.*

§. XC.

Porro neque statim post iracundiam praegressam neque in vehementibus in abdomine saevientibus spasmodicis contractionibus purgancia vehementiora sunt adhibenda, & si his in casibus alvus est aperienda, id quod in priori casu indicatio requirit, tunc in casu priori sedato prius spasmo & temperata bile per antispasmodica & temperantia lene laxans, ut rhubarbarum, vel manna cum cremore tartari, est adhibendum, in casu vero posteriori spasmi antea sunt demulcendi, quam laxans est adhibendum. Nam iracundia vehementem spasmodicam ventriculo & intestino duodeno inducit stricturam hisque partibus magnam infert ad inflammationem concipiendam dispositionem, immo saepius in iis eandem excitat, & docuit porro experientia, quod ii, qui statim post iracundiam praegressam drasticum purgans vel emeticum assumerunt, ventriculi inflammatione correpti fuerint. Qua de re post iracundiam praegressam non statim purgans vehementioris efficaciae est exhibendum, sed prius spasmodica ventriculi & intestini duodeni strictura per antispasmodica est demulcenda & bilis temperanda, quo facto dein laxans est adhibendum, quod vero non vehemens esse debet, ne spasmum mox sedatum iterum excitet, sed lene. Scripsit hoc de argumento eleganter illustris b. m. Hoffmannus in dissertatione de medicina emetica & purgante post iram veneno in ejus Opusculis medico-practicis recusa, quam, qui plura desiderat, perlegere potest. Quod ad posterius attinet, quod scilicet spasmi in abdomine vehementes prius sint placandi, quam laxans adhibeatur, ex eo patet, quod spasmodicae partium contractiones tali gaudeant natura atque indole, ut vel levissima accedente causa facile recrudescent, vel adhuc praesentes accedente irritatione exacerbentur. Nunc purgans, si

Purgans neque statim post iracundiam neque in vehementibus abdominis spasmis est adhibendum.

vel maxime lenissimum sit, agit irritando, & irritatio partium spasmo obnoxia eum denuo resuscitare vel adhuc presentem augere valet. Qua de re purgans sub vehementibus abdominis spasmodicis non est exhibendum sed hi prius sunt placandi, antequam purgans in usum vocetur.

§. XCI.

Vltior explicatio & determinatio theorematis precedentis.

Suppono, in precedente theoremate spasmos abdominis ita esse comparatos, ut eorum causa a purgante remoueri nequeat. Ponamus vero, spasmodicam intestinorum contractionem a biliosorum vel aliorum humorum saburra in intestinis collecta provenire nec tantam esse, ut humoribus excernendis exitus pracludatur, tunc utique lenes laxans adhiberi potest, ut in colica biliosa §. LXXII. LXXVII.

§. XCII.

In inflammatione ventriculi & intestinorum purgantia non sunt exhibenda.

Si inflammatio occupat ventriculum vel intestina, nulla purgantia sunt exhibenda; nam eas, si darentur, magis augerent.

§. XCIII.

In obstructa alvo referenda remedium est adhibendum, quod huius obstructionis causa est accommodatum.

Si alvus obstructa est referenda, primo inquirendum est in huius obstructionis causam & hac cognita remedium ei accommodatum est eligendum. Nam alvi obstructio a variis proficisci potest causis ut a fecibus induratis, spasmodica intestinorum constrictione, mucis intestinorum parietes lubricantis defectu aliisque causis. Qua de re si alvus obstructa est aperienda, indaganda est primo huius obstructionis causa & deinde huic accommodatum est eligendum remedium.

CAPVT II.

DE

RHABARBARO VERO

§. I.

De etymologia variisque deno-

Rhabarbarum verum, quod ab aliis, praesertim veteribus, *Rha*, *Rheum* seu *Rheon* appellatur, nominis sui originem vocabulo *Rha*, quod fluvium Tartariae denotat illum, qui hodie *Wol-*

Wolga dicitur, & adjectæ voci *barbarum* refert, ita, ut vi deno-
 minationis suæ radicem apud barbaros nascentem denotet, minationi-
 bus & ori-
 gine rhabar-
 bari veri.
 quæ vel circa fluvium crescit vel huc defertur, & ratio appa-
 reat, cur *Tournefort* rhabarbarum nominet radicem apud
 Barbaros nascentem. Crescit in China, & præsertim ea Chi-
 næ parte, quæ Tartariæ est proxima; an vero in ipsa
 quoque *Moscovia* nascatur, non est adhuc compertum,
 unde ratio patet, cur etiam *Chinense* seu *Oriente* nomina-
 tur. Olim ex China per Tartariam *Ormuz* & *Alepu* de-
 ferebatur, inde *Alexandriam* & tandem *Venetias* & hinc
 ad alias Europæ provincias. A *Lusitanis* ex vrbe *Canton*
Sinæ portu ac emporio navibus in *Indiam* advehebatur,
 & ab aliarum gentium mercatoribus, ex parte etiam a
Batavis ex *India* reducibus ad nos deferebatur: ex quibus
 omnibus perspicitur ratio, cur *Indicum*, *Levanticum*, &
Alexandrinum fuerit appellatum. Præterea nominatur
 quoque *nobile*, *nobilissimum*, *præstantissimum*, *optimum*, *ele-
 ctum*, *officinale*, quoniam reliquis rhabarbari speciebus bo-
 nitate & virium præstantia antecellit & in officinis fre-
 quentius præscribitur. Nostris temporibus cum florenti-
 ssimum *Russiæ* regnum frequentiora per Tartariam cum
Sinensibus alat commercia, maxima ejus copia ex *Russia*
 ad nos apportatur, ut ideo *Russicum* sive *Moscowiticum* rha-
 barbarum cum *Chinense* idem sit neque hæc aliter a se in-
 vicem differant, quam quod per varios & diversos mer-
 catores ad nos apportentur. De hoc eo minus dubitare
 licet, quo certius est, quod rhabarbari commercium,
 quod imperatrix *Russorum* sola exercet, non exiguam
 redituum ejus partem constituat, & severis interdictum
 sit legibus, ne quis subditorum merandi & lucrandi cau-
 sa rhabarbarum ad exterarum gentes sine concessione dimit-
 tat. Secundum *celeberrimi Geoffroy* sententiam rhabarba-
 rum nostrum cum veterum Græcorum rhabarbaro a non-
 nullis Botanicis confunditur & veterum *Rha* seu *Rheum*
 diversum est ab isto rhabarbaro, quo nunc vivitur.

§. II.

Descriptio
rhabarbari
veri.

Rhabarbarum verum est radix prægrandis, oblonga, tuberosa, nonnihil fungosa sed hoc non obstante satis ponderosa, extrinsecus colore obscure fusco vel quasi e rubedine nigrescente, intus vero luteo striis maxima ex parte rubicundi aliusque coloris ornato, sapore nauseoso amaro, odore nonnihil gravi subacri & aromatico, adverso quem tempus debilitat, prædita. A natura liquore est plena interneque succum viscosum e rubedine flavescentem possidet. Apud Sinas, uti jam dictum fuit §. I, nascitur, & corticula exteriori denudata in frustis ad nos adfertur. Convenit cum hac descriptione id, quod *Kircherus in China illustrata* & *Michael Boym Jesuita in Flora Sinensi Viennæ Austriae edita anno 1656.* scribit. „Rhabarbarum in vni-
„versa Sina nasci, refert hic posterior, ibique vocari *Tay-*
„*huam*, quod significat summe flavum; in provinciis *ta-*
„*Su-civen*, *Xensi*, atque *Socien* civitate ad muros Sinarum
„proxima vberius provenire: terram, in qua gignitur, ru-
„bram esse & lutosam ob pluvias: Sineses hanc radicem
„effossam in frustra dividere, quæ primo in oblongis re-
„ponunt mensis, & qualibet die tribus aut quatuor vicibus
„revolvunt, ut per hanc industriam succus incorporetur
„frustis & constipatus maneat. Experientia enim docuit,
„si quis statim illa frustra ad siccandum appenderet, vni-
„tuosum, quo scateret radix, humorem mox evaporari,
„radicem levissimam remanere adeoque omnem virtutem
„deperdere: tum vero quatuor dierum spatio concreto
„humore transactis per frustra illa funiculis appensa vento
„exponere, loco tamen umbrato, ne radiis solaribus con-
„tingantur: effodiendo rhabarbaro tempus hibernum esse
„optimum, antequam viridia folia incipiant pullulare;
„quod scilicet eo tempore succus & virtus unita sit &
„collecta. Quod si vero æstate effodiatur aut illo tem-
„pore, quo viridia folia producit, uti necdum hoc tem-
„pore maturuit, flavoque illo succo & rubris venis caret,
„poro-

„porosaque ac levissima est; ita ad perfectionem rhabar-
 „bari hieme effossi minime pertingere.

§. III.

Quo autem notior in officinis hæc radix est, eo ob-
 scurior ac incertior est planta, cujus pars existit. Interea
 tamen omnes prudentiores Botanici in eo conveniunt, quod hæc planta sit lapathi majoris species; id quod in-
 ter alios confirmat *Neubofius in itineraio ad Chinam, Mori-*
sonius, celebris Anglus, qui hanc plantam in *Horto Bles-*
p. 340. lapathum per excellentiam vocat, & *Abrahamus*
Muntingius, qui eam lapathum Chinense longifolium no-
 minat. „Rhabarbarum lanuginosum sive lapathum Chi-
 „nense longifolium, scribit hic vltimus in Dissertatione
 „historico-medica de vera herba Britannica p 196, rara
 „admodum in hæc regionibus planta, visu per amoena at-
 „que ad hominum infirmitatibus medendum ab immor-
 „tali Deo ad illius gloriam perpetuo celebrandam liberali
 „manu benigne producta; e longæva radice, crassa, ferme
 „rotunda, parum vltra semipedem longa, fibris quibus-
 „dam brevibus ac crassiusculis vndique enatis onusta, eo-
 „lore obscuro externe fusco vel quasi ex rubedine ni-
 „grescente, interne vero grato luteo, rubris nonnullis
 „strijs venuste permixto, quæ tamen radice postea mar-
 „cescente & exsiccata enortuæ conspiciuntur, belle do-
 „nata, natura liquore plena interneque succum ex parte
 „viscosum e rubedine flavescens possidente oreve com-
 „mansa admodum amara nec non gustu ingrata &c. Idem
 „l. c. p. 169, se hanc plantam in Belgio excoluisse flo-
 „rentemque obtinuisse, refert, possidentem flores pallido
 „colore coerulesco non ingrato donatos forma & magnitu-
 „dine *Leucovii* arboriscentis floribus non valde dissimiles,
 „quinque plerumque, quamvis interdum quatuor quo-
 „que, foliis subrotundis constantes, odore admodum in-
 „gratos cum foliis minus vnius longitudinem aut paulo
 „plus continentibus, inferiore parte angustis in medio la-
 „tiori-

De planta,
 quæ rhabar-
 barum ve-
 rum profert.

„tioribus & in anteriori parte latissimis ac in mucronem
 „plane rotundum desinentibus, molli lanugine in margi-
 „ne obductis, planis, colore viridi superiori parte, infe-
 „riori vero pallidiori præditis, sursum tendentibus, an-
 „teriori tamen parte Struthio cameli plumarum instar
 „parum deorsum se incurvantibus, crassis, gustu amaris
 „& tactu mollibus cum tempore marcescentibus flavescen-
 „tibusque & in terram decidentibus.

§. IV.

Uterior de-
 scriptio
 plantæ, quæ
 rhabarbarum
 profert.

Celeberrimus *Geoffroy* sequentia refert in *Materiae me-
 dicae Tom. II. p. 125.* ad hujus plantæ cognitionem perci-
 nentia. Missa est nuper ex Russia, inquit, ad D. D. de
Justieu in Horto regio Parisiensi Botanica Professore
 dignissimos planta *Rhabarbarum folio oblongo crispo undula-
 to flabellis sparsis* nuncupata; quæ eadem pro vero rhabar-
 baro Sinensi ex eadem regione missa quoque fuerat D. Rand
 Horti Chelseani in Anglia Præfecto sub nomine *Lapathi
 bardanae folio undulato glabro*, quam veram rhabarbari spe-
 ciem esse ex illius fructificatione dubitare non licet. Il-
 lam autem esse quoque legitimum rhabarbarum Sinense,
 præterquam quod ut talis missa est, dubitare vetant con-
 venientia seminum hujusce plantæ cum veri rhabarbari
 seminibus e Sina missis a D. Vandermonde Doctore Me-
 dico Parisiensi; radicum forma, facies eadem, idem color,
 odor & sapor. Colitur hodiernum in Horto Regio Pari-
 siensi, ubi late viret, floret & hiemes perfert etiam fri-
 gidissimas. Radice est longæva, crassa, ferme rotunda,
 in terram cubitum circiter & ultra recta descendente, in
 plures sureulos crassiores, & hi in alios minores, divisa,
 colore foris obscuro-rufescente. Cortici exteriori levi-
 ter in areolas discisso pulpa subest seu substantia radiceis
 punctis e luteo-erocæis veluti in nuce myristica distincta,
 cujus centrum colore est vividiori crocæo, odore ad rha-
 barbarum Sinense inprimis circa radiceis collum maxime
 accedente. Recens dentibus trita linguam & palatum sa-
 pore viscoso cum quadam amaritie tandem leviter adstrin-
 gente

gente & gummoso afficit. Ex summa radice in orbem nascuntur folia plura in terram alia super alia sese diffundentia, amplissima, integerrima, viridia, aliquatenus cordato-sagittata, basi auriculata, longis & carnosissimis insidentia petiolis, compressis, inferius convexis, superius planis, qui ad foliorum basin in quinque costas dividuntur carnosas quoque, inferne protuberantes, fere quadrilateras, media juxta longitudinem, lateralibus oblique decurrentibus, & in alias quamplures ad marginem vsque profunde undulatum sese divaricantibus, apice obtuso & levissime emarginato. In medio foliorum exsurgit caulis angularis, compressus, striatus, cubitum circiter altus, paulo supra medium ornatu spathis quibusdam vagis partialibus ipsi circuminsidentibus, inæqualiter distantibus ad summum vsque apicem. Flores ex spathis veluti ex involucrio egressi in racemos expanduntur exiguos, singuli proprio pedunculo tenui & brevi, coloris candidi, rhabarbari nostratis floribus prorsus similes, at medio minores. Corolla monopetala est absque perianthio, basi angustata, impervia, campaniformis, limbo sexfida, laciniis obtusis, alternis minoribus; cui inseruntur filamenta novem capillaria ejusdem longitudinis, antheras didymas, oblongas, obtusas sustinentia. Germine donatur brevi, triquetro, stylis vix ullis, stigmatibus tribus, reflexis, plumosis; pericarpio nullo: semine unico, triquetro, acuto, marginibus membranis auctis. Incunte vere germinat, Junio floret, Julio & Augusto semina matureseunt in his regionibus. Hactenus Geoffroy.

§. V.

Autores de determinandis rhabarbari speciebus inter se plane non conveniunt tantusque eorum hæc in re est dissensus, ut difficile sit, certi quid determinare. A quibusdam quatuor rhabarbari species recensentur, nimirum 1) rhabarbarum verum quod etiam Orientale, Levanticum, Chinesense, nobile, verum, nobilissimum, præstantissimum, Indicum, Officinale, optimum dicitur §. I. 2) rhabarbarum Thracicum,

H h

cicum,

icum, seu rhabarbarum Thracicum, vulgo rhaponticum verum seu rhabarbarum Ponticum dictum 3) rhaponticum vulgare seu spurium & 4) rhabarbarum Monachorum. Hi igitur duas rhapontici species statuunt, quarum vna est rhaponticum Thracicum seu verum, idque a rhabarbaro vero distinguunt, altera rhaponticum vulgare seu spurium, sed alii rhabarbarum verum & rhaponticum verum seu Thracicum pro vna eademque radice habent nec alia re a se invicem differre asserunt, quam quod superior hujus radices pars seu ejus collum cortice denudatum sit rhabarbarum verum, inferior vero ejusdem radices pars seu appendix ejus rhaponticum verum: alii contra perhibent, rhabarbarum verum & rhaponticum verum vnas eademque esse radices, solo duntaxat natali a se invicem distinctas, ita, vt ea radix, quæ in Chinæ tractu orientali crescit, sit rhabarbarum verum, eademque radix, quæ in China Septentrionali versus Pontum Euxinum spectante nascitur, sit rhaponticum verum, vnde etiam vocabulum rhaponticum originem suam traxit, vtpote quod radicem denotat, quæ circa fluvium Rha supra pontum, Euxinum scilicet, nascitur. Hermannus in *Cynosura Materiae Medicae a Boeclero edita* p. m. 121. 122. inquit: Rhaponticum folio Lapathi „majoris glabro, Rha & Rheum Dioscoridis C. B. P. est „lapathi Thracici maximi radix crassa, oblonga, ramo- „sa brachiata, foris fusca, intus crocea, laxa & rara, trans- „versim secta spiras ostendens, saporis adstringentis cum „levi quadam acredine & lentore, odoris pontici debilis. „Rhabarbarum & rhaponticum consimiles flores & semi- „na habent & facie plantarum nihil differunt, sed tan- „tum ratione radices, idcirco præsumitur, vnam esse „plantam; diversitas radices oriri potest a solo. *Pometus* refert, quod rhabarbarum verum in magnis ac late rotundifrustris striis transversalibus seu obliquis intrinsecus notatis adferatur, rhaponticum autem verum seu Thracicum ex longis frustis constet striis rubris longis intus ornatis, foris magis quam rhabarbarum verum ad flavedinem inclinet, & varie-

variegatum sit, facilius præterea situm contrahat, citius colorem ac vires amittat, linguæ saporem imprimat magis adstringentem quam amarum & multum in ore viscositatis relinquat. *Valentini in Historia simplicium reformata* scribit p. m. 102, quod rhaponticum verum seu Thracicum raro in officinis inveniatur & plerumque rhabarbari verifrustris intermixtum sit & cum his ob similitudinem his utrisque radicibus propriam divendatur. Neque ego alias, quam tres rhabarbari species, ut rhabarbarum verum, rhaponticum, quod, utrum verum seu Thracicum an vulgare seu spurium sit, determinare nec audeo nec possum, & rhabarbarum Monachorum in nostris officinis invenire potui.

§. VI.

Illustris *Geoffroy* rhaponticum officinale Rha sive De specie-
Rheon Dioscoridis in Tomo II. Tractatus Materiae bus rhabar-
Medicæ p. 130. ita describit: „Radix est oblonga, crassa, bari.
„ramosa, foris fusca, intus crocea, transversim secta strias
„ostendens radiatim dispositas a centro ad circumferen-
„tiam ductas, laxa, rara, odore non ingrato, sapore
„amaricante subadstringente & subacri, lenta & glutino-
„sa, si paululum in ore detineatur. Hanc radicem a rha-
„barbaro officinarum discrepare jam diximus; quod qui-
„dem evidenter patet ex ipsa rhapontici descriptione ex
„Dioscoride depromta. Rha, quod aliqui Rheum vo-
„cant, inquit Dioscorides, provenit in iis, quæ supra
„Bosphorum sunt, regionibus, ex quibus affertur. Ra-
„dix nigra centauryo magno similis sed minor & rufior,
„fungosa, aliquantum lævis sine odore. Optimum ha-
„betur, quod teredines non sensit, si gustatu cum re-
„missa adstrictione lentescat, manducatumque colorem
„reddat pallidum aut ad crocum inclinantem. At vero
„hæc descriptio rhapontico Prosperi Alpini seu officina-
„rum apprimè convenit. Prosperus Alpinus, Morissonus
„& alii rhaponticum inter lapathi species collocant sed
„perperam: a D. Tournefort ad genus peculiare reduci-
H h 2 „tur

„tur diciturque rhabarbarum forte Dioseoridis & anti-
 „quorum, I. R. H. Rhapsonticum, P. Alpini exotic. Ex am-
 „pla, crassa & brachiata radice folia promit amplitudinis
 „foliorum lappæ sed rotundiora, plantaginis modo ner-
 „vis crassioribus donata. Ex mediis foliis caulis assurgit
 „cubito altior, pollice crassior, cavus, striatus, ad cujus
 „nodos folia nascuntur alterna, dodrontalia, e rotundo
 „acuminata. Flores densi in paniculam amplissimam dis-
 „ponuntur, monopetali, campanulati, candidi, in quin-
 „que vel sex partes obtusas plerumque divisi; e quorum
 „centro stamina prodeunt brevia, pistillum trigonum am-
 „bientia, quod abit in semen ejusdem formæ, duas li-
 „neas longum, singulis angulis in alam foliaceam elegan-
 „ter tenuatis. Nascitur non solum in Rhodope monte
 „Thraciæ sed etiam in multis Scythiæ locis. Vulgo in
 „hortis Europæ colitur. Rhapsonticum vulgare seu spu-
 „rium, quod *lapathum* rotundis foliis Alpini esse perhibe-
 „tur, in nonnullis Italiæ provinciis, maxime autem Sa-
 „baudia, item Lithuania, Russia stricte sic dicta crescere,
 „& in nostris quoque regionibus coli & radice esse oblon-
 „ga, foris fusca, intus flavescente, saporis amari & adstrin-
 „gendis, odoris, si recens est, fortis admodum & nauseosi
 „scribitur. Planta ejus a Botanicis vocatur rhapsonticum
 „folio helenii incano seu centaurium majus folio helenii
 „incano & ob pappum pilosamque scopulam, quam flos
 „deciduus relinquit, cyanis adnumeratur. *Rhabarbarum*
 „*Monachorum* est radix longa, fibrosa, radici angelicæ simi-
 „lis sed ponderosior & compactior, foris obscure fusca, in-
 „tus flava, nullis tamen striis rubris aut albis distincta, di-
 „giti vel pollicis crassitiem in parte superiori æquans, pa-
 „rum amara, acris, & ore masticata adstringens. Planta la-
 „pathi quoque species est & dicitur *lapathum hortense*
 „*latifolium* C. B., *lapathum majus* I. B. sive *hippolapathum*
 „*Dioseoridis*, *ramex latifol.* Clusii. Quid vero causæ sit,
 „cur hoc rhabarbarum vocatum fuerit rhabarbarum Mo-
 „nachorum, putant plerique, quod hoc ita dictum fuerit
 „a mo-

a monachis in Mesuen commentatis, utpote qui eo usi fuerunt.

§. VII.

Sæpius rhaponticum rhabarbaro vero substitui & pro eo vendi solet, hinc nobis ab hac fraude cavendum est. Si frustra radicis, quæ pro rhabarbaro vero venduntur, nimis eleganter flavo ornata sunt colore, non putandum est, hunc colorem ipsis esse naturalem sed potius credendum, arte eum esse productum; nam mercatores callidi & ad fraudem acuti ex rhabarbari infuso, orlean, gummi tragacantha vel aliis ingredientibus massam parare norunt, qua colorem eleganter luteum rhabarbari colori similem rhapontici vel alius radicis frustis inducere solent. Ad usum eligenda sunt frusta rhabarbari recentia, non vetusta, nec cariota nec putrida nec levia nec situ obducta nec debilioris odoris sed odorata, compacta & densa, saporis amaricantis nauseosi, lutei coloris striis copiosis rubicundis nonnullisque varii coloris ornati, aquam croceo colore tingentia, commansa glutinosa, minus adstringentia & styptica & mediocris magnitudinis. Frustis exiguis, cum nimis sint exsiccata, & majoribus, cum difficilius siccantur, plerumque male comparata & intus putrida sint, non est fidendum; quandoque enim superficies exterior elegans apparet, interna vero substantia putrida existit & cariota, adeoque frusta mediocris magnitudinis sunt meliora. Illud rhabarbarum verum, quod itinere terrestri advehitur, illi, quod navibus adfertur, tanquam citius corruptili præferri solet. Ceterum hoc monere volo, quod, quæ hæcenus dixi & in sequentibus dicam, de rhabarbaro vero sint intelligenda.

De characteribus bonitatis rhabarbari veri.

§. VIII.

Si rhabarbarum verum, imprimis in pulverem redactum, diutius asservatur, virtus ejus laxans perit, & coctio diuturna vel vehemens, quæ in vase aperto instituitur, illud omni laxante virtute privat. Nunc in coctione

Virtus rhabarbari veri laxans dependet a principio volatili.

H h 3

nihil

nihil perit de rhabarbaro nisi volatile & vetustas seu diuturna asservatio nullam aliam ei infert mutationem quam principii volatilis jacturam. Ergo virtus rhabarbari veri laxans ut a principio volatili dependeat necesse est. Idem confirmatur eo, quod rhabarbarum in substantia datum majorem exferit vim laxandi quam ejus extractum in eadem, qua illud, dosi propinatum, & quod rhabarbarum tostum non laxantem sed roborantem & leniter adstringentem producat effectum.

§. IX.

Principium volatile purgans rhabarbari est sal volatile.

Cum rhabarbari principium volatile ita comparatum sit, ut effectum producat laxantem §. VIII, vim stimulantem ut possideat necesse est. Nunc nullum aliud existit corpus, quod stimulante virtute gaudet & simul tale subtile & volatile principium est, quale rhabarbaro inest. Scit, quam sal volatile. Ergo ut rhabarbari principium volatile purgans sal volatile sit necesse est. Et quidnam hoc principium aliud esse posset quam sal volatile? Nam, quomocumque hoc consideretur, ad nulla alia corpora quam salia volatilia id reduci posse, facile perspicitur.

§. X.

Experimentum primum.

Extraxi uncias duas rhabarbari veri ope aquæ, atque hæc extractio, postquam turbulenta subsederunt, decantata post lenem evaporationem suppeditavit solidiorem quandam substantiam, quæ non sal erat ex toto & ponderabat unciam unam & scrupulum dimidium.

§. XI.

Partes gummosæ constitunt maximam rhabarbari partem.

Si ope chemiæ indagandum est & determinandum, num medicamentum sit ex toto vel ex parte gummosum, solutio ejus tentanda est in aqua, postea, si hæc procedit, inquirendum est, num illud, quod in aqua solutum est, ex toto sal sit, &, si hoc non est, certo infertur, quod hoc medicamentum sit ex toto vel ex parte gummosum §. CCLXXIV. CCLXXV. Part. I. Nunc aquæ ope de rhabar-

rhabarbari veri vncis duabus soluta fuit vncia vna cum aliquot granis §. X. Ergo partes gummosæ vt insint rhabarbaro vero ejusque maximam constituent partem necesse est.

§. XII.

Vnciæ integræ & granis duodecim substantiæ solidioris, quam solutione rhabarbari veri in aqua & hujus leni evaporatione obtinui §. X, affudi spiritum vini rectificatissimum & hic hanc substantiam solvit ad drachmas septem & scrupulum vnum.

Experimentum secundum.

§. XIII.

Si medicamentum tam in spiritu vini rectificatissimo quam aqua solvitur, continet partes saponaceas fixiores §. CCLXXXV. Rhabarbarum ergo verum magna ex parte ex partibus saponaceis fixioribus constat §. XII.

Rhabarbarum verum magna ex parte constat ex partibus saponaceis fixioribus.

§. XIV.

Vncia vna rhabarbari veri solvebatur in aqua simplici & hæc extractio suppeditabat extracti gummosi vnciam dimidiam & grana aliquot. Massæ hujus extractionis residuæ affudimus spiritum vini rectificatissimum atque illud, quod hujus ope ex hac massa extractum fuit, post lenem evaporationem suppeditavit extracti scrupulum dimidium.

Experimentum tertium.

§. XV.

Si medicamentum ex parte solvitur in spiritu vini rectificatissimo, continet partes resinosas §. CCLXXXI Part. I. Nunc rhabarbarum verum continet ejusmodi partes sed paucas in spiritu solubiles §. XIV. Ergo rhabarbarum verum constat ex paucis partibus resinosis.

Rhabarbarum verum continet paucas partes resinosas.

§. XVI.

Si rhabarbarum verum via sicca e retorta destillatur, transmittit successive plegma sapore quidem debili, ipsius tamen rhabarbari odore imbutum, deinde liquor magis magisque acidus tandemque paucum oleum succedit.

§. XVII.

Experimentum quartum.

Quidnam
ex hoc ex-
perimento
concludi
possit.

§. XVII. Si medicamentum, quod inter alias partes constitu-
tivas proximas resinofam possidet, igne sicco destillatur,
resolvitur in partes constitutivas non proximas sed remo-
tas, pars constitutiva vero proxima resinosa in suas par-
tes constitutivas proximas ut oleum æthereum & acidum
§. CCLXVIII, & medicamentum, quod in resolutione
exhibet oleum & acidum, continet partem resinofam
§. CCLXXXIII. Nunc rhabarbarum, si via sicca destil-
latur, largitur liquorem acidum & oleum §. XVI. Ergo
hoc experimentum docet, quod rhabarbarum partes con-
tineat resinofas, quamvis paucas.

§. XVIII.

Rhabarbaro
insunt partes
terrestres.

Residua extractionum rhabarbari veri §. X. XII. XIV.
satis superque ostendunt, quod partes in rhabarbaro vero
sint fixæ nec in aqua nec in spiritu solubiles adeoque terreæ
§. CCXC.

§. XIX.

De partibus
rhabarbari
constitutivis
ejusque mix-
tione.

Ex his omnibus igitur, qua a §. VIII. vsque ad hunc
demonstrata fuerunt, luculenter apparet, partes gum-
mosas, saponaceas fixiores, resinofas & terreas, quibus
sal quoddam volatile est immixtum, esse partes rhabar-
bari veri constitutivas proximas iisque omnibus mixtio-
nem ejus absolvi, ita, ut partes gummosæ & saponaceæ
fixiores ejus maximam, resinofæ vero minimam partem
constituant.

§. XX.

Allegatur te-
stimonium
Cartheuseri
dicta confir-
mans.

Dicta confirmat ex parte locupletissimum Domini Pro-
fessoris Cartheuseri, Viri de materia medica & chemia optime
meriti testimonium, qui in *Fundamentorum Materiae medi-
cae generalis & specialis Parte priori* p. m. 516. ita scribit: Te-
stantibus examinibus chymicis vna rhabarbari orienta-
lis uncia circiter unciam semissem & grana aliquot extra-
cti gummosi suppeditat, cujus dividia tamen drachma
sub tertia infusione & ipsa decoctione separata terram dun-
taxat

taxat teneriorem paucissimis particulis gummosis remixtam adeoque catharticae virtutis prorsus expertem sistit. Infusum aquosum primum colore saturate flavo ad rubrum nonnihil vergente & sapore moderate amaro in recessu austeriusculo atque lenissime adstrictorio gaudet. Unica ejusdem drachma majorem vim cathartica[m] exferit quam portio extracti e binis ejusdem infusi drachmis parata, quid? quod, grana viginti quatuor rhabarbari in pulvere exhibiti validius alvum subducunt quam drachma integra cum semisse in infuso aquoso, & fortius pariter quam drachma vna extracti. Infusum spirituosum primum gratissimo colore flavo se commendat & remissiori quam aquosum amaritie praeditum reperitur. Vero ceteroquin simillimum est, tincturam hanc, nisi vnice, maximam tamen partem a phlegmate, quod menstruis spirituosis ordinariis sat copiose adhuc inhæret, derivandam esse. Non lactescit enim adfusa aqua frigida, quæ mutatio tamen sub aquæ frigida cum tincturis vere resinosis miscela ordinario supervenire consuevit. Extractum inde paratum sapore suo ipsum rhabarbarum perfecte æmulatur, & homini adulto ad drachmam dimidiam exhibitum alvum blande movet. Residuum siccatum ab ipso rhabarbaro respectu coloris, odoris, saporis atque virtutis parum discrepat & satis promptam adhuc alvi solutionem efficit; immo cum aqua amplius digestum tincturam saturatam & post evaporationem ejus notabilem pariter extracti activi quantitatem largitur.

§. XXI.

Vis medicamenti adeoque & rhabarbari insita dependet a partibus ejus constitutivis earumque proportione & qui virtutem medicamenti adeoque rhabarbari insitam determinare vult, illam ex partibus ejus constitutivis earumque proportione deducere, singularum partium constitutarum virtutes, harum virtutum ad se invicem relationes, & virtutes, quæ ex combinatione virtutum singularum, quibus singulae partes constitutivæ

De modo determinandi virtutem rhabarbari.

sunt prædicæ, oriuntur, determinare & demonstrare debet §. XXXIII. XXXIV. XXXV. XXVI. Part. I.

Vis rhabarbari quoad minimam partem dependet a partibus ejus resinosis. De virtute salis volatilis rhabarbari.

§. XXII.

Cum partes resinosa minimam constituent mixtionis rhabarbari partem §. XV, sequitur, ut vis rhabarbari quoad minimam partem a partibus ejus resinosis dependeat.

§. XXIII.

Sal volatile inesse rhabarbaro, & ejus vim purgantem ab illo dependere, demonstratum fuit §. VIII. IX. Nunc omne sal stimulat & resolvit §. CCCCLXIV. Part. I. Ergo & hoc sal volatile rhabarbari stimulare & resolvere debet. Cum vero stimulantia ipsa sint resolventia §. CCCCI, virtus resolvens huic rhabarbari sali volatili duplici respectu, tam quatenus sal est, quam, quatenus ut sal stimulat, comperit. Iam ex Sectione de modo agendi & usu purgantium apparet, quod illa, quæ vi serum resolvendi & stimulante gaudent, purgationem excitare & purgantia esse & evadere possint; nam vi virtutis stimulantis orificia vasorum tum excernentium tum resorbentium in intestinorum cavitatem hiantium contrahunt eaque plane obstruere possunt, quo facto non potest non humorum versus & in intestina affluxus augeri eorumque refluxus ex intestinis imminui adeoque purgatio produci §. XII. XIII. XIV. XVIII. XX. XXI. XXII. XXIII. XXIV. Part. II. Cap. I, ad quod accedit, quod vi virtutis resolventis serum resolvant & purgationem promoveant §. XXV. XXVI. Cap. I. Part. II. Patet ergo & quidem plane alia quam priori §. VIII. IX, ratione, quod, cur & quomodo sal rhabarbari volatile purgationem producat & vis rhabarbari purgans ab hoc sale tanquam causa potissimum & maxima ex parte dependeat, id quod etiam §. VIII. & IX. abunde evincit.

§. XXIV.

De virtute salis volati-

Quamvis vero sal illud rhabarbari volatile maximam partem virtutis purgantis in se contineat §. XXIII, nihilomi-

rus

nus tamen gummofæ partes, quæ rhabarbaro infunt copiofæ lis in rhabar-
 §. XI, aliquid ad purgationem conferunt; nam sunt viscida baro con-
 & viscida purgationem excitare possunt §. XXVII. Cap. I. tenti.
 Part. II. Porro, cum hoc fal volatile non infit rhabar-
 baro, folum fed cum multis aliis partibus vt præcipue
 gummofis & terreis conjunctum exiftat §. IX. XI. XVIII,
 gummofæ vero partes, quæ maximam rhabarbari par-
 tem conftituunt §. XI. XIX, & terreæ falium activitatem
 imminuant §. CCCCXXVIII. Part. I, vis falis volatilif in
 rhabarbaro contenti non magna fed temperata effe debet,
 adeoque vis quoque ftimulans refolvens & purgans, qua-
 tenus ab eo folo dependet, moderata & lenis effe debet.
 Verum enim vero leniter ftimulantia funt roborantia
 §. CCCXCVIII. Part. I, hinc fal rhabarbari volatili &
 rhabarbaro ipfi, quatenus hoc fal poffidet, vis roborans
 vt competat necelfe eff.

§. XXV.

Idem, quod nimirum fal rhabarbari volatile ab aliis
 multis partibus, præcipue gummofis & terreis, fit tem-
 peratum §. XXIV, in caufa eff, vt neque humorum mo-
 tum progressivum & inteflinum neque calorem valde au-
 geat, vti alia faciunt ftimulantia §. CCCXCIX. CCCC.
 Part. I. Cum enim, fi ftimulatio motum humorum & calo-
 rem augere debet, requiratur, vt fiat fufficienti & magno in
 gradu, activitas vero falis volatilif in rhabarbaro contenti
 admodum fit temperata ejusque vis ftimulans valde mode-
 rata §. XXIV, fequitur, vt hoc fal rhabarbari volatile vi
 virtutis fuæ ftimulantis vix vel plane non humorum mo-
 tum & calorem augeat vel faltem non ita, vt hoc in fen-
 fus cadat.

Cur fal vo-
latile rhabar-
bari humo-
rum motum
& calorem
non valde
augeat.

§. XXVI.

Partes rhabarbari veri gummofæ fuam ad purgatio-
 nem conferunt fymbolum §. XXIV, tum falis volatilif in
 rhabarbaro contenti tum partium refinofarum, quæ rha-
 barbaro infunt, virtutem temperant §. XXIV, & acrimo-
 niam,

De virtute
partium
gummofa-
rum rhabar-
bari.

niam, si quam offendunt, demulcent, temperant & mitigant §. CCCCXXX. Part. I.

§. XXVII.

De virtute partium terrearum rhabarbari.

Partes rhabarbari veri terreæ virtute gaudent roborante & leniter adstringente, dum humidum debilitatis causam absorbent, particulas specificè leviores, ut igneas & aqueas, dum illis adhærent, ut specificè gravioribus, a fibris separant, quo factò specificè graviores fibrarum partes majori vi in se invicem agunt & cohærent, & dum ipsæ fiunt partes fibrarum constituentes, quo factò fibræ majus nanciscuntur robur. Deinde terreæ rhabarbari veri partes acrimoniam mitigant atque infringunt §. CCCCXXVIII. CCCCXXX. Part. I. & reliquarum partium ut salis volatilis & resinofarum partium efficaciam temperant §. CCCCXXVIII. Part. I.

§. XXVIII.

De virtute partium saponacearum fixiorum & resinofarum rhabarbari.

Partes rhabarbari veri saponaceæ fixæ virtutem possident resolventem §. CCCCXCVIII. Partis I. & partes ejus resinofæ virtute quoque gaudent resolvente §. CCCCXCIV. Part. I. Hæ quoque præterea virtute præditæ sunt stimulante, calefaciente, & roborante §. CCCCXCIV. CCCCXCVI. Part. I, quoniam vero minima virtutis rhabarbari pars a partibus ejus dependet resinosis §. XXII, hæ in virtute rhabarbari totali determinanda non singularem merentur considerationem nisi quatenus virtutem reliquarum partium constitutarum augent atque adjuvant.

§. XXIX.

De rhabarbari virtute purgante.

Virtus rhabarbari purgans residet potissimum in sale volatili & ex parte in partibus gummosis §. VIII. IX. XXIII. XXIV. Quoniam vero ipsæ partes gummosæ virtutem rhabarbari purgantem, quatenus ab ejus sale volatili dependet, temperant §. XXIV, & reliquæ rhabarbari partes etiam virtutem rhabarbari purgantem mitigant, virtus rhabarbari purgans temperata & lenis esse debet.

§. XXX.

§. XXX.

Rhabarbarum verum possidet sal volatile, quod re- De virtute
solvit §. XXIII, copiosas partes saponaceas fixiores, quæ resolvente
resolvunt §. XIII. XXVIII. & resinosas, quamvis paucas, rhabarbari.
quæ itidem resolvunt §. XV. XVII. XXVIII. Magnam
igitur vim resolventem vt rhabarbarum possideat ne-
cesse est.

§. XXXI.

Cum rhabarbarum verum magnam vim resolventem Rhabarba-
possideat §. XXX, & resolventia diuretica evadere pos rum diure-
sint §. CCCXLVIII. Part. I, rhabarbarum quoque cate- ticum evade-
nus, quatenus est resolvens, diureticum effectum exserere re potest.
debet: id quod etiam confirmat B. Ioh. Maurit. Hoffmannus,
qui in *prolusionibus Materiae medicae* scribit, quod rhabar-
barum urinam leniter pellat.

§. XXXII.

Rhabarbarum verum copiosas possidet partes salino- Rhabarba-
sulphureas. Nam copiosas habet partes saponaceas fixio- rum virtute
res §. XIII, quæ salino-sulphureæ sunt §. CCCXCVIII. gaudet se &
Part. I. nec non resinosas §. XV. XVII, quæ itidem salino- excretionem
sulphureæ sunt §. CLXXXIX. Part. I. & præterea sal bilis augen-
volatile §. VIII. IX. Nunc partes salino-sulphureæ bilis di.
secretionem augent & promovent §. XXXVI. Cap. I.
Part. II. Ergo rhabarbarum verum bilis secretionem ma-
xime auget & promovet. Deinde rhabarbarum verum
sal volatile & partes resinosas possidet, quæ stimulant
§. XXIII. XXVIII, & per consensum irritando vesiculam
felleam & ductum cholidochum bilis excretionem augent
§. XXXV. Cap. I. Part. II, atque idem efficit rhabarba-
rum vi partium gummosarum, quibus ductum cholidochum
obstruit & hac ratione bilis excretionem promovet
§. XVIII. XXI. XXIV. XXV. XXVI. XXIX. XXXVII.
Cap. I. Part. II. Iam bilis eo majori in copia secernitur,
in quo majori excernitur §. XXXVI. Cap. I. Part. II. Er-
go rhabarbarum excretionem bilis augendo secretionem

ejus auget. Denique rhabarbarum, quatenus ut purgans massam sanguineam sero & lympham privat, bilis secretionem promovet §. XXXVI. Cap. I. Part. II.

§. XXXIII.

Rhabarbarum habet virtutem roborantem.

Rhabarbarum verum possidet sal volatile, quod roborat §. XXIV. & partes terreas & resinosas, quæ roborant §. XXVII. XXVIII. Rhabarbarum igitur verum vi gaudet roborante.

§. XXXIV.

Rhabarbarum est egregium purgans.

Cum virtus rhabarbari veri purgans lenis sit & temperata §. XXIX, non est drasticum sed blandæ & naturæ valde amicæ operationis adeoque tutum, securum, planè benedictum & polychrestum purgans, quod infantibus, senibus, adultis, puerperis & prægnantibus, singulisque fere constitutionibus, & si non omnibus, plerisque tamen morbis convenit.

§. XXXV.

Rhabarbarum in humorum visciditate, solidorum atonia & impedita bilis secretionem conducit.

Cum rhabarbarum verum præter vim laxantem egregiam virtutem resolventem, bilis secretionem atque excretionem promoventem & roborantem possideat §. XXIX. XXX. XXXII. XXXIII, sequitur, ut in omnibus iis affectibus, in quibus humores sunt spissi viscidi, & tenaces, bilis secretio atque excretio est impedita, partesque solidæ atonia laborant, vel qui ab his causis proficiuntur vel sustentantur, rhabarbarum summo cum fructu usurpari possit & conducatur.

§. XXXVI.

Rhabarbarum in obstructionibus viscerum convenit.

Obstructiones viscerum tam a partium solidarum atonia quam ab humoribus spissis & viscidis proficisci, docet pathologia. Si enim humores viscidi sunt & tenaces, vi moveati nimis resistunt & facillime subsistunt, si verò partes solidæ atonia laborant, vis movens debita deficit & hinc motus eorum cessat. Nunc rhabarbarum in omnibus conducit affectibus, qui ab humoribus spissis & tenacibus

cibus & solidorum atonia oriuntur vel sustentantur
§. XXXV. Ergo rhabarbarum egregium est in viscerum ob-
structionibus & morbis, qui exinde oriuntur, remedium.

§. XXXVII.

Quamvis rhabarbarum verum promiscue in viscerum ^{praecipue}
obstructionibus conducatur §. XXXVI, nihilominus tamen ^{hepatis,}
præ ceteris visceribus hepatis praesertim obstructioni re-
ferendæ dicatur & accommodatum est. Cum etenim he-
par hoc præ aliis visceribus habeat peculiare, quod bilem
secernat, & bilis omnium humorum, qui secernuntur,
maxime viscidus sit humor, pater, quod hepar ex parte
bilis, si hæc vel per se nimis spissa est vel ob ejus exitum
impeditum spissa evadit, vel stagnat, obstructionibus sit ob-
noxium. Nunc vero rhabarbarum ex ejusmodi constat par-
tibus, quæ praesertim bilem resolvunt ejusque secretionem
augent §. XXXII. Ergo rhabarbarum in hepatis praesertim
obstructione conducit.

§. XXXVIII.

Icterus semper oritur a bilis secretionem impedita, quin ^{in ictero,}
sæpius ab hepatis obstructione ortum ducit, semper vero in-
fluxum bilis in intestinum duodenum impeditum comitem
habet, quo non potest non chylicatio lacti, utpote quæ
sine sufficienti bilis legitime constitutæ affluxu decenter
peragi nequit (per princ. physiok & patholog.) Porro ex
principis notum est therapeuticis, quod ea remedia, quæ
vicem bilis suppleant, qualia sunt saponacea, præstantissi-
ma sint ad icterum curandum remedia. Nunc rhabarba-
rum bilis secretionem, quæ in omni ictero est impedita,
egregie promoveri atque augere §. XXXII, deinde in ob-
structione hepatis referenda adeoque in ictero, si ab
hac causâ oritur præstantissimum est remedium §. XXXVII,
tum vasorum atoniæ & debilitati, quæ ut causâ hepatis
obstructionem producere potest §. XXXVI, vi sua robo-
rante succurrit §. XXXIII. XXXV. & denique vi partium
sapo-

saponacearum, quæ magna in copia continet §. XIII, bilis quoque vicem supplet. Qua de re rhabarbarum præstantissimum in ictero est remedium reliquisque aliis palam præripit.

§. XXXIX.

Scholion.

Si auctorum testimoniis eorum, quæ §. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. de rhabarbaro demonstravi, veritatem confirmare & corroborare eaque hic allegare meus esset animus, innumera mihi sese offerrent, sed sufficiat mihi nunc, hoc tantum hic monere, quod a multis iisque celeberrimis medicis rhabarbarum anima hepatis, vita & theriaca hepatis fuerit nominatum,

§. XL.

Rhabarbarum egregie conducit in diarrhoeis & dysenteriiis,

Pathologia docet, quod diarrhoea a variis possit proficisci causis, inter quas debilitas glandularum & vasorum excretoriorum in intestinis & acrimonia intestinalis irritans non infimum obtinent locum, & in Capite I. §. XLVI. demonstratum fuit, quod purgantia eatenus diarrhoeam sistant, quatenus humidum nimium & acrimoniam diarrhoeæ causam educunt. Nunc rhabarbarum est purgans. Ergo rhabarbarum, quatenus est purgans, diarrhoeam sistere potest. Verum enim vero rhabarbarum copiosas habet partes gummosas, quibus acrimoniam, si fuerit diarrhoeæ causa, demulcet §. XXVI, adeoque diarrhoeam ipsam curat, item partes terreas, quæ debilitati glandularum & vasorum excretorium in intestinis medentur §. XXVII, adeoque diarrhoeam ipsam hinc oriundam sistunt. Cum vero eadem, quæ diarrhoeam efficiunt, causæ dysenteriam excitare possint, si fuerint graviores, sequitur, ut rhabarbarum in dysenteria quoque utilissimum sit medicamentum; nam materiam peccantem educit & intestinalia debilitata roborat.

§. XLI.

item in malo hypochondriaco & hysterico.

In pathologia demonstratur, quod malum hysterium in impedito sanguinis per uterum progressu, hypochondriacum autem in sanguinis per abdominis viscera circuitu

retar-

retardato consistat, & vtraque mala a sanguine spisso, atonia vasorum & obstructionibus viscerum proficisci possint, speciatim malum hypochondriacum a progressu sanguinis per hepar impedito sapissime oriatur, ventriculi atque intestinorum atoniam, bilis secretionem atque excretionem impeditam, chylificationis læsionem atque alvi obstructionem habeat conjunctam. Nunc rhabarbarum egregium est laxans §. XXIX. XXXIV, humores viscidos & spissos resolvit §. XXX, partium solidarum adeoque & ventriculi atque intestinorum atoniæ medetur §. XXXIII, bilis secretionem atque excretionem promovet §. XXXII, bilis viæem supplendo chylificationi inservit §. XXXVIII, atque in viscerum, præsertim hepatis, obstructionibus egregie conducit §. XXXVI. XXXVII. Qua de re rhabarbarum fere omnibus, saltem plurimis indicationibus in mali hypochondriaci & hysterici curatione satisfacit adeoque in his morbis ejus vsus non satis potest commendari.

§. XLII.

Ex principiis notum est pathologicis, quod hydrops ^{in hydrope,} a viscerum, præsertim hepatis, obstructione oriri possit, & si hoc locum obtinet, bilis secretionem atque excretionem impeditam secum ducit, præterea autem, a quacunque oriatur causa, debilitatem atque atoniam partibus solidis inducit, serique abundantiam & ejus acrimoniam vel visciditatem seorsim vel conjunctim indivulsam habet comitem. Hujus morbi curatio requirit, ut serum abundans e corpore eliminetur, ejus visciditas resolvatur & acrimonia temperetur, obstructum viscus referetur, bilis secretio excretio atque impedita restituantur & partes solidæ debilitatæ roborentur. Nunc rhabarbarum seri abundantiam per purgationem, quam excitat, minuit §. XXIX. XXXIV, ejus visciditatem resolvit §. XXX, bilis secretionem atque excretionem promovet §. XXXII, in viscerum, præsertim hepatis obstructione egregie se gerit §. XXXVI, XXXVII, partium solidarum atoniæ medetur §. XXXIII, & seri acrimoniam temperat §. XXXVI. Qua de re rhabarbarum

K k

barum

barum in hydropo, praesertim incipiente, summo cum fructu adhiberi potest.

§. XLIII.

in cachexia
& chlorosi,

In cachexia & chlorosi partes solidae laborant atonia, & humores serosi viscosi abundant & saepe visceris obstructio subest. Verum enim vero rhabarbarum humorum ferosorum abundantiam ope purgationis, quam excitat §. XXIX. XXXIV, minuit, serum viscidum resolvit §. XXX, viscus obstructum referat §. XXXVI, & partium solidarum atoniae medetur §. XXXIII. Quam ob rem rhabarbarum indicationibus in cachexia & chlorosis curatione formandis quadrat adeoque his in morbis egregie conducit.

§. XLIV.

in pollutionibus,

Pollutiones a majori humorum affluxu versus partes genitales, harum debilitate & humorum affluentium acrimonia has partes irritante proficiuntur (per princ. pathol.) Nunc rhabarbarum purgat §. XXIX. XXXIV, adeoque hac ratione humorum affluxum a partibus genitalibus avertit atque aliorum dirigit, eorum acrimoniam corrigit & temperat §. XXVI, materiam peccantem, si qua adest, e corpore eliminat, & partium genitalium atoniae medetur §. XXXIII. Ergo in pollutionibus egregium exserit effectum.

§. XLV.

in gonorrhoea & fluore albo,

Cum in gonorrhoea benigna & fluore albo benigno eadem, quae in pollutionibus, adsint causa sed gradu majores §. XLIV, apparet, quod rhabarbarum his in morbis summo cum fructu adhiberi possit. Neque, si vel maxime his morbis insit malignitas, rhabarbari usus est rejiciendus, sed potius conveniens est & suadendus ob saepius allegatas in antecedentibus rationes.

§. XLVI.

in vomitu
eruento,

In curatione vomitus cruenti extra paroxysmum alvus laxante remedio est aperienda, quod ita comparatum esse

esse debet, vt leniter sine magna sanguinis & humorum commotione agat, vasa, e quibus hæmorrhagia orta est, roboret, & partis obstructionem, quæ vomitum cruentum excitavit, resolvat (per princ. therap.) Nunc rhabarbarum leniter & sine sanguinis & humorum commotione alvum laxat §. XXIX. XXXIV, vasa roborat §. XXXIII, & obstructiones resolvit §. XXXVI. XXXVII. Ergo rhabarbarum optime conducit in vomitu cruento ad alvum extra paroxysmum solvendam. Idem commendat illustris b. m. Hoffmannus in *Medicinae rationalis systema-
ticae Tom. IV. Parte II. Sect. 1. cap. III. pag. m. 74, ubi
§. VIII, extra paroxysmum, inquit, in vomitu cruento ad ar-
cendum mali recursum eximie conducit rhabarbari electi
pulvis ad dimidiam drachmam vel solus, vel cum can-
crorum lapidibus aut duodecim trochiscorum de Karabe
granis & dimidio camphoræ grano bis singulis septima-
nis ante lecti introitum cum haustu aquæ fontanæ sum-
tus; est enim rhabarbarum quasi specificum ad referan-
das paularim obstructiones.*

§. XLVII.

Omnia purgantia anthelmintica esse & evadere possunt §. CCCCLI, P. I, hinc etiam rhabarbarum scopo anthelmintico usurpari potest, cum sit purgans §. XXIX. XXXIV. Deinde rhabarbarum copiosas possidet particulas gummosas §. XI, hæ vero vermium corpora obducendo & involvendo transpirationem eorum impediunt & hac ratione mortem iis inferendo effectum exerunt anthelminticum. §. CCCCLI. Part. I.

§. XLVIII.

Rhabarbari vsus quidem in diarrhoeis & dysenteriiis fuit demonstratus §. XL, sed facile est collectu, hoc horum morborum curatione non omne absolvere punctum sed simul alterantia requiri, atque eadem ex ratione his in morbis rhabarbarum vel tostum, quod magis alterantem & roborantem quam purgantem exserit effectum,

ctum § VIII, vel cum aliis alterantibus & roborantibus junctum adhiberi solet. *Meus olim Praeceptor, cujus cineres adhuc veneror, illustris b. m. Hoffmannus*, rhabarbarum tostum in diarrhoea biliosa maxime commendat. In *Medicinae enim rationalis systematicae Tom. IV. Parte III. sect. II. Cap. VIII. Cautel. §. VI*, diarrhoea biliosa, „inquit, uti alia omnis „non statim sisti debet, sed pededentim humores temperandi sunt; quo in casu rhabarbarum leviter tostum „ad scrupulum vnum vel drachmam dimidiam cum aliquot granis nitri perquam utile est; dum humores vitiosos leniter educit & postea intestinorum tunicas roborando leviter constringit, nam partibus suis subtilioribus laxat, terrestrioribus adstringit, quae praevalebent in tosto.

§. XLIX.

Denique notandum est, quod rhabarbarum in iis omnibus omnino casibus supra a me determinatis a §. LXX. vsque ad §. LXXXIV. Cap. I., in quibus purgantia conducunt & adhibenda sunt, sit usurpandum, neque minus in omnibus iis casibus & morbis, in quibus alvus purgante non drastico sed admodum leni est aperienda, maxime conveniat.

§. L.

Postquam morbos, in quibus rhabarbarum conducit, ostendimus, nunc de speciali ejus usu & adhibendi modo differemus. De ejus usu in substantia jam supra §. XX. annotavimus, quod efficaciorum exserat vim laxantem quam si in forma extracti vel tincturae porrigitur, & Dominus *Boulduc* scribit, se observasse, quod grana viginti quatuor pulveris rhabarbari tantum effectum producerent purgantem, quantum drachma integra & dimidia infusi & drachma integra extracti. Eadem confirmat *illustris Geoffroy* „testimonium, qui in *Materiae medicae Tomo II. p. g. 129.* „ita scribit: Observandum est, rhabarbari substantiam longe valentius alvum cedere quam infusum decoctum

Rhabarbarum in substantia plus laxat quam in forma tincturae vel extracti.

„Cum vel etiam ipsum extractum, licet duplicato pon-
„dere exhibitum.

§. LI.

Cum rhabarbarum virtute gaudeat roborante §. XXXIII, & purgante §. XXIX. XXXIV, quidam torrefaciendo ejus vim purgatricem minuere, roborantem vero & adstringentem virtutem intendere atque augere contendunt, sed hæc correctio mihi minus necessaria & plane inutilis videtur. Morbus enim aut laxans remedium postulat aut non, & si prius locum habet, aut laxans & roborans remedium simul aut laxans tantum. In casu posteriori rhabarbarum tostum plane non adhiberi debet, cum virtute laxante sit privatum §. VIII; si vero in morbo laxans & roborans remedium simul & rhabarbarum purgandi scopo est usurpandum, vel hoc cum aliis roborantibus conjunctum exhiberi vel præmissæ purgationi per rhabarbarum roborantium usus subjungi potest. Hoffmannus rhabarbarum tostum in diarrhoea biliosa commendat §. XLVIII.

Quid de rhabarbaro tosto fit sentiendum.

§. LII.

Si rhabarbarum non laxandi solum sed roborandi etiam fine in morbis ut in diarrhoea, dysenteria, gonorrhoea benigna, fluore albo benigno & id genus aliis morbis est adhibendum, optime datur in forma pulveris, quoniam hic terrestres partes omnes, a quibus vis roborans dependet §. XXXIII in se continet, & pro circumstantiarum ratione absorbentia & roborantia ipsi jungi possunt.

Quali in forma dandum rhabarbarum roborandi fine.

§. LIII.

In pulvere rhabarbarum præscribitur a drachma dimidia ad integram & eodem modo pro circumstantiarum ratione miscetur cum terra foliata tartari, tartaro vitriolato, magnesia alba, cremore tartari, nitro depurato, & absorbente quodam remedio ut lapidibus cancerorum vel conchis, addita stimuli causa & ne dosis pulveris nimia fiat

De præscriptione rhabarbari in forma pulveris.

vno alterove grana resinæ jalappæ. Si vero solo rhabarbaro alvum sufficienter & majori in gradu subducere malumus, duæ pulveris rhabarbari doses drachmam dimidiam ponderantes ita possunt præscribi, vt vna dosis tempore vespertino circa decubitum, altera sequenti mane capiatur. Non vero existimandum est, perinde esse, cum quocunque præscribatur rhabarbarum, sive cum absorbente sive cum sale medio, sed ex singulis in casu singulari occurrentibus circumstantiis est determinandum, quodnam pulveri rhabarbari sit jungendum, neque medicus nihil præscribere debet, nisi de quo rationem sufficientem reddere potest. Ex his igitur omnibus clarissime apparet, quomodo formulæ pulveris rhabarbarini sint concinnandæ, sequentes tamen hic apponere placet:

Recipe rhabarbari electi scrupulos duos, magnesiæ albae scrupulum vnum

Misce, fiat pulvis, dividatur in duas partes æquales, detur, signetur Rhabarberpulver, davon eins des Abends vor Schlafengehen und das andere des Morgens frühe darauf zu nehmen,

Recipe rhabarbari electi scrupulum vnum, magnesiæ albae scrupulum dimidium

Misce, fiat pulvis, detur, signetur Rhabarberpulver, welches auf einmahl zu nehmen, vel

præscribe rhabarbarum & magnesiã albam in æquali quantitate & exhibe pro dosi drachmam dimidiam & adde, si opus est, stimuli causa grana duo resinæ jalappæ. Ejusmodi pulvis in omnibus iis casibus, in quibus cruditates acidæ primas occupant vias alvusque obstructa leniter est reseranda, id quod in hypochondriacis præsertim occurrit, egregie convenit; nam magnesiã alba cum primarum viarum acido conjunctum in sal medium egregiæ virtutis resolventis & stimulantis & rhabarbari virtutem adjuvantis §. CCCCLXIV. Part. I. ab it §. LXXIV. LXXV. Cap. I. Part. II. Si effectum absorbentem majori in gradu pulvis ex rhabarbaro & mague-

magnesia conficiendus exferere debet, jungatur ipsi ab-
sorbens vt lapides cancrorum vel conchae præparatae e.g.

Recipe rhabarbari electi drachmam dimidiam
magnesiae albæ &
lapidum cancrorum præparatorum vel
concharum præparatarum ana grana quin-
decim.

Misce, fiat pulvis, dividatur in duas partes æqua-
les, vel, si placet seu indicatio postulat, præ-
scribantur omnia in æquali quantitate.

§. LIV.

Si remedio rhabarbarino non alvus solum leniter est De præscia-
laxanda sed bilis etiam acrimonia & exastuatio temperan- ptione rha-
da & bilis subducenda est, vel sanguinis commotio & ra- barbari in
refactio ejusque versus partes superiores congestio tempe- pulvere.
randa est & sedanda, rhabarbarum sequenti modo est præ-
scribendum :

Recipe rhabarbari electi &
lapidum cancrorum præparatorum ana
drachmam dimidiam, nitri purificati grana
quindecim seu scrupulum integrum,

Misce, fiat pulvis, dividatur in duas partes æqua-
les vel

Recipe rhabarbari electi drachmam dimidiam, lapi-
dum cancrorum præparatorum vel concha-
rum præparatarum &
nitri purificati ana grana quindecim vel
scrupulum integrum,

Misce, fiat pulvis, dividatur in duas partes æquales.

Ejusmodi pulvis post iracundiam prægressam, in sangui-
nis congestionibus versus partes superiores ab alvi obstru-
ctione pendentibus, sanguinis commotione atque exastua-
tione, hæmorrhagia narium, hæmoptysi, vomitu cruen-
to, bile in intestina copiose effusa ibique stagnante &
acri-

aciori reddita, colica biliosa, item subjectis cholericis, sensibilibus & ad spasmos sanguinisque ebullitiones proclivibus egregie conducit.

§. LV.

De præscri-
ptione rha-
barbari in
pulvere.

Si ope rhabbarbarini remedii non alvus solum est aperienda sed ipsius etiam rhabbarbari adhibendi virtus resolvens est intendenda atque augenda, rhabbarbarum cum terra foliata tartari vel tartaro tartarifato est conjungendum secundum sequentes formulas:

Recipe rhabbarbari electi & terræ foliatæ tartari ana drachmam dimidiam

Misce, fiat pulvis, dividatur in duas partes æquales, quarum vna tempore vespertino ante decubitum, altera sequenti mane est exhibenda, vel

Recipe rhabbarbari electi drachmam dimidiam, terræ foliatæ tartari scrupulum dimidium vel grana quindecim

Misce, fiat pulvis. Detur per dosi.

Si præsentibus cruditatibus viscidis in primis viis rhabbarbarum est exhibendum, formula ita potest concinnari:

Recipe rhabbarbari electi drachmam dimidiam tartari vitriolati grana quindecim

Misce, fiat pulvis, detur pro dosi.

Sic etiam præscribi potest rhabbarbarum:

Recipe rhabbarbari electi drachmam vnam, cremoris tartari scrupulum vnum

Misce, fiat pulvis, dividatur in duas partes æquales, quarum vna vespere ante decubitum, altera sequenti mane est exhibenda.

§. LVI.

De præscri-
ptione rha-
barbari in
pulvere.

Si ope rhabbarbari non alvum solum laxare sed roburare etiam intendimus, rhabbarbarum similiter quoque cum aliis convenientibus remediis vt coralliis rubris, succino præparato, cortice cascarillæ, crystallo montana præparata, & id genus aliis commode potest permisceri e. g.

Reci-

Recipe rhabarbari electi drachmam dimidiam succini præparati vel loco hujus coralliorum rubrorum præparatorum grana quindecim corticis cascarillæ grana duo.

Misce, fiat pulvis, detur pro dosi.

Ejusmodi pulvis egregie se gerit in pollutionibus nocturnis, gonorrhoea benigna, fluore albo benigno, & si his in casibus est exhibendum, commode ipsi opobalsamum verum a granis tribus vsque ad sex admiscetur. Idem pulvis in nimis alvi dejectionibus fructu non destituitur & in his vel loco succini præparati vel coralliorum præparatorum vel cum iis crySTALLUS montana præparata ei jungi potest. Rhabarbari denique vis roborans additione olei de cedro vel macis commode quoque exaltari potest.

§. LVII.

Rhabarbari pulvis raro vel plane non in forma pilulari præscribi, sed loco ejus ad hanc formam extractum rhabarbari adhiberi solet. Verum enim vero, cum sapissime requirant circumstantiæ, vt rhabarbari pulvis, non extractum, in forma pilulari exhibeatur, cur non certa rhabarbari pulverisati quantitas cum extracti rhabarbari sufficienti quantitate in formam pilularem redigi possit, nullam plane video rationem, & si pilulæ ita formatae nimis multæ pro dosi essent deglutiendae, vt sufficientem, qui intenditur, effectum exserant, resina jalappæ vel trochisci alhandal ad earum virtutem augendam & dosin imminuendam debita in quantitate addi possunt. Si pilularum rhabarbarinarum virtus laxans majori in gradu desideratur, admisceatur ipsis aloë correctæ vel extractum panchymagogum Crollii, si vero earum virtutem resolventem augere volumus, recipiamus saponem Venerum & gummi ammoniacum vel mercurialia, & si virtutem earum roborantem intendere noster est animus, gummi mastiche, corticem cascarillæ, vel extractum cascarillæ addamus.

De præscriptione rhabarbari in forma pilulari.

L1

§. LVIII.

§. LVIII.

De tincturis
rhabarbari
aquosis ea-
runique vir-
tute.

Tincturæ rhabarbari parantur vel cum spiritu vel cum aqua & omnes, siue sint spirituosæ siue aquosæ, dicuntur animæ rhabarbari. Quo plures quoque efficaciores e rhabarbaro extractas continent tincturæ partes, eo sunt meliores, & cum eæ, quæ in vase probe clauso per infusionem cum aqua & menstruo alcalino conficiuntur, ita, vt non vehementi igni sed leni tantum digestionem, qua particulæ volatiles non abiguntur, exponantur, præ aliis omnibus plurimas & efficacissimas rhabarbari partes in se contineant, patet, eas esse optimas. Nam tinctura rhabarbari, quæ hac methodo paratur, continet 1) sal tartari, utpote quod ab aqua solvitur §. CCXCIV. Part. I. 2) partes rhabarbari gummosas, quæ ab aqua solvuntur §. CCLXXIV. Part. I. 3) sal rhabarbari volatile, quod itidem in aquam transit nec per hypothesin igne abigitur 4) partes rhabarbari saponaceas fixiores, quæ in aqua solvi possunt 5) partes diversas rhabarbari resinosas a menstruo alcalino solutas. Omnis igitur ejusmodi tincturæ virtus a virtute harum partium vt dependeat necesse est adeoque possidet vi salis tartari, quod continet solutum, vi salis volatilil, quod ex rhabarbaro extrahit, vi partium saponacearum fixiorum & resinosarum admodum insignem atque egregiam virtutem resolventem atque aperientem §. CCCCLXIV. CCCCLXV. Part. I. & §. XXIII. XXVIII. hujus capitil, & vi ejusdem salis volatilil, quod ex rhabarbaro extrahit, & partium gummosarum virtutem laxantem §. XXIII. XXIV, vnde patet, quod hæc tinctura in omnibus iis morbis, qui ab humoribus spissis & tenacibus proficiscuntur, viscerum & præsertim hepatis obstructionibus morbisque, qui exinde oriuntur, saluberrimum atque præstantissimum exserere debeat effectum. Longe autem facilius & magis hæc omnia præstare potest ejusque virtus medicata saponacea, id est, resolvens, aperiens atque abstergens magis intenditur atque augetur, si cum terra foliata tartari mixta datur vel hæc debita in quantitate ipsi

ipsi inter extrahendum additur. Denique cum resolutiva fieri possint diuretica §. CCCXLVIII. Part. I. & per diuresin sanguinis & humorum massa ab impuritatibus liberetur (per princ. physiol.), tinctura hæc rhabarbari aquosa vt impuritates hac via atque ratione a massa sanguinis & humorum separare atque e corpore eliminare, adeoque summo cum fructu purificandi scopo vsurpari possit, manifesto sequitur, atque hinc eadem ex ratione egregie quoque conducit in humorum, vt lymphæ, feri & sanguinis impuritate atque morbis exinde oriundis, vt scabie, morbis venereis, cachexia & id genus aliis affectibus.

§. LIX.

Tinctura rhabarbari aquosa optime modo §. LVIII, determinato præparatur ita:

Formulae
tincturarum
rhabarbari
aquosarum.

Recipe pulveris rhabarbari electi vnciam dimidiam
salis tartari drachmam vnam & dimidiam
his mixtis & probe tritis affusas
aquæ cinnamomi vncias quatuor
digere per viginti quatuor horas admodum leni calore & tandem filtra.

Loco aquæ cinnamomi aqua communis vel menthæ vel alia potest sumi. In *Dispensatorio Regio & Electorali Borussia Brandenburgico* sequens hujus tincturæ præparatio extat cum priori conveniens:

Recipe pulveris rhabarbari optimi vnciam semis
salis tartari drachmam vnam semis
aquæ cinnamomi buglossatæ vel borraginatae &

cichorei ana vncias tres,
stent infusa loco tepido horas viginti quatuor pro extrahenda digerendo essentia tandem per emporeticam filtranda.

Rolsincius ita præparare solitus fuit hanc tincturam:

Recipe pulveris rhabarbari orientalis drachmas sex,
salis tartari drachmas tres

L I 2

teran-

terantur invicem & adfusis
 aquæ cichorei vncias vndecim
 stent in digestionem per triduum,
 dein procede vt artis est.

Vel

Recipe pulveris rhabarbari electi drachmas tres
 salis tartari drachmam vnam
 aquæ melissæ vncias quatuor

Misce digere leni calore & filtra

Si terra foliata tartari est adjicienda,

Recipe pulveris rhabarbari electi vnciam dimidiam
 salis tartari
 terræ foliatæ tartari ana drachmam vnam
 aquæ communis vel destillatæ vncias quatuor

Misce & post digestionem leni calore institutam
 filtra.

Si tinctura rhabarbari non fuerit preparata cum terra
 foliata tartari, hæc tamen in substantia vel ejus liquor illi
 potest admisceri. Denique est notandum, quod hæc
 rhabarbari tinctura etiam essentia rhabarbari sed minus
 proprie & per abusum vocetur.

§. LX.

De usu &
 modo adhi-
 bendi tin-
 cturam rha-
 barbari
 aquosam.

Si tinctura rhabarbari aquosa vti volumus ad purgan-
 dum, in largiori dosi est exhibenda, vt ad drachmas
 duas vel vnciam dimidiam, immo sæpius hæc dosis non
 sufficit, sed dosis antea sumpta vel integra vel ad dimi-
 dium est repetenda, si sufficientem excitare debet purga-
 tionem. Si vero hujus tincturæ usu non alvum solum
 apertam servare sed potissimum etiam effectum resollen-
 tem atque aperientem intendimus, in longe minori dosi
 vt ad drachmam dimidiam immo in magis refracta dosi,
 sed eo crebriori vt quatuor vicibus de die sumenda est
 exhibenda; & sic scopum, quem intendimus, facile as-
 sequemur.

§. LXXI

§. LXI.

Quod ad tincturam rhabarbari spirituosam attinet, illius virtus pro vario, quo preparata fuit, modo variat. Sic si hæc tinctura cum spiritu vini rectificatissimo phlegmatis experte preparatur, hic ex rhabarbaro non nisi partes resinofas & saponaceas fixiores extrahit §. CCXXXI. CCXXXV. Part. I. adeoque tincturæ hoc modo paratæ virtus ex virtute partium saponacearum fixiorum & resinofarum est determinanda. Nunc utraq; hæc partes virtute gaudent resolvente §. XXVIII. & speciatim partes resinofæ stimulantem calefacientem & roborantem §. cit. Quæ de re tinctura rhabarbari spirituoſa dicto modo præparata virtutem possidet imprimis resolventem & simul magis stimulantem & calefacientem, quam tinctura rhabarbari aquosa; ad quod accedit, quod spiritus vini rectificatissimus ipse virtute magna præditus sit stimulantem & calefacientem, unde tinctura spirituoſa virtutem stimulantem & calefacientem suam ei maxima ex parte debet. Patet itaque ex dictis, quod hæc tinctura subjectis torpidioribus, segnioribus, laxioribus & phlegmaticis ceteris paribus magis quam aquosa conveniat & in humorum & sanguinis visciditate & morbis inde oriundis egregium & salutarem exserat effectum. Deinde, cum resolventia evadere possint diuretica §. CCCXLVIII. Part. I. & per diuresin multæ impuritates a sanguine saparentur, hæc tinctura vero resolvente virtute gaudeat, apparet, quod purificans quoque ei competat virtus adeoque in morbis ab humorum ut lymphæ, seri & sanguinis impuritate proficiscentibus ut scabie, morbis venereis idque genus aliis optime conducatur, & si hujus tincturæ virtus resolvens diuretica atque purificans intendenda est, commode ipsi admiscetur tinctura antimonii acris, essentia pimpinellæ seorsim vel conjunctim, atque ejusmodi mixtura egregie resolvit & purificat & olim maximo in usu fuit beato Teichmeyero atque etiamnum frequentissime a Viris excellentissimis atque experientissimis Celeberrimo Domino Doctore

De tincturæ
rhabarbari
spirituosæ
virtute &
usu.

Mohsen artem medicam cum omnium applausu summa prudentia atque felicitate. Berolini exercente & Praenobilissimo Domino Doctore Storchio summo cum fructu vsurpatur & maximopere commendatur. Si vero spiritus vini, qui ad tincturæ rhabarbari spirituosæ præparationem adhibetur, multum phlegma continet, præter partes resinosas & saponaceas fixiores sal quoque volatile & partes gummosas ex parte separat a rhabarbaro extrahendo adeoque ex dictis facile ejusmodi tincturæ virtus, modus adhibendi atque vsus potest determinari.

§. LXII.

De præparatione extractorum rhabarbari.

Extractum rhabarbari est vel aquosum vel spirituosum. Prius præparatur, dum rhabarbari pulvis solvitur in aqua & hæc solutio evaporatur atque inspissatur vsque ad extracti consistentiam, posterius vero, dum rhabarbarum in spiritu vini rectificatissimo solvitur, & hæc solutio evaporatur atque inspissatur vsque ad extracti consistentiam. Paucis, extracta rhabarbari parantur per tincturæ rhabarbari vel aquosæ vel spirituosæ evaporationem atque inspissationem vsque ad extracti formam. Potest etiam extractum rhabarbari præparari ope spiritus vini multum phlegma continentis & ejusmodi extractum non incommode posset vocari extractum aqueo-spirituosum.

§. LXIII.

Extracta rhabarbari non continent sal volatile rhabarbari.

Cum rhabarbari extracta parentur ope evaporationis atque inspissationis §. LXII, per evaporationem autem sal rhabarbari volatile in auram abigatur (per princ. chemicam), sequitur, vt extracta rhabarbari, quæcunque sint, vel nihil vel saltim parum salis volatilil rhabarbaro inhærentis contineant, adeoque eorum virtus ab hoc sale plane nec sit derivandum nec dependeat.

§. LXIV.

Vnde virtus extractorum

Cum extracta rhabarbari præparentur cum menstruo vel aquoso vel spirituofo §. LXI, & aqua partes rhabarbari

bari gummosas & saponaceas fixiores, spiritus vini autem rhabarbari
rectificatissimus resinofas & saponaceas fixiores rhabarbari dependeat.
partes solvat §. CLXXXV. Partis I., sequitur, ut extra-
ctorum rhabarbari virtutes variant pro menstrui, cuius
ope præparata fuerunt, diversitate & ut virtus extracti
rhabarbari aquosi a virtute partium rhabarbari gummo-
sarum & saponacearum fixiorum, virtus vero extracti
rhabarbari spirituosi a virtute partium rhabarbari re-
sinofarum & saponacearum fixiorum dependeat & deri-
vanda sit.

§. LXV.

Partes rhabarbari saponaceæ fixiores virtute gaudent
resolvente §. XXVIII. Iam virtus extracti rhabarbari
aquosi dependet a virtute partium saponacearum fixiorum
§. LXIV. Ergo ut extractum rhabarbari aquosum virtu-
tem resolventem possideat necesse est. Cum vero extra-
cti aquosi virtus dependeat quoque a partium gummosa-
virtute §. LXIV, hæc vero partium saponacearum virtu-
tem resolventem imminuant, dum eas obducunt atque
involvunt §. CCCCXXX. Part. I, alvum laxam reddant
§. XXVI, & acrimoniam demulceant §. cit, patet, quod
extractum rhabarbari aquosum virtute gaudeat resollen-
te, quæ ab admixtis partibus gummosis temperata est,
leniter purgante & acrimoniam temperante.

§. LXVI.

Extractum rhabarbari spirituosum continet partes sa-
ponaceas fixiores & resinofas, quæ utraq; virtute gau-
dent resolvente §. XXVIII. Cum vero hujus extracti vir-
tus ab harum partium virtute dependeat §. LXIV, & vir-
tus partium saponacearum fixiorum resolvens hoc in ex-
tracto non uti in aquoso ab admixtis partibus gummosis
temperetur sed potius a resinofarum partium præsentia
augeatur, huic extracto major quam aquoso ut competat
vis resolvens necesse est.

§. LXVII

§. LXVII.

Quaenam
præterea
consideranda
sint circa vir-
tutem extra-
ctorum rha-
barbari de-
terminan-
dam.

Si extractum rhabarbari aquosum præparatur ex tin-
cturæ aquosæ secundum methodum descriptam §. LIX,
confectæ evaporatione & inspissatione §. LXII, eæ quo-
que partes, quæ huic rhabarbari tincturæ in præparatio-
ne additæ fuerunt, quales in præsentī casu sunt salinæ al-
calicæ, in determinanda extracti virtute sunt consideran-
dæ, & cum hæ virtute gaudeant resolvente §. LVIII, ab
his quod virtus extracti rhabarbari aquosi resolvens inten-
datur atque augeatur, luculenter apparet. Idem probe ob-
servandum est circa aliorum extractorum rhabarbari vir-
tutem determinandam.

§. LXVIII.

Virtus ex-
tractorum
rhabarbari
purgans vni-
de?

Experientia docet, quod rhabarbari extractum aquo-
sum modo descripto §. LXII. LXVII. paratum, si in lar-
giori dosi exhibetur, ut ad drachmam vnam, alvum laxet
sed leniter. Nunc virtus hujus extracti laxans a sale vo-
latili rhabarbari non provenit §. LXIII, & cum nullæ
aliæ ei insint partes, a quibus dependeat, quam partes
gummosæ & salinæ §. XXV. XXVI. Cap. I. & §. XXIV.
LXIV. LXV. Cap. II. Part. II, in his ut sedeat, necesse
est. Eodem modo inferri potest de reliquis rhabarbari
extractis, quod eorum vim laxantem, si quam habent,
non debeant sibi rhabarbari volatili sed aliis partibus.

§. LXIX.

De differen-
tia rhabar-
bari in sub-
stantia ab ex-
tractis ratio-
ne virtutum.

Ex præparatione extractorum rhabarbari, quæ fit
ope evaporationis atque inspissationis, §. LXII, liquido
apparet, quod partes volatiles multæque aliæ rhabarbaro
in substantia inhaerentes in aerem abigantur & pereant.
Cum vero harum partium jactura virtutum quoque in iis
fundatarum jacturam inserat §. XXXI. Part. I, apparet,
quod & cur rhabarbari extracta talibus tantisque virtuti-
bus non gaudeant, quantis & qualibus rhabarbarum in
substantia est præditum, id quod etiam a posteriori con-
firmatur §. XX. L.

§. LXX.

§. LXX.

Cum extractum rhabarbari aquosum egregiam possidet virtutem resolventem §. LXV. LXVII. & leniter laxantem §. LXVIII, sequitur, vt in omnibus iis morbis, qui ab humoribus spissis & tenacibus & viscerum obstructionibus proficiscuntur & ad suam curationem alvinæ excretionis liberum requirunt successum, quales sunt morbus hypochondriacus, hystericus, icterus, hydrops, cachexia &c. optime conducatur & bono cum fructu usurpari possit.

De usu extracti rhabarbari aquosi in morbis.

§. LXXI.

Exhibetur extractum rhabarbari aquosum in forma vel fluida, vel solida vt pilulari. Sic in forma fluida commode cum liquore terræ foliatæ tartari, qui virtutem ejus resolventem maximopere auget atque intendit, præscribitur ita:

De modo adhibendi extractum rhabarbari aquosum.

Recipe extracti rhabarbari aquosi drachmam vnam liquoris terræ foliatæ tartari vnciam vnam
Misce, detur, signetur: Erbsnendes Elixir, davon 80 bis 100 Tropfen auf einmahl zu nehmen.

Hoc Elixir maximopere commendavit & frequentissime usurpavit *illustris b. m. Hoffmannus* in viscerum obstructionibus, malo hypochondriaco, cachexia, ictero, atque incipiente hydrope, saluberrimo cum effectu, & profecto, proficuum atque egregium est remedium, quod spissos & viscidos humores viscerum vasculis impactos eaque infarcientes potenter resoluit, vasa obstructa atque imperuia referat atque aperit, alvum laxam atque apertam servat, & humorum impuritates per diuresin e corpore eliminat. Eidem modo laudato Viro maximo & frequentissimo in usu fuerunt, vt ejus scripta clarissime docent, elixiria sic dicta visceralia, quæ ex extractis amaris vt extracto gentianæ rubræ, centaurii minoris, cardui benedicti, cascarillæ in aqua cum sale tartari vel terra foliata tartari solutis concinnabat hisque ad alvum apertam ser-

M m

van-

vandam extractum rhabarbari aquosum, vel, quod melius
& fortius operatur, rhabarbarum in substantia addebat.
En! ejus generis formulas:

Recipe extracti rhabarbari aquosi
gentianæ rubræ
cardui benedicti
centaurii minoris ana drachmam
vnam

Salis tartari vel
terræ foliatæ tartari drachmam vnam &
semis

solvantur leni calore in vase clauso in
aquæ menthæ &
melissæ ana vnciis duabus integris &
dimidia

filtretur detur & signetur: *Viscerals Elixir,*
davon 80 bis 100 Tropfen auf einmahl des Tages
über viermahl zu nehmen.

vel

Recipe pulveris rhabarbari electi drachmas duas
vel tres

extracti gentianæ rubræ
centaurii minoris
cardui benedicti

salis tartari
terræ foliatæ tartari

solvantur leni calore in vase probe clauso in
aquæ menthæ vnciis octo,

filtretur, detur & signetur: *Elixir wie das vorher-*
gehende zugebrauchen.

Ejusmodi elixir subjectis cholericis, sensibilibus, spirituo-
sa non commode ferentibus, in ventriculi atque intesti-
norum atonia, humorum visciditate, viscerum obstru-
ctionibus, & morbis ex his causis oriundis egregie con-
ducit, & si magis roborans desideratur, addatur extractum
cascarillæ vel essentia corticum pomorum citri, aurancio-
rum,

rum, cascarilla, succini, scopo sedativo antispasmodico & anodyno liquor mineralis anodynus Hoffmanni, spiritus nitri dulcis, essentia castorei, croci & scopo carminativo essentia carminativa Wedelii, spiritus nitri dulcis vel liquor anodynus Hoffmanni. De modo adhibendi extractum rhabarbari in pilulari forma hoc tantum annoto, quod illud inter omnes pilulas resolvendi & leniter laxandi scopo commode recipi possit & quod *Excellentissimus b. m. Schulzius in Praelectionibus suis ad dispensatorium Borussiae Brandenburgicum* de rhabarbari extracto scribat, quod illud cum extracto croci aequo pondere junctum faciat pilulas bonas sedativas, in omni spasmodico morbo & dolore proficuas, exigua dosi unius vel duorum granorum efficaces.

§. LXXII.

Rhabarbarum in substantia ob egregiam, quam possidet, vim resolventem §. XXX. & sine molestia & damno laxantem §. XXIX. XXXIV. inter infusa vinosa resolventia & laxantia cum aliis speciebus resolventibus, laxantibus & roborantibus summo cum fructu recipitur, sed majori quam in substantia dosi ut ad drachmas duas vel unciam dimidiam ob allegatas rationes §. XX. L. Equidem actum agerem laborem, si hunc rhabarbarum adhibendi modum atque insignem ejusmodi infusorum vinosorum utilitatem multis encomiis extollere vellem, sed sufficiat, hoc tantum annotare, quod in omnibus morbis, quorum curatio resolutionem, roboris augmentationem & liberum alvinæ excretionis successum requirit, quales sunt permulti morbi chronici, saluberrimum exerant effectum atque in iisdem morbis prosperrimo cum successu ab *illustri b. m. Hoffmanno* fuerint usurpata. Ita vero Vir modo laudatus infusorum talium formulas praescribebat:

De usu rhabarbari in infusis.

Recipe rhabarbari electi
foliorum sennæ sine stiptibus
agarici trochiscati ana drachmas duas

M m 2

radi-

radicis Zedoariae
 pimpinellæ albæ ana drachmam
 vnam & dimidiam

herbæ epithymi
 summitatum centaurei minoris ana pugil-
 los quatuor

cardamomi
 salis tartari ana drachmam dimidiam

Concisa, contusa, mista dentur ad chartam, signentur:
 Species infusi vinosi laxantis. Infusæ hæ species cum di-
 midia aquæ mensura exponantur in vase probe clauso ca-
 lori, tanto tamen, vt non ebulliant, postea liquor trans-
 coletur, & affundatur denuo speciebus relictis vini Rhe-
 nani mensura dimidia, digerantur itidem leni calore, dein
 vinum per colum trajiciatur & liquori priori misceatur.
 De hoc bibantur omni mane vel si fortior effectus desi-
 deratur, bis de die vacuo stomacho tres vnciæ. Specie-
 bus hujus infusi commode & summo cum fructu, si id po-
 stulant circumstantiæ, corticum pomorum aurantium
 vel citri vncia dimidia, passularum minorum vnciæ duæ
 vel vna cum dimidia & limaturæ martis drachmæ duæ ad-
 di possunt, sed menstrui quoque quantitas simul est au-
 genda, & cum rhabarbarum in hepatis obstructionibus &
 morbis exinde proficiscentibus, vt ictero, cachexia, chlo-
 rosi, hydrope, malo hypochondriaco, febribus intermit-
 tentibus rebellibus vt quartana & tertiana & id genus aliis
 morbis præ aliis medicamentis maxime salutarem exserat
 efficaciam §. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XXXIX. XLI.
 XLII. XLIII, in modo dictis affectibus infusum sequens
 quotidie ad libram vnam & majori in quantitate, quan-
 tum per ventriculi rationem fieri potest, tam calide quam
 frigide haustum saluberrimum edic effectum, & hinc ra-
 tionem perspiciamus, cur modo laudatus Hoffmannus id
 in memoratis malis creberrime vsurpaverit & tantopere
 commendaverit:

For-

Formula hujus infusi hæc est:

Recipe rhabarbari electi vnciam integram vel integram cum dimidia

radicis rubiæ tinctorum

graminis

curcumæ ana vnciam semis

herbæ capillorum veneris

hepaticæ nobilis ana manipulum

vnum

marrubii albi

summitatum centaurei minoris ana manipulum dimidium

seminis foeniculi drachmas duas

passularum minorum vnciam integram cum dimidia

tartari tartarifati drachmas tres

Concisa, contusa, mista digerantur leni calore cum tribus vel quatuor aquæ ferventis mensuris per noctem.

§. LXXIII.

Neque silentio prætereundæ sunt potiones rhabarbarinæ solæ & rhabarbarino-mannatæ, quas frequentissimo in usu habuit saluari cum effectu modo laudatus *Hoffmannus* omnesque, qui ejus curam ac naturæ humanæ accommodatam medendi methodum imitantur, eodem cum fructu adhibere solent. Ex tempore ex pulveris rhabarbari drachmis duabus vel vncia dimidia & salis tartari vel cremoris tartari drachma dimidia vel integra adfusionem aquæ calidæ & brevi digestionem parari potest potio rhabarbarina iisque offerri, qui rhabarbari usum in forma pilularum, pulveris vel elixirii averfantur. Addi quoque potest syrupus de cichorio cum rhabarbaro ad vnciam dimidiam vel integram. Aliter quoque talis potio ad methodum *Hoffmanni* sic præparari potest:

De potionibus rhabarbarinis solis & rhabarbarino-mannatis.

Recipe passularum minorum vnciam integram & dimidiam

M m 3

pulve-

pulveris rhabarbari electi drachmas duas
vel tres

solvantur leni calore in vase probe clauso in
aqua cinnamomi sine vino unciis sex

Coletur detur & signetur; Potio laxans pro dosi
exhibenda, ita, ut prima vice vnum tantum ejus
dimidium, altera vice non ita multo post ut hora
dimidia vel integra præterlapsa alterum ejus dimi-
dium capiatur.

Loco aquæ cinnamomi sumatur aqua fontana & addatur
cinnamomi drachma dimidia vel integra. Cum manna
potio rhabarbarina ita præscribitur:

Recipe mannæ electæ unciam vnam

pulveris rhabarbari electi drachmas duas

cremoris tartari drachmam vnam

solvantur in

aquæ fontanæ calidæ unciis sex,

cola & colaturæ adde

olei de cedro guttas sex

Detur pro dosi eadem, qua prior potio, ratione,
& suberbatur infusum Thee vel Caffee.

Addi quoque possunt folia sennæ sine stipticibus ad drach-
mas duas vel tres.

§. LXXIV.

De passulis
rhabarbari-
nis.

Ad præcipua rhabarbari præparata pertinent passulæ
rhabarbarinæ, quæ ad *b. Hoffmanni* methodum sic præparan-
tur: Recipe pulveris rhabarbari electi unciam dimidiam, huic
affundantur aquæ simplicis ferventis unciæ quatuor, di-
geratur leni calore, postea coletur & colatura affundatur
passularum minorum a sordibus purgatarum unciis sex &
sacchari candi pulverisati unciæ dimidiæ vel integræ, coquan-
tur hæc leniter in vase apto vsque ad spissam consistentiam &
ferventur vsui. Dari possunt pro dosi ad cochlearia ali-
quot. Sunt blandissimum, clementissimum & cuius fere
subjecto & ætati convenientissimum remedium laxans. Si
teneris infantibus laxans tutum & securum est exhiben-
dum,

dum, passulæ rhabarbarinæ optime conveniunt, quia eas sine nausea, quam alias ex aliis remediis facile percipiunt, adsumere possunt. Similiter in adultis hominibus ad alvi segnitiam emendandam eamque sine molestia & subsequente adstrictione reddendam lubricam & laxam summo cum fructu tempore matutino ad cochlear vnum vel aliquot possunt adhiberi, atque eam ob causam hypochondriacis, quorum frequentissimum symptoma est alvi obstructio, & gravidis alvi duritie vtplurimum laborantibus & puerperis egregiam præbent medicinam laxantem atque generatim in omnibus iis casibus, in quibus purgantibus fortioribus & drasticeis locus non est, conveniunt. *Excellentissimus b. m. Schulzius in Praelectionibus suis ad Dispensatorum Borusso-Brandenburgicum* aliam harum passularum præparationem & alia huc pertinentia refert. „Alii, inquit, parant passulas rhabarbarinas passulas minores non multæ aquæ tamdiu incoquendo, donec passulæ crepent. Addunt deinde aliquid sacchari vt brødium syrupi instar spissum fiat. Deinde ab igne remotis intermiscunt pulverem rhabarbari. Si valentiores cupis, potes jam satis decoctarum jus quam fervidissimum infundere foliis sennæ & per horam tepido loco macerare, deinde ab his separatam brødium passulis iterum affundere sicque deum rhabarbari pulverem admiscere. Si duas uncias passularum acceperis, rhabarbari justum pondus erit drachma vna, sennæ drachmæ duæ.

§. LXXV.

Ad rhabarbari præparata pertinent quoque syrupi, qui ex eo conficiuntur. Sunt vel simplices vel compositi. Simples non in omnibus officinis præparari solent. Inter compositos eminet præsertim *Syrupus de cichorio cum rhabarbaro*, qui vel in omnibus vel saltem plerisque officinis prostat, & *syrupus de rhabarbaro solutivus*. Formula syrupi de cichorio cum rhabarbaro extat in *Dispensatorio Brandenburgico* atque ejusdem nec non syrupi rhabarbari simpli-

De syrupis
rhabarbari
tam simplici-
bus quam
compositis.

simplicis & de rhabarbaro solutivi formula invenitur in
Pharmacopœia Augustana reformata, & ejus Mantissa cum
Animadversionibus Zwelferi & ejusdem Pharmacopœia regia.

§. LXXVI.

De syrupo
 cichorei cum
 rhabarbari.

Syrupus de cichorio cum rhabarbaro recens natis ad me-
 conium expurgandum & teneris infantibus ad alvum leni-
 ter subducendam commode tuto & magno cum fructu
 offerri solet. Virtus ejus laxans intendi atque augeri pot-
 est additione pulveris rhabarbari vel tincturæ rhabarbari
 aquosæ. Commode quoque excipientis vicem sustinere
 potest, si alia laxantia minus grata in electuarii formam
 sunt redigenda, & cum æquali oxymellis squillitici quan-
 titate mixtus infantibus in tussi humida atque asthma
 humido saluberrima atque egregia est medicina: nam
 non mucum solum spissum & tenacem pectus occupan-
 tem resolvit sed eundem etiam tam expectorationem pro-
 movendo per superiora quam alvum aperiendo per infe-
 riora educit alvumque, quæ his in malis plerumque ad-
 stricta est, reddit laxam. Denique potionibus atque in-
 fusis laxantibus tum ad gratiam iis conciliandam tum ad
 illorum vires augendas commode potest admisceri. Da-
 tur recens natis atque infantibus ad vnum vel aliquot
 cochlearia minima, adultis vero ad uncias aliquot. Ne-
 que minori utilitate se commendat syrupus rhabarbari so-
 lutivus, quem folia sennæ simul ingrediuntur, atque eo-
 dem, quo præcedens, adhiberi potest modo.

§. LXXVII.

De elixirio
 propr. cum
 rhabarb. &
 morfulis rha-
 barbari.

Porro ad officinalia rhabarbari præparata pertinent
 1) *morfuli de rhabarbaro*, qui ad drachmas sex vel unciam
 integram propinari possunt 2) *trochisci de rhabarbaro*, qui
 dantur ad drachmam vnam cum aqua vel vino vel deco-
 cto aperitivo 3) *elixir proprietatis cum rhabarbaro*, cujus
 descriptio extat in *Dispensatorio Brandenburgico*. Minus fre-
 quenti in usu est & præsertim subjectis calidis, ad sangui-
 nis ebullitiones & commotiones, hæmorrhoides & spasmos dispo-

dispositis & in morbis calidis minus convenit. Denique rhabarbarum teste *celeberrimo b. m. Neumanno* sexaginta preparata officinalia in Dispensatorio Brandenburgico descripta ingreditur.

§. LXXVIII.

Rhaponticum verum æque ac verum rhabarbarum vim habet purgantem sed longe minorem, & majorem vim roborantem atque adstringentem quam rhabarbarum verum. Si rhaponticum verum in substantia scopo laxandi est adhibendum, in duplo majori quam rhabarbarum verum est propinandum dosi ut ad drachmas duas, quoniam vero hæc dosi ob nimiam voluminis molem ingrata molesta & nauseosa est, vel plane non vel raro in substantia adhiberi sed inter infusa & decocta recipi solet. A materiae medicæ scriptoribus illud in hæmorrhagiis, sanguine congruato resolvendo & difficili & gravi respiratione valde commendari legi. Spurious rhaponticum raro nostra ætate in usum vocatur. De rhabarbaro Monachorum *Excellentissimus Boeclerus in Cynosura materiae medicæ continuata ad Cynosuræ materiae medicæ Hermannianæ imitationem collecta* sequentia scribit: „Radix hæc eandem ferè facultatem purgandi cum vero rhabarbaro habere creditur, modo in dupla dosi vsurpetur. Scorias enim, loquente *Tilingio*, (qui librum de rhabarbaro sub titulo rhabarbarologia edidit) benigne & cum quadam roboratione cum successu evacuat. Cum autem constet partibus subtilioribus, quæ sunt expurgantes, aliis vero crassis & adstringentibus juxta modo dicti auctoris rhabarbarologiam, uti possumus succo expresso tanquam laxativo ad unciam dimidiam vel integram, remanentiis autem veluti adstringente remedio. In vino decocta hæc radix humores biliosos serosos & pituitosos expurgat icteroque medetur. Laudatur quoque hæc radix contrita & ex vino albo pota ad expediendos renes obstructos & calculum pellendum, quin & diebus quadraginta pota contra canis rabidi morsum ac etiam vulnere

N n

„illi-

De rhapontici veri spurii & rhabarbari Monachorum virtute ac usu.

„illita prodesse fertur. Commendatur quoque decocta
 „in aqua ad cutim scabiosam sanandam. Virtutem car-
 „diacam huic radici tribuit *Francus*. Hoc verum, quod
 „hoc rhabarbarum Monachorum nec tam sincerum nec
 „tam temperatum sit vt rhabarbarum verum, magis quo-
 „que aduerso gaudeat sapore, hinc non nisi in rhabarbari
 „veri defectu & caritate apud pauperes inprimis vsurpari
 „solet, Dosis in substantia est a drachma vna vsque ad
 „duas, in infusis & decoctis ad vnciam dimidiam & vltra.

CAPVT III.

DE

I A L A P P A.

§. I.

Jalappa quid
 sit,

Jalappa est radix crassa, oblonga, turbinata, densa, foris
 nigricans vel obscure grysea, intus fusca vel cinerea, ve-
 nis resinosis nigricantibus, quas albidæ striæ in vestitiori
 pallide flavescentes distinguunt, prædita, sapore acri &
 nauseoso, odore nullo vel saltem debili eoque pariter
 nauseoso, resinosa & fractu contumax. Ex America &
 speciatim Hispania nova ad nos advehitur. Paululum to-
 sta aut fortius exsiccata in taleolas transversas scissa ad
 nos adfertur.

§. II.

De synony-
 mis & origi-
 ne vocis
Jalappa.

Hæc radix *Jalappa* vocatur quoque *mechoacanna nigra*, quia
 est altera *mechoacanna nigrior*, *bryonia Indica*, *occidentalis*
 seu *Mexicana*. Dicitur etiam *Jalappa*, *Jalapa*, *Jalapium*,
Jalappium, *Jialapium*, *Gelapium*, *Galapium*, *Galappa*, *Chelapo*,
Celapo, *Calappa*, *Celapa*, *Salapa* &c. atque has denominatio-
 nes sine dubio accepit ex quorundam mente a *Xalapa* no-
 væ Hispaniæ oppido vel, quod probabilius est, a *Xalapo*
 sive *Gelapo* seu *Chelapo* portu Americæ insigniori, vel, quia
 circa oppidum *Xalapam* copiosius crescit vel huc venditio-
 nis causa adfertur, vel quia ad portum Americæ *Chelapo*
 vna

vna cum aliis mercibus advehitur atque exinde ad Europam transfertur. Effoditur in nova Hispania, crescere tamen traditur copiose & absque cultura in Insula Madera.

§. III.

Illa jalappæ frusta probantur & optima sunt, quæ so-
lida, densa, compacta, gravia, fractu contumacia, nigra, De caracte-
ribus boni-
tatis jalappæ.
resinosa, non cariota sunt, intrinsecus splendentia ac re-
sinosa apparent, flammam facile concipiunt, sapore acri
nauseoso & odore nauseoso gaudent, & si teruntur, na-
res fortiter feriunt, mucum eliciunt & sternutationem
excitant. Eo quoque respiciendum est, ne aliæ radices
vt bryonia similesque sint permixtæ. Denique præstat,
eam in integris frustis quam pulverisatam, utpote quæ ple-
rumque vetusta est & corrupta, emere.

§. IV.

Cujus plantæ radix sit jalappa, de eo Autores non De planta
jalappæ opi-
niones Au-
torum.
conveniunt. Quam primum innotuit, exotica bryoniæ
species fuit habita, siquidem etiam mechoacanna nigra
fuit vocata & pro mechoacannæ, quam bryoniam Ame-
ricanam esse contendunt, specie fuit habita. Alii ad so-
lanum referunt, quod Gallicus Botanicus Tournefort So-
lanum Mexicanum magno flore semine rugoso jalapium
existimatum vocat flori mirabili Peruviano affine, vnde
Ettmüllerus hanc radicem deducit in Commentar. Schroed.
p. 748. Plukenetus, Anglus, convolvulum vocat America-
num sub jalappæ nomine receptum, cujus figuram sistit
videndam in Tab. XXV. no. I, quæ cum Hernandezii figu-
ra, quam in Thesuro rerum med. Nov. Hispan. p. 164. me-
choacannam foeminam vocat, aliquam habere affinitatem
optimaque esse videtur. Pometus aliam habet delineationem
ex utraque quasi constantem sed tamen flori mirabili con-
venientem, cujus radix apud nos culta similiter sed le-
nius purgat, quam jalappa Americana, vide Ettmüllerum l. c.
Verum enim vero auctorum licet de hac planta compo-
N n 2 fuit

fuit *Clarissimus Houstonus*. Hic etenim ex America redux plantam jalappæ secum apportatam ostendit *Clarissimo Viro D. Bernardo de Jussieu* Londini tunc degenti ipsique vera convulvuli species esse visa est, non vero *Mirabilis Peruvianæ*.

§. V.

Descriptio
plantæ ja-
lappinæ.

Americana hæc planta, scribit *illustris Geoffroy*, ex radicibus crassis, foris nigricantibus, intus albicantibus, caulem profert duos cubitos altum, firmum, geniculatum & patulum. Folia bina nascuntur ex adverso posita, in acumen desinentia, obscure virentia & inodora. Flores monopetali sunt, infundibuliformes, lutei, vel ex albo, purpureo & luteo variegati, cum gemino calyce, altero, a quo involvuntur, altero, cui insident. Is autem abit in fructum seu capsulam subrotundam, nigricantem, tres lineas longam, vna parte obtusam, altera velut anulo cinctam, pentagonam, asperiusculam & rugosam, in qua continetur nucleus ovatus rufescens. Colitur in hortis Europæis nec differt a *Solano Mexiocano* magno flore C. B. P, quod Gallis *Belle de nuit* vocari solet nisi fructu magis rugoso.

§. VI.

Experimen-
tum de ana-
lysi jalappæ
chemica.

Excellentissimus atque *Celeberrimus b. m. Chemicus* *D. D. Neumannus* radicem jalappæ legitimo modo operatione chemiæ examinavit atque secundum ejus experimenta, quæ in ejus *Praelectionibus* a *D. D. Zimmermanno* editis pag. 891. descripta sunt, libra vna ponderis civilis radicis jalappæ

circiter dat uncias quinque & scrupulos quatuor
extracti resinosi primi,

- - - unciam vnam & dimidiam extracti aquosi
secundi,

- - - uncias octo & drachmas tres terræ.

Si inverso proceditur modo, largitur libra vna ponderis
civilis radicis jalappæ

- - - vna-

- - vncias quatuor & dimidiam extracti aquosi primi,
- - vncias tres extracti resinosi secundi puri,
- - vncias octo & drachmas sex residui &

extractum aquosum primum dat drachmas sex extracti resinosi impuri. Libra vna radicis jalappæ, si ejus extractio resinosa aqua præcipitatur, largitur circiter vncias quatuor resinæ sed minorem extracti gummosi quantitatem.

§. VII.

Analysis radicis jalappæ §. VI. allegata manifeste docet, eam ex partibus resinosis, gummosis & terreis tanquam partibus suis constitutivis proximis constare §. CCLXXIV. CCLXXV. CCLXXI. CCXC. Part. I.

Radix jalappæ constat ex partibus resinosis gummosis & terreis

§. VIII.

Cum extractum radicis jalappæ aquosum primum largiatur extracti resinosi drachmas sex §. VI, radici jalappæ vt insint partes fixiores tam in aqua quam spiritu vini rectificatissimo simul solubiles necesse est; nam fieri plane non posset, vt extractum radicis jalappæ aquosum supeditaret extractum resinosum, nisi partes contineret tam in aqua quam in spiritu vini simul solubiles. Nunc ejusmodi partes dicuntur saponaceæ fixiores §. CLXXXV. CCLXXXV. Part. I. Ergo radix jalappæ ex partibus quoque saponaceis fixioribus tanquam partibus constitutivis proximis constare debet. Id etiam exinde patet, quoniam libra vna radicis jalappæ largitur vncias quinque & scrupulos quatuor extracti resinosi primi, & vnciam tantum vnam & dimidiam extracti aquosi secundi, vncias vero quatuor & dimidiam extracti aquosi primi atque vncias tres extracti resinosi secundi puri, quod fieri non posset, nisi radici jalappæ partes inessent fixæ tam in spiritu vini rectificatissimo quam in aqua simul solubiles. Denique quilibet de harum partium in radice jalappæ præsentia certior fieri potest, si aqua radicem jalappæ extrahit, extractum aquosum parat hocque cum affuso spiritu vini rectificatissimo leniter digerit; sic etenim deprehendet,

nec non partibus saponaceis fixioribus.

hunc ex extracto aquoso multas extrahere partes adeoque radici jalappæ inesse partes tam in aqua quam spiritu simul solubiles seu saponaceas fixiores.

§. IX.

Cur alii non eadem ex radice jalappæ obtinuerint producta.

Alii quoque chemicam radicis jalappæ analysin instituerunt sed non eadem obtinuerunt ex hac radice producta. Sic clarissimo Domino *Geoffroy* jalappæ pulverisatæ vnciæ duodecim resinæ vncias tres & extracti gummosi vncias quatuor suppeditarunt. Celebrerrimus Dominus *D. Cartheuser* in *Pharmacologia sua theoretico-practica* refert, se ex vncia vna hujus radicis vnciam dimidiam & scrupulum extracti gummosi & binos scrupulos extracti resinosi jalappæ accepisse & Clarissimus *Boulauc* ex hujus radicis vncia vna obtinuit extracti gummosi vnciam dimidiam & scrupulum & extracti resinosi scrupulos duos, vide *Memoires de l'Academie Royale des sciences an. 1700. 1701. 1702. 1710. 1711.* Neque hoc est mirandum, cum radicis jalappæ frustra non æquali bonitate & resinæ quantitate sint prædita, ad quod accedit, quod pro puritate spiritus vini majori vel minori & diverso procedendi modo varia obtineantur producta. Hæc testimonio suo confirmat Celebrerrimus Chemicæ olim Professor *D. D. Neumannus*, qui in Prælectionibus suis chemicis l. c. scribit, quod, si radix jalappæ frigide extrahitur ope spiritus vini rectificatissimi & aqua præcipitatio instituitur, aliud obtineatur productum, quam si cum spiritu vini phlegma multum continente extrahitur & hæc extractio ope vehementioris digestionis seu caloris instituitur, & quod radix jalappæ ita possit tractari & præparari, ut vna ejus libra ne duas quidem resinæ vncias immo plane nullam resinam suppeditet.

§. X.

Observationes de vir-

Experientia docet, quod radix jalappæ ad scrupulum vnum vel drachmam dimidiam data satis validam producat

cat purgationem, ejus resina vero, si in eadem, qua radix exhibetur dosi, longe maiorem & vehementiorem quam hæc excitet purgationem, atque extractum gummosum omni resina privatum alvum valde segniter vel plane non moveat. Porro observationes Medicorum testantur, quod extractum resinofum secundum methodum §. VI. descriptam paratum purget, extractum aquosum secundum §. cit. diureticum exserat effectum & valde segniter vel vix vel plane non purget. *Boerellus* Cent. 2. obs. 13. hoc extractum ob magnam ejus virtutem diureticam pro arcano in hydrope habet. Neque minus fuit observatum, quod extractum resinofum primum §. cit. fere eodem, quo resina, purget modo & urinam simul pellat, extractum aquosum primum §. cit. diureticum & paululum purgantem exserat effectum, atque extractum cum ordinario spiritu vini paratum purget simulque urinæ excretionem vehementer promoveat. Vide *Neumannum*. l. c.

§. XI.

Ex his §. X. prona fuit consequentia, quod radix jalappæ in substantia valida gaudeat virtute purgante, & resinæ longe major atque vehementior insit virtus purgans quam radici ipsi.

§. XII.

Celeberrimus Boerhave in suo *Tractatu de Viribus medicamentorum* Edit. Paris. dicit p. 280.: radix jalappæ cuti applicatae instar vesicatorii agit, p. 289.: radix jalappæ, si masticetur, totum os visco primo quidem obducit, sed paulo post fauces exulcerat; lente deglutita linguam, fauces & oesophagum quasi comburit, pag. 309: radix jalappæ, si masticetur, primo quidem iners esse videtur, sed tandem acerrima apprehenditur; tinctura ejus cum alcohole facta & in ore detenta fauces itidem exulcerat; resina vero, si masticetur, intolerabilem dolorem & tumorem excitat salivæque secretionem valde promovet.

§. XIII.

virtute jalap.
pæ ejusque
preparatorum.

Confectaria
de virtute
jalappæ.

Boerhavii
observata de
radice jalap.
pæ.

§. XIII.

Radix & resina jalappæ sal acre continent.

Cum radix jalappæ cuti applicata instar vesicatorii agat §. XII. & vesicatoria vi nullius alius principii quam salis summe acris seu caustici agant, radix jalappæ sal admittunt acre seu causticum ut contineat necesse est. Hujus etiam salis vehementer acris seu caustici in radice jalappæ præsentia ex eo luculenter elucescit, quoniam, si mastigatur, acerrimum linguæ imprimi saporem, fauces, os, linguam, atque oesophagum arrodit, valde comburit, atque exulcerat §. XII; hæc etenim omnia fieri non possent, nisi radix jalappæ sal summe acre seu causticum contineret. Cum vero resina jalappæ hos effectus in longe majori producat gradu §. XII, hoc sal summe acre ut resinæ copiosius & magis concentratum inhæreat, necessario sequitur.

§. XIV.

Sal acre radicis jalappæ in ejus resinapotissimum hæret & purgationis causa est.

Demonstratum jam quidem fuit, quod sal acre seu causticum radicis jalappæ resinæ copiosius & magis concentratum inhæreat §. XIII, sed hoc etiam alio ex fundamento luculenter & certo potest probari. Resina jalappæ longe majorem & vehementiorem producit purgationem quam ejus radix, si æquali in dosi exhibentur §. X. XI. Nunc resina jalappæ vel tanquam resina seu corpus viscidum vi visciditatis suæ, qua vasa intestinorum obstruere adeoque purgationem excitare potest §. XXVII. Cap. I. Part. II. purgationem producit solum vel non. Si resina jalappæ tantum ut resina seu corpus viscidum vi suæ visciditatis purgationem produceret, sequeretur, ut aliæ etiam resinæ, utpote quæ itidem viscida sunt corpora, vi visciditatis suæ eandem & tantam, quam & quantam resina jalappæ exferit, purgationem producere deberent atque ut extractum jalappæ aquosum seu gummosum, utpote quod visciditatem cum extracto jalappæ resinoso communem habet, tantam, quantam hoc causatur, purgationem excitare deberet. Hæc vero cum experientiæ repugnent, utpote quæ docet, quod aliæ resinæ effe-

effectum non exerant purgantem & quod extractum jalappæ resinofum longe majorem & vehementiorem quam gummosum excitet purgationem §. X, sequitur, ut resina jalappæ non tanquam resina seu ut corpus viscidum vi visciditatis suæ solummodo producere queat purgationem, multoque minus tantam excitare possit, quanta ejus usum sequitur, sed ut potius necessario ei alia quædam substantia inesse debeat, a qua tanta purgatio producitur. Nunc vero in tota radice jalappæ nulla alia deprehenditur substantia, quæ tantam, quanta resinæ usum sequitur, purgationem causari possit, quam sal illud summe acre seu causticum, quod radici inest §. XIII. Ergo ut sal istud summe acre seu causticum, quod radici jalappæ inest, resinæ ejus etiam ut inhæreat & virtus ejus purgans ab hoc sale maxime dependeat, necessario sequitur. Iam virtus resinæ jalappæ purgans longe major est & vehementior quam radicis jalappæ §. X. XI. Ergo sal istud summe acre seu causticum copiosius & magis concentratum resinæ radicis jalappæ quam reliquis ejus partibus necessario debet inesse.

§. XV.

Quamvis vero demonstratum fuerit, quod resina jalappæ vi salis caustici, quod continet, purgationem excitet §. XIV, minime tamen exinde colligi potest, quod resina jalappæ non, quatenus est viscidum corpus, vi visciditatis suæ aliquid ad purgantem effectum conferat, sed potius ex iis, quæ demonstravi §. XXVII. Cap. I. Part. I, manifesto elucescit, quod omnino ad purgationem concurrat.

Num sal acre resinæ fit sola purgationis causa?

§. XVI.

Hæc, quæ demonstravi §. XIV, confirmant Viri illustres atque excellentissimi Dominus Cartheuser & Geoffroy. Hic in tractatu suo *Materiae medicæ* Tom. II. pag. 82. de radice jalappæ scribit, quod *abundet sale acri uberrimo*, ille vero in *Fundamentorum suorum Materiae medicæ tam generalis quam specialis* Tom. I. p. 497. prædictæ, inquit, substantiæ

Testimonia aliorum afferuntur.

o o

(pur-

(purgantium vegetabilium) gummofa, resinofa, gummeo-resinofa ac resinoso-gummea mixtionem naturalem sal acre plus minusve causticum ingreditur idemque sub certa ac convenienti vnione cum parte pingui oleofa aut saltem phlogistica teneriori consideratum vnica specificæ & eminentis vellicationis causa censendum est. Pleraque enim purgantia vim errhinam & ptarmicam possident immo cuti adplicata præsertim apud subiecta teneriora vesicas excitant. Manifeste pariter præsentis acredinis effectus in faucibus ventriculo & intestinis sentiuntur: fauces nempe sub manducatione graviter subinde adurunt & potentiora improvide aut iusto majori dosi adsumta ventriculi & intestinorum erosiones præstant; quemadmodum etiam in subiectis per drasticonum abusum interfectis eadem ferme instituta sectione in ventriculo & intestinis observata fuerunt, quæ dato arsenico post mortem in conspectum veniunt; si plenariam corrosionem exceperis, quam drastica efficere nequeunt.

§. XVII.

Sal acre radicis jalappæ partim est volatile partim fixum.

Cum radix jalappæ, si teritur, nares ita afficiat, ut mucum eliciat & sternutationem excitet §. I. III, & coctio fortis illius virtutem purgantem paululum imminuat experientia teste, illud autem, quod sub tritura de radice jalappæ avolat & nares ferit atque irritat, nihil aliud sit quam sal quoddam volatile atque id, quod coctione de radice jalappæ abigitur atque virtutem ejus purgantem imminuit, nil nisi sal volatile sit, sequitur, ut sal acre, quod radix jalappæ continet, ex parte sit volatile. Cum vero etiam radix jalappæ, licet sit in pulverem redacta, inprimis ejus resina diutius asservari queat sine notabili virtutis purgantis iactura; & resina jalappæ, licet coctione parata fuerit & denuo coquatur, parum vel nihil de virtute sua purgantem amittat, immo radix ipsa, quamvis coquatur, satis validam tamen vim purgatricem retineat, sequitur, ut sal acre, quod radix & resinæ jalappæ continet &

a quo

a quo utrorumque virtus purgans maxime dependet, sit ex parte fixum.

§. XVIII.

Omnia salia & acria stimulant & resolvunt eoque magis, quo sunt activiora §. CCCCLXIV, CCCCVIII. Part. I. Nunc radix & resina jalappæ continent sal admodum acre causticum §. XIII. XIV. XV. XVI. Ergo sal valde acre seu causticum radice & resinæ jalappæ vehementer stimulare debet & resolvere. Resolvit vero multiplici respectu, primo, quatenus sal est §. CCCCLXIV. Part. I, deinde, quatenus acre est §. CCCCVIII. Part. I, & denique quatenus stimulat §. CCCI. Part. I, unde patet, quod vis ejus resolvens magna esse debeat. Stimulat etiam fortiter, quoniam sal est acre, hoc est, magna activitate præditum §. CCCCLXVI. Part. I.

Sal acre radice jalappæ vehementer stimulat & resolvit.

§. XIX.

Resinæ stimulant §. CCCXCIII. Part. I, calefaciunt §. CCCXCIV. Part. I, resolvunt §. CCCXCV. Part. I. Iam resina jalappæ est resina. Ergo resina jalappæ stimulare, calefacere & resolvere debet, quatenus est resina.

De virtute resinæ jalappæ, quatenus est resina.

§. XX.

Resina jalappæ vi salis acris, quod continet, vehementer stimulat & resolvit §. XVIII. Sed resina jalappæ etiam, quatenus est resina, stimulat & resolvit §. XIX. Ergo resina jalappæ tam quatenus est resina quam vi salis acris, quod continet, stimulare & resolvere debet. Vis igitur resinæ jalappæ stimulans & resolvens admodum magna esse debet.

Virtus resinæ jalappæ stimulans & resolvens magna est.

§. XXI.

Stimulantia calorem, humorum resolutionem, secretionem atque excretionem humorum augere & spasmos excitare possunt §. CCCC. CCCCII. CCCCIII. Part. I. & salia, si sunt acriora, fibrarum continuum solvere,

Quosnam alios effectus sal acre jalappæ producere potest.

fit, deter-
minatur,

vere, eas arrodere atque erodere, spasmodicas partium solidarum contractiones, & alia mala, quæ hinc oriuntur, ut obstructiones, inflammationes, dolores, fluidorum extravasationes & id genus alia mala excitare possunt §. CCCCLXVI. Part I. Iam sal inhæret radici & resinæ jalappæ valde acre, seu causticum, id est, magna activitate præditum §. XIII. XIV. XV. XVI. atque hoc sal vehementi stimulantem virtute gaudet §. XVIII. Ergo sal causticum seu maxime acre radicis & resinæ jalappæ, humorum resolutionem, spasmodicas partium solidarum contractiones, humorum secretionis atque excretionis augmentum, caloris augmentum, continui fibrorum solutionem, earum arrosionem atque erosionem, obstructiones, inflammationes, dolores, fluidorum extravasationes producere potest.

§. XXII.

Resina jalap-
pæ majores
habet virtu-
tes quam ra-
dix.

Cum resina jalappæ non solum contineat sal acre copiosius & magis concentratum quam radix jalappæ §. XIII. XIV. XV. sed etiam tam, quatenus est resina, quam visalis admodum acris, quod continet, vehementer stimulet & resolvat §. XX, virtus vero radicis jalappæ ex parte tantum dependeat a virtute resinæ, & ea, quam a resina jalappæ accipit, virtus a reliquis ejus partibus temperetur, sequitur, ut resina jalappæ sola longe majori & vehementiori stimulantem & resolventem sit instructa quam radix jalappæ §. XVIII, & longe facilius magisque continuum partium solidarum solvere, eas arrodere atque erodere, spasmodicas contractiones excitare, calorem, secretiones atque excretiones augere atque dolores, obstructiones, inflammationes, fluidorum extravasationes & id genus alia mala producere possit quam radix jalappæ §. XXI. Eadem pro! dolor confirmant observationes medicorum, utpote quæ docent, quod resina jalappæ non debita cum prudentia & circumspectione exhibita ventriculi atque intestinorum inflammationes, tormina vix ferenda, spasmodicas ventriculi atque intestinorum con-
tractio-

tractiones, colicam, cardialgiam, præcordiorum anxietates, convulsiones, epilepsiam, hypercatharsin, dysenterias & id genus alia mala excitaverit.

§. XXIII.

Resina jalappa vim possidet purgantem §. X. XI. Nunc radix jalappæ constat ex hac resina tanquam constitutiva proxima §. VII. Ergo virtus radicis jalappæ purgans ut ab ejus resina dependeat necesse est, atque id etiam confirmat experientia, utpote quæ docet, quod frustra radicis jalappæ majorem resinæ copiam continentia majori virtute purgante prædita sint quam minus resinosa.

Virtus purgans radicis jalappæ unde dependeat?

§. XXIV.

Cum virtus resinæ purgans potissimum a sale acris ipsi inhærente dependeat §. XIV, & in resina jalappæ hoc sal copiosius magisque concentratum sit quam in radice jalappæ §. XIII. XIV, ratio patet, cur resina jalappæ sola in eadem, qua radix jalappæ, dosi data longe majorem atque vehementiorem producat purgationem quam radix §. XI. Idem etiam alio ex fundamento potest demonstrari. Probatum enim fuit, quod virtus radicis jalappæ purgans dependeat ab ejus resina §. XXIII. Concipiamus igitur, resinam a radice jalappæ fuisse separatam atque solam in eadem, qua radicem, dosi exhiberi, tunc fieri aliter nequit quam ut resina longe majorem exferat effectum purgantem quam radix. Radix enim jalappæ ab ejus resina virtutem suam habet purgantem §. XXIII, & præter resinam continet adhuc plures alias partes ut gummosas & terreas §. VII, quæ, ut infra demonstrabitur, ex parte vim radicis purgantem potius imminuunt quam augment. Quædã, si radix jalappæ & ejus resina in æquali exhibentur quantitate, resinæ radici inhærentis quantitas quantitati resinæ, quæ sola in eadem, qua radix, dosi datur, non æqualis sed illa minor est & præterea resinæ quantitas in radice hærens ab aliis radicis

Quidnam sit ratio eorum jalappæ resinæ sola vehementius purget quam radix.

partibus est temperata, unde ratio luculenter apparet, cur resina jalappæ majori virtute purgante sit instructa quam radix §. XI.

§. XXV.

De virtute
partium
gummosa-
rum radices
jalappæ.

Partes gummosæ radices jalappæ salium adeoque & salis acris radici & resinæ ejus in hærentis §. XIII. XIV. virtutem infringunt §. CCCCXXVIII. CCCCXXIX. CCCCXXX. Part. I. Cum igitur radices & resinæ jalappæ vis purgans, stimulans & resolvens aliæque virtutes a sale acris resinæ & radici jalappæ in hærente dependent §. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVIII. XX. XXI. XXII. XXIII. Has igitur virtutes, radices & resinæ jalappæ, quatenus a sale acris dependent, imminuere debent partes gummosæ, immo, resinæ ipsius, quatenus ut resina spectatur, virtutem stimulantem, resolventem & calefacientem §. XIX, mitigare debent, quoniam eam obducunt §. CCCCXX. CCCCXXVIII. Part. I. Præterea, cum viscidæ sint, purgationem excitare possunt §. XXVII. Cap. I. Part. II, id quod etiam experientia docet §. X, & non solum, quatenus viscidæ sunt, sed etiam, si de sale acris participant, purgationem excitare possunt, immo vi hujus salis acris effectus ei proprios adductos §. XXI. XXII. exserere queunt atque exinde explicandum esse censeo, quod & cur extracta radices jalappæ gummosa diureticam & laxantem producerint effectum §. X. Nam si extracta radices jalappæ gummosa de sale acris radici in hærente & ex parte volatili, ex parte vero fixo participant, vi hujus salis fortiter stimulare & resolvere debent §. XVIII. XXI. XXII. & cum resolventia diureticum effectum exserere possint §. CCCXLVIII. Part. I, patet, quod eundem quoque effectum producere possint,

§. XXVI.

Scholion.

Quæ in antecedenti paragrapho asserui, quod partes radices jalappæ gummosæ purgationem excitare possint & simul virtutem salis acris radici & resinæ jalappæ in hærentis

rentis purgantem aliasque ejus virtutes infringant §. XXV, multis contractionem involvere videri possent, sed probe notandum est, quod hæc de partibus gummosis sub diverso respectu, & diversis circumstantiis asseruerim & asserta nullam plane involvant contradictionem. Nam partes gummosæ eatenus purgationem excitare possunt, quatenus sunt viscidæ §. XXVII. Cap. I. Part. II. & §. XXV, & quatenus sal acre continent §. XXVI. Cap. I. Part. II. & §. XIV, quatenus vero sunt gummosæ, eatenus ut alia gummosa corpora salis acris virtutes adeoque & vim purgantem imminuunt §. CCCCXXVIII. CCCCXXI. CCCCXXX. Part. I. & §. XXV.

§. XXVII.

De virtute partium terrearum & saponacearum fixiorum radicem jalappæ constituentium nihil experientia docuit. Est igitur earum virtus a priori nobis determinanda & hac ratione detegimus, quod partes hujus radicis saponacæ fixiores resolvente virtute gaudeant §. CCCCXCVIII. Part. I. & terræ salis acris & resinæ virtutem demulceant §. CCCCXXVIII. CCCCXXIX. CCCCXXX. Part. I.

De virtute partium saponacearum & terrearum jalappæ.

§. XXVIII.

Virtus radicis jalappæ dependet ab ejus partibus constitutivis earumque proportione & qui virtutem hujus radicis determinare vult, illam ex partibus ejus constitutivis deducere, singularum partium constitutivarum virtutes, harum ad se invicem relationem & virtutes, quæ ex virtutum singularum, quibus singulæ partes constitutivæ sunt præditæ, combinatione oriuntur, determinare debet §. XXXII. XXXIII. XXXIV. XXXV. XXXVI. Part. I. Virtus igitur radicis jalappæ dependet ab ejus resinosis, gummosis, saponaceis fixioribus terreis partibus & sale acri simul sumtis §. VII. XIII. seu potius harum partium simul sumtarum virtutibus. Ut igitur quis virtutes radicis jalappæ vno intuitu comprehendere possit, ad sequentia ex antecedentibus maxima ex parte repetenda ipsi est attendendum.

Virtus radicis jalappæ unde dependeat & quomodo sit determinanda.

§. XXIX.

§. XXIX.

De virtute
purgante ra-
dicis & resi-
næ jalappæ
huiusque vir-
tutis in resi-
na & radice
gradu.

Radix jalappæ continet sal admodum acre seu causticum virtute purgante instructum & resinam, cui hoc sal copiosius magisque concentratum & magna virtus purgans inest §. VII. XIII. XIV. Virtutem igitur purgantem hæc radix continere debet. Cum vero radix jalappæ non solum sal causticum, a quo virtus purgans dependet, minori in copia quam resina contineat §. XIII. XIV, adeoque & minorem, quam hæc, virtutem purgantem, quatenus ab hoc sale caustico dependet, sed etiam virtutem suam purgantem resinæ debeat §. XXIII, & si in eadem, qua resina, dosi datur, minorem resinæ quantitatem contineat §. XXIV, ejusque virtus purgans a resina & sale caustico dependens a partibus terreis & gummosis radicem constituentibus temperetur §. XXV. XXVII, radix jalappæ minorem vim purgantem quam resina ejus, si vtræque in æquali exhibentur dosi, possidere debet.

§. XXX.

De virtute
stimulante
radicis & re-
sinæ jalap-
pæ.

Radix jalappæ continet sal causticum & resinam, cui id sal majori in copia inest §. VII. XIII. XIV. Sal hoc causticum vehementer stimulat §. XVIII. & resina etiam duplici modo, tam quatenus est resina, quam quia hoc sal in ea magis est concentratum, magna vi stimulantem gaudet §. XX. Ergo radix jalappæ magnam vim stimulantem seu irritantem possidere debet. Verum enim vero cum virtus radicis jalappæ vehementer stimulans, vti ex iam dictis & antecedentibus patet, a sale admodum acri, quod tam radici quam potissimum resinæ inhæret, & a resina ipsa dependeat §. XIII. XIV. XVIII. XIX. XX. XXI. XXII. XXVIII, & radix jalappæ non solum sal illud causticum, a quo virtus stimulantem dependet §. XVIII, minori in copia quam resina, §. XIII. XIV, adeoque & minorem, quam hæc, virtutem stimulantem, quatenus ab hoc sale caustico dependet, contineat sed etiam virtutem suam stimulantem a resina hujusque sale acri magis concentrato accipiat §. XIII. XIV. XVIII. XIX. XX. XXI. XXII. XXVIII. & si in eadem, qua

qua resina in substantia, dosi datur, minorem resinæ quantitatem contineat §. XXIV, ejusque virtus stimulans a sale caustico & resinosis partibus dependens a partibus gummosis & terreis eam constituentibus temperetur §. XXV. XXVII, necessario virtus radicis jalappæ stimulans longe minor esse debet quam resinæ.

§. XXXI.

Vehementer stimulantia motum humorum progressivum atque intestinum augere, calefacere, resolvere, humorum secretiones atque excretiones augere, spasmos, dolores, obstructions & inflammationes excitare possunt §. CCCXCIX. CCCC. CCCCII. CCCCIII. CCCCIV. Part. I. & alia vehementer acria seu caustica partes solidas resolvere, arrodere atque erodere, earum continuum solvere, dolores, spasmodicas constrictiones, convulsiones, obstructions, inflammationes, fluidorum extravasationes & id genus alia mala excitare possunt eoque magis & facilius, quo sunt acriora §. CCCCLXVI. Part. I. & §. XXI, hujus capituli. Nunc radix jalappæ possidet vehementem vim stimulantem §. XXX, atque hæc in resina longe major est quam in radice §. cit., deinde sal admodum acre majori in copia magisque concentratum inhaeret resinæ quam radici §. XIII. XIV, & hujus salis vis in radice ob demonstratas §. XXX, rationes minor est quam in resina §. cit. Ergo radix jalappæ motum humorum progressivum atque intestinum, calorem, humorum resolutionem, secretiones atque excretiones augere, continuum partium solidarum solvere, eas resolvere, arrodere atque erodere, dolores, spasmodicas contractiones, convulsiones, obstructions, inflammationes, fluidorum extravasationes & id genus alia mala excitare potest, sed resina magis & facilius & majori in gradu quam radix.

Reliqui radicis & resinæ jalappæ effectus possibiles determinantur.

§. XXXII.

Quod ejusmodi noxii effectus §. XXXI. a radice & imprimis resina jalappæ proficisci possint, docent pro-

Confirmatur dicta per experientiam.

P p

dolor

dolor medicorum observationes §. XXII. Nam non femel sed sapissime experientia docuit, quod radix jalappæ, si in nimis larga dosi nec debita cum prudentia & circumspeditione exhibita fuerit, sævissima tormina, convulsionem, epilepsiam, inflammationes, anxietates præcordiorum insignes, colicam, cardialgiam, spasmodicas ventriculi atque intestinorum contractiones & plura id genus alia mala §. XXXI, recensita vel ab his proficiscentia produxerit. Eadem confirmat testimonio suo illustris Geoffroy, qui in *Materiae Medicæ Tomo II.* pag. 84. ita scribit: Nil in jalappa deprehenditur, quod ipsi cum ceteris remediis purgantibus acris & validioribus non sit commune? Quinam vero effectus sunt purgantibus fortioribus magis familiares & proprii, quam recensiti §. XXXI?

§. XXXIII.

Radix jalappæ magnam possidet virtutem resolventem.

Sal admodum acre radici & resinæ jalappæ inhærens & resina jalappæ ipsa vehementer resolvente virtute gaudet §. XVIII. XX, & præterea saponacea radice jalappæ virtute quoque gaudent resolvente §. XXVII. Ergo radix jalappæ magnam vim resolventem possidere debet §. VII. VIII. XIII. XIV. XXVIII.

§. XXXIV.

Resinæ jalappæ vis resolvens est major quam radice.

Radix jalappæ magnam possidet vim resolventem, quæ dependet ab ejus sale admodum acris, partibus resinosis & saponaceis fixioribus §. XXXIII. Verum enim vero virtus salis acris & partium resinosis in radice est temperata a reliquis hujus radice partibus ut a terreis & gummosis §. XXV. XXVII, in resina vero non est ab aliis partibus coercita sed in ea hæret sola integra atque immutata. Deinde si radix & resina jalappæ in substantia exhibentur in æquali quantitate, resina in substantia semper majori in dosi porrigitur, quam si hæc resina datur radice inclusa §. XXIV, & tandem radix jalappæ sal causticum minori in copia continet quam ejus resina §. XIII. XIV. Ergo
virtus

virtus resolvens jalappæ, quatenus ab ejus sale acri & partibus resinosis dependet, in radice longe minor esse debet quam in resina jalappæ. Nam cum virtus salis acris & partium resinosarum in resina jalappæ libera sit nec coercita, in radice jalappæ vero temperata §. XXV. XXVII, necessario virtus resinæ resolvens longe major esse debet virtute radicis jalappæ resolvente, quatenus hæc a sale acri & resinosis partibus dependet. Porro, cum sal acre & resina semper in minori porrigatur dosi, quoties radix jalappæ exhibetur, quam, si in eadem, qua radix, dosi exhibetur resina §. XXIV, virtus radicis jalappæ resolvens, quatenus a sale acri & partibus resinosis dependet, semper minor esse debet virtute resinæ jalappæ resolvente, si radix & resina jalappæ in æquali exhibentur quantitate. Denique cum sal acre minori copia insit radici quam resinæ jalappæ §. XIII. XIV, sequitur, ut virtus radicis & resinæ jalappæ resolvens, quatenus ab hoc sale dependet §. XVIII, in radice longe sit minor quam in resina, si tam radix quam resina in æquali porriguntur dosi.

§. XXXV.

Cum illa remedia, quæ vasa obstructa referant, aperientia seu aperitiva nominentur §. XCIV. Part. I. & res solventia id efficiant, res solventia aperientia seu aperitiva nominari merentur. Iam radix & resina jalappæ magna gaudent virtute resolvente §. XXXIII. XXXIV. Ergo eatenus radici & resinæ jalappæ nomen remedii aperientis jure meritoque competit.

Radix & resina jalappæ sunt aperientia.

§. XXXVI.

Resolventia diuretica & diaphoretica evadere possunt §. CCCXVIII. Part. I. Iam radix & resina jalappæ magna gaudent virtute resolvente §. XXXIII. XXXIV. Ergo radix & resina jalappæ diaphoretica & diuretica evadere possunt.

Radix & resina jalappæ fieri possunt diuretica.

§. XXXVII.

Num dicta
valeant tan-
tum de ra-
dice & resi-
na jalalap-
pae?

Hæc, quæ demonstrata sunt de radice & resina jalappæ, quod scilicet aperientia sint, diuretica & diaphoretica evadere possint §. XXXV. XXXVI. non valent tantum de radice & resina jalappæ, sed generatim de omnibus omnino purgantibus, quæ ratione principiorum & virtutis cum radice & resina jalappæ conveniunt. Confirmantur hæc celeberrimorum Medicorum ut D. D. *Cartheuseri* & beati *Wedelii* testimoniis atque observationibus. Ille etenim in *Fundamentis suis Materiae medicae tam generalis quam specialis Tomo I. pag. 204.* ita scribit: „Purgantia dosi minori seu refracta aperitivis addita ipsa egregia & summe activa evadunt aperitiva ac simul diuresin & diaphoresin augent. Hic vero in *Amoenitatibus Materiae Medicae pag. 71.*, notatu digna est, inquit, observatio, aperientibus juncta purgantia iisdem largiri vires majores. Laudatissimus hanc in rem locus est *Martiani Com. in I 2. v. 214. de morbis p. 139*, ubi purgantia innuit, saepe aliis medicamentis addi, non ut purgent, sed ut aliorum medicamentorum virtus intendatur. Medicamenta hæc, ait, ut longo experimento mihi notum est, si in minori quantitate quam pro purgatione usurpari soleant, aperientibus medicamentis permisceantur, ita, ut virtus aperientium prævaleat, nullo modo alvum movent, immo eorum virtus, quia maximæ est activitatis, ad vias sudoris vel urinæ aperientium facultate conversa horum vim adeo intendit, ut medicamentum evadat tum ad aperiendum tum ad sudorem aut urinam movendam efficacissimum. Horum usum se docuisse, addit, *Teutonicum* quendam, qui eo pro secreto usus est in curatione februm, quæ in longum tempus protrahuntur, cujus efficaciam & ipse felicissimo successu sapius sit expertus &c.

§. XXXVIII.

Radix, in
primis vero

Cum radix jalappæ, inprimis ejus resina, multos noxios effectus producere possit §. XXI. XXII. XXXI, sequitur, ut

vt radix jalappæ, imprimis vero ejus resina, si ejus vsus nul-
lum noxium effectum producere debet, debita cum cau-
tione & circumspectione sit exhibenda.

resina jalap
pae debita
cum cautio-
ne est exhi-
benda.

§. XXXIX.

Cum radix jalappæ, si in eadem, qua ejus resina, ex-
hibetur dosi, nec tanta, quanta resina, mala neque ea tam
facile quam resina producere possit §. XXII. XXXI. adeo-
que nec tanta mala a radice jalappæ quanta ab ejus resina
neque ea mala tam facile a radice jalappæ quam ab ejus
resina metuenda sint, sequitur, vt radix jalappæ longe
totius & securius sit remedium purgans quam resina ja-
lappæ adeoque huic sit præferenda, si fieri potest §. LXVIII.
Cap. I. Part. II.

Radix jalap
pae est præ-
ferenda resi-
nac.

§. XL.

Radix jalappæ, si debita tantum cum circumspectione
adhibetur, tutissimum, optimum & præstantissimum est
purgans, imprimis vero subjectis habitus corporis laxio-
ris, phlegmaticis, frigidis, humorum feroforum copia
abundantibus & in omnibus morbis non calidis vt hydro-
pe, anasarca, leucophlegmatia, cachexia, tumoribus oede-
matosis præstantissimum & maxime egregium est purgans.
In modo dictis morbis ob multas rationes maxime con-
ducit, quia serum abundans per purgationem copiose
evacuat §. XI, illud viscidum resolvit §. XXXIII. & ad
evacuationem ineptum magis aptum reddit, per diure-
sin educere potest §. XXXVI. & partibus solidis stimulo
egentibus illum addit §. XXX.

Quando &
quibusnam
in subiectis
& morbis
radix jalap-
pae sit bo-
num pur-
gans.

§. XLI.

Hæc radix jalappæ hæc præ aliis purgantibus habet
peculiaris, quibus illis antecellit & se maxime commen-
dat, primo, quod minori dosi sit efficax adeoque vi mo-
lis doseos nullam creet nauseam & molestiam §. X, &
deinde, quod vel nullo vel saltem debili sit prædita odore
§. I, ex quo nausea magna possit concipi. Hæc confirmat
,, illustris Geoffroy, dum in *Materiae Medicæ Tomo II.* pag. 83.

De præstan-
tia radice ja-
lappæ præ
aliis purgan-
tibus.

„sic scribit: Jalappa eximium est purgans & apud plebe-
 „jos vsitatissimum; ex eo, quod sit inodorum, non ingra-
 „tum, & minima mole exhiberi possit.

§. XLII

De modo
 praescriben-
 di radicem
 jalappae.

Radix jalappæ in pulvere pro dosi adultis datur ad scrupulum integrum vel drachmam dimidiam, robustioribus & difficilius mobilibus ad scrupulos vsque duos. Solam dari posse experientia constat, commode autem cum aliis vt cum cremore vel crystallis tartari, tartaro tartarificato, terra foliata tartari, tartaro vitriolato, arcano duplicato, nitro vel depurato vel antimoniato simul exhibetur, nigrosa vero in minori quam tartarea addi solent dosi, cum hæc in æquali vel dimidia addantur quantitate. Docuit experientia, quod salia media huic radici iuncta vim ejus purgantem intendant & e contrario salia alcalia eandem infringant. Misceri quoque potest pulveri jalappæ ad vnam vel alteram guttulam oleum anisi, macis, de cedro vel aliud oleum destillatum vel elæosaccharum ad aliquot grana ad resinam radici inhaerentem solubiliorem reddendam, ne nimis tenaciter adhærendo tunica intestinorum interiori ingentes spasmos & tormina excitet. Elæosaccharum fit, si olei cujusdam destillati guttæ aliquot vt octo cum sacchari quantitate sufficienti vt vncia miscentur. Formulæ ad leges præscriptas ita possunt concinnari:

Recipe radicis jalappæ optimæ
 tartari vitriolati ana scrupulum vnum
 olei de cedro guttas duas vel tres

Misce, fiat pulvis, detur pro dosi.

Ego hunc pulverem adultis sæpissime exhibui atque observavi, quod suam operationem sine vlllo incommodo exseruerit & sex vel octo sedes ejus vsum fuerint secuta. Iungi quoque potest huic pulveri tartarus vitriolatus ad scrupulum tantum dimidium, imprimis, si miçior effectus desideratur.

Vel

Reci-

Recipe radicis jalappæ scrupulum vnum
 cremoris tartari scrupulum dimidium
 olei macis guttas tres

Misce, fiat pulvis, detur pro dosi.

Si radicem jalappæ cum mercurio dulci exhibere vis,

Recipe radicis jalappæ optimæ grana sedecim
 antimonii diaphoretici grana sex
 mercurii dulcis grana tria vel quatuor.

Misce, fiat pulvis, detur pro dosi, vel si fortior
 ejusmodi pulvis desideratur,

Recipe radicis jalappæ optimæ scrupulum vnum
 antimonii diaphoretici grana sex
 mercurii dulcis grana tria vel quatuor

Misce, fiat pulvis, detur pro dosi.

Notandum est de antimonio diaphoretico, quod experientia doceat, illud purgantibus vel emeticis junctum eorum vim intendere. Si pulveres præscripti majorem exferere debent efficaciam, vel pulveris jalappæ dosis est augenda & ad drachmam dimidiam præscribenda, vel, si hoc non placet, resinæ jalappæ vel trochiscorum alhandal aliquot grana dosi radicis jalappæ iam determinatæ sunt addenda. Diagyridium quoque sulphuratum his pulveribus, si tantum proportionis ingredientium habeatur ratio, admisceri potest.

§. XLIII.

Si circumstantiæ non permittunt, ut radix jalappæ in forma pulveris exhiberi queat, sub alia forma ut mixturæ, electuarii vel pilularum est propinanda. En: ejusmodi formulas:

Recipe aquæ cinnanomi sine vino unciam vnam
 pulveris radicis jalappæ optime scrupulum
 vnam

syrupi de cichorio cum rhabarbaro drachmam vnam vel duas.

Misce,

Misce, detur pro dosi, vel detur simpliciter scrupulus vnus radicis jalappæ cum syrups de cichorio cum rhabarbaro drachmis duabus mixtus.

Recipe pulveris radicis jalappæ scrupulum vnum
conservæ florum perlicorum drachmam di-
midiam

syrups de cichorio cum rhabarbaro q. s.

Misce, fiat Electuarium pro vna dosi, vel

Recipe pulveris radicis jalappæ scrupulum vnum
syrup. de cichorio cum rhabarbaro q. s.

Misce, fiat Electuarium pro dosi.

Si radix jalappæ sub pilularum forma est exhibenda, præscribatur pulvis jalappæ in certa ac determinanta quantitate, e. g. ad scrupulum vnum, miscenda cum sufficienti quantitate extracti rhabarbari & pro dosi exhibeantur pilulæ ad scrupulum vnum. Huic quoque scopo adhiberi potest extractum panchymagogum Crollii, sed tunc harumpilularum dosis ex quantitate radicis jalappæ & extracti panchymagogi Crollii quantitate est determinanda. Neque minus cum gummi tragacanthi saccharo edulcorati vel alius ingredientis commodi sufficienti quantitate in pilularem formam redigi potest.

§. XLIV.

De vsu pulveris jalappæ infantibus maxime salutari eisque in iis adhibendi modo.

Infantibus quoque lacte adhuc nutriendis & pueris tuto & secure exhiberi potest radix jalappæ vel sub forma pulveris vel sub alia forma ipsis gratiori vt mixturæ vel electuarii. Tot ipsis pro dosi dari possunt grana, quot annos habent immo sine noxa aliquot plura. Multi, inter quos *Excellentissimus b. m. Schulzius* & *Wedelius* principem obtinent locum, in scriptis suis de Materia medica testantur, quod radix jalappæ egregia virtute anodyna & blandum somnum conciliante sit prædita, in doloribus colicis vere anodynâ exserat virtutem doloresque ante subsequenter evacuationem sedet atque imminuat, infantes dosin pulveris jalappæ ferant respectiue maiorem quam

quam adulti, ipsis non alvum modo blande subducat sed anodynū etiam instar blandum conciliet somnum, & post assumptum jalappæ pulverem placide quiescant, quasi anodynum sumssissent, ita, ut trium dierum infantibus grana duo & tria cum ejusmodi maxime salutari effectu propinata fuerint & propinari possent. Exemplo inter-
vire possunt sequentes formulæ:

Recipe radicis jalappæ optimæ grana tria
antimonii diaphoretici granum vnum
sacchari canariensis grana tria
olei de cedro guttulam vnam.

Misce, fiat pulvis, detur pro dosi puero trium annorum.

Omitti quoque potest antimonium diaphoreticum. Vel
Recipe radicis jalappæ optimæ grana tria vel quatuor
syrupi de cichorio cum rhabarbaro vel
de manna drachmam dimidiam

Misce, detur pro dosi puero trium annorum, & diluatur hoc, si placet, pauxillo aquæ cinnamomi sine vino vel cerasorum nigrorum.

Dari quoque possunt pueris & infantibus pilulæ ex radice jalappæ cum gummi tragacanthi saccharo edulcorati vel extracti rhabarbari sufficienti quantitate confectæ §. XLIII.

§. XLV.

Medici rationalis est, non medicorum solum obser-
vationes nosse sed in eorum etiam, quæ observata fue-
runt, rationes inquirere. Cum igitur medici annotarint,
quod infantes respectivè majorem dosin pulveris jalappæ
ferant quam adulti §. XLIV, ratio hujus phænomeni est
explicanda, & mihi nulla alia esse videtur, quam quod
infantes & pueri longè laxioribus fibris & majori seroso-
rum humorum eopia præditi sint quam adulti; ejusmo-
di enim subjectis radix jalappæ maxime convenit §. XL.
Quod vero radix jalappæ in infantibus se gesserit instar
anodynū & blandum iis conciliaverit somnum, hoc secun-
dum meam sententiam a variis proficisci potuit causis.

In rationes
observatio-
num de vir-
tute radicis
jalappæ in
infantibus
inquiritur.

Q 9

Si

Si enim istud, quod infantibus inquietudinem molestiam & dolorem creavit eorumque somnum impedivit, e corpore fuit eductum, non potuit non molestiarum & dolorum cessatio quies & somnus sequi, sed idem per alia quoque purgantia æque ac per jalappam, si tales adfuissent causæ, obtineri potuisset, adeoque radix jalappæ in simili casu nihil singulare habet præ alio purgante. Deinde radix jalappæ eadem, qua reliqua purgantia, ratione in infantibus lassitudinem & somnum blandum producere potuit §. XLIV. XLV. Cap. I. Part. II. Denique roborantia sunt anodyna §. CCCCXV. Part. I. & leniter stimulantia nec non terrea, quatenus humidum debilitatis causam absorbent, sunt roborantia §. CCCXCVIII. Part. I. Si igitur radix jalappæ in tali datur dosi, ut leniter tantum stimulet, anodynum exserere potest effectum atque eundem potest producere vi partium suarum terrearum §. VIII. quibus vel debilitati fibrarum doloris causæ medetur §. CCCXCVIII. Part. I. vel acrimoniam humorum doloris causam corrigit atque inertem reddit §. CCCCXXX. Part. I. Quanam vero ratione in determinato quodam casu exseruerit & exserere possit effectum anodynum, difficile est determinatum, nisi plures consulantur experientia, circumstantiarum habeatur ratio, & caveatur, ne vitia subreptionis aliaque fallaciæ committantur.

§. XLVI.

De resinae & magisterii jalappæ præparatione & differentia.

Inter varia, quæ ex radice jalappæ præparata in officinis prostant, remedia *resina & magisterium jalappæ* principem obtinent locum. Vtraque, tam resina quam magisterium jalappæ, sunt re vna eademque nec differunt nisi diverso præparationis modo. Vtraque tam resina quam magisterium jalappæ ex radice jalappæ ope extractionis cum spiritu vini rectificatissimo instituta præparantur, & si resina, quæ huic extractioni inest, ex hac per præcipitationem ope aquæ frigidæ spiritui vini rectificatissimo instillata obtineretur, dicitur *magisterium jalappæ*, si vero con-

conficitur separatione spiritus ab hac extractione, sive per abstractionem sive per evaporationem, nominatur simpliciter *resina*. Resinæ præparandæ conveniunt frusta radicis jalappæ tam a vermibus corrosa quam integra; nam vermes gummosas tantum radicis jalappæ partes adoriuntur, resinosas vero intactas relinquunt. *Celeberrimus b. m. Neumannus in prælectionibus chemicis a D. D. Zimmermanno editis* suadet, ut ad bonam resinam jalappæ præparandam primum radix jalappæ ope aquæ sit extrahenda & huic extractioni instituendæ aliquid salis alcali fixi sit addendum, deinde vero residuum post extractionem hanc separatam ope spiritus vini rectificatissimi sit extrahendum.

§. XLVII.

Cum ab usu resinæ jalappæ majora mala eaque longe De modo
facilius quam ab usu radicis jalappæ sint metuenda §. XXXI. exhibendi
resina jalappæ debita cum cautela est exhibenda, quæ in resinam ja-
eo consistit, ut non sola sed cum aliis convenientibus lappæ.
mixta & legitima in dosi propinetur. Dosis ordinaria resinæ jalappæ sunt grana sex, robustioribus & difficilius mobilibus ad scrupulum dimidium, quin grana quindecim exhiberi potest, ultra quam dosin vix est ascendendum. Cum vero resinæ jalappæ uti omnium aliorum resinosorum corporum ea sit natura atque indoles, ut a menstruis aquosis solvi nequeant & unionem atque mixtionem cum illis intimam non subeant, nullum plane est dubium, quin eadem cum resinâ jalappæ in corpore humano contingere queant, cujus humores sunt aquosi, adeoque resinâ jalappæ, cum ab humoribus corporis humani decenter subigi & solvi nequeat, adhesionem suam tenacem atque adglutinationem ad internam intestinorum tunicam multa eaque maxima producat mala, ad quæ accedit, quod jam vi suæ naturæ noxios effectus producere possit §. XXXI. Hæc omnia mala præcavere conati sunt prudentiores medici resinam jalappæ ope mixtionis cum aliis corporibus ita disponendo, ut facilius atque intimius

Q 9 2

con-

connubium cum aqua & aquosis humoribus subeat, neque noxios effectus vi sua exserere possit. Iam cum notum sit, quod virtus jalappæ noxia potissimum a sale ejus caustico dependeat §. XXII, & olea, præcipue expressa, & salia alcalia hujus virtutem mitigent §. CCCCXXVIII. CCCCXIX. CCCCXXX. Part. I. & §. XLII hujus capituli, vitellus vero ovi, saccharum, olea, præcipue destillata, & corpora, quæ oleum vel expressibile vel æthereum continent, ut sunt pineæ, pistaciæ, amygdalæ dulces & salia alcalia resinam jalappæ ita disponant, ut facilius & intimiorem mixtionem cum aqua & aquosis humoribus subeat, eiusque vim noxiam corrigant, eandem cum his corporibus probe mixtam sub forma pulveris, emulsionis vel alia exhibuerunt & ut sic propinetur, suaserunt. Quamvis vero hæc resinam jalappæ adhibendi methodus bona sit atque egregia minimeque sit reprobanda vel rejicienda, nihilominus tamen sola sæpissime non sufficit ad mala ista, quæ usum resinæ sequi solent, avertenda, sed aliam adhuc postulat cautelam, quam in sequentibus indicabo. Acidum enim, quod sæpissime in primis viis hæret, connubium resinæ jalappæ cum oleosis ingredientibus mixtæ & sub forma emulsionis datæ destruit & resinosas partes ab aliis, quibus mixtæ fuerunt, separat & liberat, unde multa & gravia mala oriri possunt. Eadem confirmat *Vir egregiæ eruditionis, b. m. Schulzius in Dissertatione de purgatione copiosa & nimia, §. XXVI. pag. 25.* „vbi, non satis „fido, inquit, isti cum pineis aut amygdalis contusioni „multoque minus emulsionibus hinc paratis. Vidi periculosa hypercatharsin a septem granis resinæ jalappæ „in emulsionem redactis in homine cetera sane robusto. „Potest sane intelligi, quam facile ab acido in ventriculo „& intestinis obvio possit destrui, ut resinosa partes a „mixtione cum ceteris discedant & pertinaciter hæreant.

§. XLVIII.

De modo
exhibendi
resinam.

Quæ de modo exhibendi resinam jalappæ in emulsionis forma dixi §. XLVII, illa pariter de simplici ejus cum amygdalæ

amygdalis vel feminibus commixtione valent; nam cum sola adsumi nequeat sed cum vehiculo aquoso deglutatur, vix evitari potest, quin conglomeretur; et si vel maxime sine coagulatione ad ventriculum feliciter perveniat, metuendum tamen est, ne ibidem acidum inveniat, quod mixtionem cum feminibus vel amygdalis destruit, & memorati mali effectus exinde oriantur. Eadem quoque §. XLVII, de modo resinam jalappæ cum vitello ovi subactam exhibendi sunt tenenda. Neque illorum modum propinandi resinam cum syrupo de cichorio cum rhabarbaro vel alio mixtam approbare possum; nam perinde est, ac si sola exhiberetur, ad quod accedit, quod syrupus in ventriculo & intestinis fermentescens multas molestias & spasmos excitet & conjunctis cum resina viribus agens incommoda potius augeat quam utilitati sit. Neque illud rem absolvit, si resina jalappæ cum salibus alcalicis mixta datur. Equidem non ignoro, quod salia alcalia corpora resinosa solvant, sed quid impedit, quo minus salia alcalica resinæ jalappæ juncta citius quam resina in ventriculo solvantur eamque dimittant? Quæ de re ille modus exhibendi resinam jalappæ mihi videtur omnium optimus, si resinæ jalappæ cum amygdalis, vitello ovi, sale alcali vel alio commodo ingrediente modo §. XLVII, determinato mixtæ terreum remedium simul jungitur vel pulvis absorbens vsui resinæ jalappæ modo dicto §. cit. exhibendæ vel præmittitur vel jungitur. Si enim resina jalappæ modo §. cit. determinato exhibetur, jam ita est disposita, ut facilius & intimiorem cum aquosis humoribus miscelam subeat, & vis quoque ejus noxia aliquo modo est temperata & coercita §. cit. Si igitur ei præterea terreum jungitur remedium, noxiam, quæ ab ejus sale caustico maxime dependet §. XXII., vim adhuc magis infringit, partim ob adductam §. CCCXVIII. CCCXIX. CCCXXX. Part. I rationem, quia terrea salium activitatem minuunt, partim quia gelatinosis partibus, quas medicamentum terreum continent, salium vim mitigat §. CCCXXVIII. Part. I, & de-

nique quia resinosa partes cum terreis & aliis partibus mixtae magis diffusa, dispersa & in majus spatium distributa sunt, ut plures in vno loco conjunctis viribus agere nequeunt, quo maxime quoque earum virtus imminuitur.

§. XLIX.

De modo
exhibendi
resinam ja-
lappae in
forma pul-
veris,

Celeberrimus atque Experientissimus Dominus Professor Junckerus resinam jalappae sub forma pulveris ita exhibere solet:

Recipe resinæ jalappæ
amygdalarum dulcium sicce excortica-
tarum
radicis liquiritiæ præparatæ ana grana sex
olei anisi guttas duas

Misce, fiat pulvis, qui datur pro dosi adultis
& pro infantibus in tres partes æquales dividitur,
quarum vna ipsis pro dosi exhibere solet.

Mihi vero, ob adductas §. XLVIII, rationes sequentes for-
mulae magis placent, si resina jalappæ sub forma pulveris
est exhibenda

Recipe resinæ jalappæ
amygdalarum dulcium excorticatarum ana
grana sex
lapidum cancrorum præparatorum scrupulum
dimidium
olei macis vel de cedro guttas duas vel tres

Misce, fiat pulvis, detur adultis pro dosi,
vel

Recipe resinæ jalappæ
amygd. dulc. excortic. ana grana sex
salis tartari grana duo
matris perlar. præpar. scrupulum dimidium
olei de cedro guttas duas vel tres

Misce, fiat pulvis, detur adultis pro dosi,
vel

Reci-

Recipe resinæ jalappæ grana sex
salis tartari grana duo
lapidum cancerorum præparatorum scrupu-
lum dimidium
olei de cedro guttas duas vel tres

Misce, fiat pulvis, detur adultis pro dosi. In hoc pulvere loco lapidum cancerorum recipi potest antimonium diaphoreticum, utpote quod vim resinæ jalappæ purgantem, quam sal tartari immittit § XLII, intendit § cit. Præterea notandum, quod sal tartari cum oleo de cedro mixtum saponaceam assumat naturam, qua resina solubilior redditur ejusque vis noxia corrigitur § XLVII. Saccharum quoque & elæosaccharum pulveri ex resina jalappæ tam ad gratiam ipsi conciliandam quam resinam solubiliorem reddendam ejusque vim noxiam infringendam nec non pulveri radicis jalappæ § XLII, descripto summo cum fructu addi potest e. g.

Recipe resinæ jalappæ
amygd. dulc. excort.
conchar. præpar.
sacchar. canar. ana grana sex
olei de cedro guttas tres

Misce, fiat pulvis, detur pro dosi adultis.

Potest quoque ad vnam resinæ jalappæ partem dupla pars amygdalarum dulcium recipi, si vero hæc resina cum parte æquali amygdalarum dulcium sicce excorticatarum teritur & miscetur dicitur *resina præparata Stablii*. Pro dosi datur ad grana duodecim.

§. L.

In forma emulsionis resina jalappæ sequenti præscribitur modo: in forma emulsionis,

Recipe resinæ jalappæ grana sex
amygdalarum dulcium excorticatarum
drachmam dimidiam

saccha-

facchari canariensis scrupulum dimidium
vna tritis affunde

aquæ cinnamomi sine vino vnciam vnam

Fiat Emulsio, detur pro dosi adultis, vel

Recipe resinæ jalappæ grana sex

lapidum cancrorum præparatorum scrupulum dimidium

amygdalarum dulcium excorticatarum drachmam dimidiam

facchari canariensis scrupulum vnum olei

de cedro guttis duabus imprægnatum,

vna tritis affunde

aquæ cerasorum nigrorum vel

cinnamomi sine vino vnciam vnam
cum dimidiâ vel vncias duas

Fiat Emulsio, detur pro dosi, vel

Recipe resinæ jalappæ grana sex

vitell. ovi drachmam dimidiam

facchari canariensis scrupulum dimidium

vna tritis affunde

aquæ cinnamomi vnciam vnam.

Fiat, emulsio, detur pro dosi adultis. Addatur

quoque resinæ jalappæ sub forma pulvêris vel emul-

sionis dandæ ob adductas rationes §. XLVIII, ab-

sorbens vt lapides cancrorum, mater perlarum vel

conchæ præparatæ vel simul exhibeatur pulvis

absorbens.

§. LI.

in forma es-
sentia.

Resina jalappæ quoque datur sub forma essentia.

Hæc præparatur vel ex certa resinæ jalappæ quantitate so-

luta in certa spiritus vini rectificatissimi quantitate vel ex

radicis jalappæ frustis, quorum resina ope spiritus vini

rectificatissimi extrahitur. In casu priori resinæ in certa

spiritus vini quantitate hærentis quantitas sciri & deter-

minari potest, quod in casu posteriori, quo essentia ex

radicibus est parata, non æque determinari potest, cum

alia

alia radice frusta minus, alia plus resinæ contineant, neque cognitum sit, num ad extrahendam resinam spiritus vini magis vel minus rectificatus fuerit adhibitus. Quae de re summa cum prudentia & cautione essentia jalappæ est exhibenda & consultius est, eam primum in minori porrigere dosi eamque vel totam vel dimidiam non multo post semel vel bis reiterare, donec effectum exserat. *Celeberrimus atque Experientissimus Dominus Junckerus sequentes duas essentias laxantes ex resina jalappæ præparatas in frequenti habet usu:*

Recipe radice jalappæ optimæ vncias octo
ari
pimpinellæ albæ ana vnciam vnam
cinnamomi acuti vnciam dimidiam
his concisis & contusis affundatur spiritus vini rectificatissimi quantum satis, digeratur & filtratur, postea rursus affundatur spiritus vini rectificatissimi quantum satis, digeratur & filtratur. Omnes hæ extractiones abstrahantur vsque ad remanentiam duarum librarum, quæ additis sacchari candidi rubri vnciis quatuor in aquæ rosarum libra dimidia solutis seruentur vsui. Altera modo laudati *Junckeri* essentia laxans sequens est:

Recipe resinæ jalappæ vncias duas
scammonei vnciam vnam
solvantur in
spiritus vini rectificatissimi vnciis triginta
quatuor
addantur
aquæ cinnamomi cum vino &
syrupi rosarum solutivi ana vnciæ duæ.

Si hæ essentia minori dosi est præscribenda:

Recipe resinæ jalappæ drachmas duas
scammonei drachmam vnam
solvantur in

R r

spiri-

spiritus vini rectificatissimi vnciis quatuor,
addatur

aquæ cinnamomi vinosæ vncia dimidia &
syrupi rosarum solutivi vel

sacchari quantum satis ad gratiam.

Dantur hæ utraq; essentiæ adultis pro dosi ad drachmas
duas immo vnciam dimidiam non simul & semel sed rei-
teratis vicibus. Prima vice dantur ad guttas sexaginta,
quæ dosis, si nullum exferit effectum, hora vna vel altera
præterlapsa vel tota vel ad dimidium pro circumstantiarum
ratione est reiteranda, donec sequatur effectus, quo fa-
cto, prout major vel minor desideratur effectus purgans,
dosis prior vel ex parte vel ex toto iterum est exhibenda.
Alii resinam jalappæ in forma essentiæ sic præscribere
solent:

Recipe resinæ jalappæ grana sex

solvantur in

spiritus ceras. nigr. rectific. drachma vna vel
duabus

& addatur

julepi rosarum drachma dimidia

Detur pro dosi adulto.

Loco spiritus cerasorum adhibetur quoque spiritus anisi
& loco julepi rosarum syrupus cerasorum nigrorum vel
corticum citri & resina jalappæ cum vna vel altera guttu-
la olei destillati teri solet.

§. LII.

Quænam sit
ratio, ut re-
sina in spiri-
tu vini solu-
ta vehemen-
tius purget
quam non
soluta.

Experientia docet, quod resina jalappæ, si in spiritu
vini vel cum vitello ovi soluta datur, longe fortius & ve-
hementius purget, quam si non soluta exhibetur. Cujus
phenomeni in causam si inquirimus, nullam aliam de-
prehendemus, quam hanc, quod in permultas easque mini-
mas resina jalappæ solutione in spiritu vini sit resoluta par-
ticulas. Quo minores enim in particulas resina jalappæ
est divisa, eo pluribus in punctis interiori intestinorum tu-
nicæ

nicæ adhærere adeoque eo majorem exferere debet actionem, quam, si in tam exiguas non est resoluta particulas.

§. LIII.

Præter essentiam plura adhuc ex resina seu magisterio jalappæ præparari solent medicamenta, qualia sunt *diacydonium lucidum jalappinum, elixir citri purgans, essentia aromatica laxativa, electuarium pectorale laxativum, & specificum jalappinum.* Hæc præparata apud Argentoratenses maximo sunt in usu atque in eorum officinis prostant. Eorum descriptiones existant in *pharmacopœia Argentoratensi.* Formula *diacydonii lucidi jalappini* sequens est:

De præparatis ex resina jalappæ.

Recipe magisterii jalappæ uncias quatuor, solvatur in paucis spiritu vini optime rectificato & permisceatur diligentissime agitando cum gelatinæ cydoniatæ ad perfectam consistentiam coctæ libris quatuor ponderis civilis. Indatur scatulis.

Ut autem hoc diacydonium misceri queat potionibus & mixturis etiam aquosis, magisterium jalappæ cum nucleis pini optime debet conteri & non in spiritu vini solvi. Inservit communissime pro scopo purgandi vel per se vel aliis purgantibus mixtum. Per se datur a drachma dimidia usque ad unciam dimidiam & non nisi in robustissimis ad drachmas sex. Pro infante duorum annorum datur diacydonii lucidi drachma una & dimidia & in potione exhiberi solet cum aqua cerasorum nigrorum vel alia. Formula elixirii citri purgantis in modo dicta pharmacopœia ita se habet:

Recipe resinæ jalappæ unciam unam
 flaved. corticum citri recentium unciam
 unam & dimidiam
 spiritus vini rectificatissimi uncias sex

Fiat dissolutio in loco calido, fervetur tempore usus, edulcoretur quantitate sufficiente syrupi corticum citri. Gratum hoc Elixir humidioris & robustioris constitutionis hominibus, qui alias remediorum formulas averfantur, ad drachmam unam usque & paulo ultra pro ratione circum-

R r 2

stan-

stantiarum exhiberi potest. Drachmæ spiritus vini respondent decem grana resinæ jalappæ. Enarrandum porro est *Electuarium pectorale laxativum*, cujus descriptio hæc est:

Recipe looch sani & experti vncias duas
 fyrupi papaveris rhoeados drachmas sex
 magisterii jalappæ drachmam vnam & dimidiam.

Misce, fiat *Electuarium*. Infantibus præsertim exhiberi solet ad mucum & pituitam expurgandam, præsertim in tussi aliisque pectoris affectibus, ubi infantes continuo humores expectorandos deglutiunt. Dosis est a drachma vna vsque ad drachmam vnam & dimidiam. Drachma vna electuarii continet grana quatuor cum vndecima parte grani magisterii jalappæ.

Formula essentia aromatica laxativa est sequens:

Recipe fibrar. *hellebori nigri*
 radicis jalappæ ana vncias duas
 scammonii resinosi vnciam vnam
 cinnamomi acuti
 caryophyllorum
 calami aromatici ana drachmas tres
 spiritus vini rectificati libram vnam

Extrahatur lege artis essentia. Purgat egregie. Datur ad guttas decem, viginti, drachmam dimidiam, scrupulos quatuor. Vncia essentia respondent scrupuli duo hellebori nigri & jalappæ & scrupulus vna scammonii.

Formula specifici jalappini sequens est:

Recipe magister. jalappæ
 scammonii ana drachmas tres
 pulv. radicis jalappæ vncias tres & drachmas tres
 cremoris tartari
 tartari vitriolati ana drachmas novem

Misce,

Misce, fiat pulvis subtilissimus. Purgat satis com-
mode. Dosis est a scrupulo dimidio usque ad
drachmam dimidiam. Potest usus tempore addi
oleum anisi, citri, cinnamomi aut aliud.

Hæc recensita præparata in officinis Argentoratensibus
prostant & formulæ eorum & annotationes sunt tales, qua-
les in pharmacopœia Argentoratensi existant. Olim pro-
stabat quoque in officinis Argentoratensibus extractum ja-
lappæ, quod præparabatur inspissando solutionem cum spi-
ritu vini factam ad mellaginem, sed, postquam tutius do-
sin magisterii moderari didicerunt medici, exolevit.

§. LIV.

Optimus modus exhibendi resinam jalappæ est ille, De usu resi-
nac jalappæ
in forma pi-
lulari.
quo in forma pilulari cum extractis gummosis propina-
tur; hac enim ratione partes resinosa non disperguntur
solum atque in majus distribuntur spatium, sed gummo-
sis etiam partibus obducuntur, successive evolvuntur ea-
rumque vis noxia corrigitur, neque, si cum his extractis in
hac forma est exhibenda resina, necesse esse judico, ut prius
cum amygdalis vel aliis teratur, id tamen non inutile sed po-
tius necessarium videtur, ut prius in spiritu vini solvatur &
dein aliis ingredientibus admisceatur. Eundem resinam ja-
lappæ adhibendi modum laudat *Excellentissimus b.m. Schulzius*
in dissertatione de purgatione copiosa & nimia pag. 24. ubi sic
„scribit: Nulli resinas purgantes exhibendi modo majo-
„rem fidem habeo quam isti, si resina cum extractis in
„pilulas redigantur, ut successive resoluta per intestino-
„rum canalem deducantur, ne vni adhærescant loco. Pi-
lulas quoque fere omnes purgantes usu receptas hæc re-
sina ingreditur, quarum descriptiones quo minus hic re-
censeam, spatii angustia prohibet, nosse sufficit, eam cum
aliis pilulas arthriticæ Schæfferi, antihypochondriacas Deckeri
& catarrhales Junckeri constituere, quarum descriptio
hæc est:

Recipe extracti panchym. Croll. grana duodecim
mercurii dulcis grana sex

R r 3

resinæ

resinae jalappæ grana duo

olei cort. citri dest. vel foenic. guttas duas

Misce, fiant lege artis pilulæ numero XX, quæ dentur pro dosi.

Hæc pilulæ egregium exserunt effectum in seri & lymphæ visciditate atque impuritate morbisque, qui hinc oriuntur, vt scabie, lue venerea, morbis localibus venereis, congestione serosa versus partes superiores, adfectibus oculorum & aurium serosis & id genus aliis malis.

§. LV.

De vehiculo in quo resina est exhibenda.

Denique notandum est, quod essentia jalappæ in vehiculo non aquoso sed spirituofo sit exhibenda, ne partium resinofarum præcipitatio & coagulatio sequatur, quamvis & ego ipse viderim, quod, si vel maxime adsumpta fuerit cum aqua vitæ, aliqua ex parte se præcipitarit. Optime datur quoque resina jalappæ in tinctura antimonii soluta; hæc etenim vt tinctura alcalina cum ea corpus constituit saponaceum in aqua simul solubile ejusque vim noxiam corrigit §. XLII. XLVII. adeoque vsui interno eam magis aptam reddit.

§. LVI.

Radix jalappæ quænam ingrediatur extracta, quosnam morsulos & quasnam species.

Radix jalappæ ingreditur porro *extractum panchymagogum Crollii & catholicum*, quorum descriptiones hic vt apponam, non necesse est, cum in omnibus fere dispensatoriis occurrant. Porro radix jalappæ ingreditur *morsulos de jalappa in Dispensatorio Brandenburgico* descriptos. Hi morsuli adulto propinantur ad drachmas tres immo ad vnciam dimidiam, atque ex hoc judicari potest, quantum junioribus vel omnino teneris sit concedendum. Pertinent quoque ad præparata ex radice jalappæ *species di-jalappæ Mynsichti*, quæ ex radice jalappæ, cremore tartari & oleo cinnamomi constant. Neque silentio hic præterire possum *morsulos laxantes sapius laudati Lunckeri*, quorum descriptio hæc est:

Recipe feminis santhonici pulverisati vniam vnam
mercurii dulcis

resinæ

resinæ jalappæ ana drachmam vnam
sacchari rosati vncias sex

Misce, fiant lege artis morsuli, qui a scrupulo vno
vsque ad drachmam vnam pro dosi exhiberi possunt.

Hi morsuli infantibus ac pueris, qui alia medicamenta aver-
santur, non purgandi solum sed vermes etiam expellendi
& necandi scopo propinari possunt; nam non vi solum
purgante sed anthelmintica etiam sunt præditi.

CAPVT IV.

DE

M A N N A.

§. I.

Non hic longus ero in variis, in quibus vocabulum man-
na adhiberi solet, significatibus enarrandis, neque in
demonstrando, quod manna, quæ apud nos in usum ve-
nit, non fiat a terræ vaporibus solis calore elevatis qui-
dem, sed non longe a terræ superficie concretis a frigo-
re non secus ac ros vel pruina, nec sit vapor terræ succo-
sus & optimus æstatis calore elevatus & in aere in dulcem
liquorem excoctus, noctis frigore coactus, & roris modo
supra arborum folia decidens, vel alius ros melleus e coe-
lo in arbores decidens. De his enim omnibus mentio-
nem amplam qui desiderat, illam inveniet in *illustris Geoffroy
Materiae medicae Tomo II. pag. 581.* atque in *Excellentissimi
b. m. Neumanni praelectionibus chemicis a D. D. Zimmer-
manno editis pag. 914.* Hodie extra omnem dubitationem
atque controversiam est positum, quod manna sit succus
ex variis plantarum generibus, præcipue fraxinis, exsu-
dans. Non solum autem in fraxino tam vulgari quam sil-
vestri, quæ Ornus appellatur, sed etiam in Larice, Pinu,
Abiete, Quercu, Iunipero, Acere, Olea, Ficu & aliis
plantis nonnunquam reperitur. Differt manna pro con-
sistentiæ, formæ, loci, vbi colligitur, & arborum, ex qui-
bus

Historia de
mannæ ori-
gine ejusque
differentia
in genere,

bus exsudat, diversitate. Alia enim liquida est & melleæ consistentiæ: alia solida in grana concreta, quæ *maslichina*: alia in grumos aut massulas, quæ gallice dicitur *Manne en marons*: alia in lacrymas aut strias coacta, vermicularis vel bombycina dicta.

§. II.

de manna
orientali in
specie,

Ratione loci dividitur manna in *Orientalem* & *Europæam*. *Orientalis* reperitur in India, Persia & Arabia, & duplex est, vel liquida, quæ melli similis est, vel concreta. De liquida manna multi, inter quos *Robertus Consentinus* & *Bellonius* præcipui sunt, mentionem fecerunt atque hi eam in Arabia voce antiqua Tereniabin appellari referunt eamque existimant esse mel cedrinum Hippocratis & rorem montis Libani, de quo Galenus loquitur. *Bellonius in suis Observationibus* annotat, monachos sive Caloières montis Sinai habere mannam liquidam collectam in suis montibus, quam vocant Tereniabin ad differentiam duræ mannae, atque eandem quoque apud Indos nec non Italos in Apennino reperiri. *Garzias* & *Caesalpinus* scribunt, sed hæc liquida manna facile corrumpitur & a solida non nisi consistentia differt, cum solida prius fluida fuerit nec concreseat, si aeris temperies sit humida. Nunc nobis non affertur. Concretæ mannae longe plures ab auctoribus recensentur species non accurate distinctæ, tres tamen potissimum distinguuntur ejus species, scilicet *granulata*, quæ etiam *maslichina* dicitur ex eo, quod in granula mastiches granis similia est concreta, *bombycina*, quæ in lacrymas seu grumos longos & teretes concrevit bombycibus similes, *in massulas compacta*, qualis erat Athenaei Manna vel mel aereum veterum, quod in glebas afferebatur. Talis est quoque hodie manna, quæ in grumos coacta affertur, gallice dicta *Manne en marons*.

§. III.

de manna
Europæa
ejusque dif-
ferentia in
specie,

Manna Europæa est multiplex, vel *Italica* & *Gallica*, vel in *Episcopatu Tridentino* vel alibi proveniens, sed omnis concreta. *Gallica* præsertim in *Provincia* & *Delphinatu Galliae* pro-

prope *Brigantium* in laricibus copiose colligitur, vnde *Manna Brigantiaca*, *Laricea*, gallice *Manne de Briançon* dicitur. *Italica* est vel *Neapolitana*, vel *Sicula*, vel *Calabra* seu *Calabrina*.

§. IV.

Ratione arborum diversarum, in quibus colligitur, de differen-
 alia est *cedrina*, de qua *Hippocrates*, *Galenus* & *Bellonius* tia mannae
 mentionem fecerunt: alia *quercina*, de qua *Theophrastus*: ratione ar-
 alia *fraxinea*, qualis est *Italica* apud nos frequenter visita- borum,
 ta: alia *laricea*, quæ in *Brigantii* territorio reperitur: alia
Alhagina, de qua quidam *Arabum* & *Rauwolfius* mentionem
 fecerunt, & quæ fluit ex tenui frutice, qui *Alhagi Maurorum*,
Rauwolfii Histor. Lugd. 94. Gemista - spartium spinosum foliis po-
lygoni C. B. Pin. 394 dicitur. Abunde nascitur hæc planta
 in Aegypto, Armenia, Georgia, Persia circa montem
Ararat & *Ecbaranas* & in quibusdam insulis maris *Aegei*.

§. V.

Ex tot mannae speciebus sola *Italica* & præsertim *Ca-* de manna
labrina optima est & apud nos in usum venit. Hæc man- Calabrina in
 na, nimirum *Calabrina* est succus melleus, modo in la- specie,
 crymas, sturias aut grumos coneretus, candicans, dum
 recens est, & quadantenus pellucidus, cum tempore fla-
 vesccens & rufescens, sapore dulci grato ad sacchari sapo-
 rem proxime accedente & subacri, odore vel nullo vel
 mellito ac nauseoso, & aeri humido expositus liquefcens
 ad mellis consistentiam. Manna in Calabria & Sicilia, re-
 ferente celeberrimo *Geoffroy* & *Neumanno* vel sponte vel
 per incisuras fluit exduabus fraxini speciebus, quarum al-
 tera dicitur fraxinus humilior sive altera *Theophrasti* mi-
 nore & tenuiore folio *C. B. Pin. 416: Ornus, Lugd. 83.*
 Hæc est varietas potius fraxini quam species distincta, cu-
 jus folia pinnata segmentis dividuntur tenuioribus, stri-
 ctioribus, acutioribus, perinde tamen serratis vt vulgaris
 fraxini. Rami pluribus & crebrioribus tuberculis folio-
 rum pediculis sedem daturis inæquales. Altera dicitur
 fraxi-

fraxinus rotundiore folio, C. B. Pin. 416: Ornus, *Quorundam*. Fraxini quoque varietas est, cui conjugatum disposita folia pistaciorum folia referunt, subrotunda, minora quam fraxini vulgaris, in ambitu serrata, in quibus medietas interior ad nervi inum brevior quam exterior saepe conspicitur; id quod in Terebintho & Pistaciis saepe usu venit.

§. VI.

de speciebus
mannae Ca-
labrinae,

Ex harum arborum truncis ramis & foliis in Calabria & Sicilia aestivis mensibus, nisi pluviae impedimento fuerint, Manna exsudat atque in granula vel grumos solis calore concrescit. Alia autem ex his arboribus vel sponte effluit, quae dicitur *manna spontanea*, eaque est omnium optima, alia vero per incisuras elicitor & haec appellatur *coacta*, a Calabris *Forzata* vel *Forzatella*, eam ob causam, quia ex vulneribus arborum cortici influctis tantum effluit. Quae ex foliis fraxini fluit, *manna di fronde*, id est, *manna ex frondibus* nuncupatur, alia vero *manna di corpo* seu *manna corporis* & *trunci*.

§. VII.

de speciebus
mannae ca-
labrinae ha-
rumque pro-
ventu & col-
lectione,

Manna in Calabria tempestate sicca a vigesimo die mensis Iunii vsque ad finem Iulii ex trunco & majoribus arborum ramis a meridie vsque ad vesperam sponte fluit instar liquoris limpidi & sensim in varios grumos concrescit, indurescit atque albescit. Illos postridie mane colligunt cultris ligneis abradendo, si nox serena fuerit; pluvia enim aut nebula superveniente manna colliquescit & prorsus perit. Collectos grumos in vasculis terreis non vitreatis condunt, deinde super mensas in chartis nitidis soli exponunt vel in clibano exsiccant, donec manibus non adhæreant, & haec est *manna corporis electa*. Iulio desinente, cum hanc lacrymam fraxini stillare cessant, rustici tum fraxinorum tum ornorum cortices incidunt ad corpus vsque lignosum, tuncque a meridie ad vesperam fluit idem liquor & in crassiores grumos cogitur. Saepius tan-

tanta est hujus succi copia, vt ad arboris imum vsque diffluat ibique in massas grandiores ceræ vel resinæ instar concrefcant, quæ ibi per vnum vel alterum diem inspissandæ relinquuntur. Postea vero in frustula dividuntur & soli exponuntur ad exsiccationem; & hæc est *manna coacta*, *Forzata* vel *Forzatella*. Ejus color non est adeo candidus, sed magis rufescit, immo sæpe nigrescit ob terram & fordes admittas.

§. VIII.

Tertia manna species, quæ supra fraxini folia colligitur & dicitur *manna di fronda*, mensibus Iulio & Augusto circa meridiem instar guttularum humoris pellucidi sponte exsudat, majorum circa foliorum fibras nervosas, minorum circa venulas. Acris æstu exsiccantur & in granula concrefcunt albicantia milii vel tritici granorum instar crassa, ita, vt sæpissime circa mensem Augustum fraxini folia majora albida & quasi nive cooperta appareant. Olim frequentissimus fuit huius mannae ex frondibus vsus, nunc vero propter collectionis difficultatem rarissime in officinis Italicis reperitur.

de mannae
ex frondibus
proventu &
collectione,

§. IX.

Calabri mannam distinguunt coactam manantem ex vulneribus arborum, quæ iam spontaneam exhibuerunt, ab illa manna coacta, quæ fluit ex vulneribus arborum sylvestrium seu ornorum, quæ nullam spontaneam fundunt mannam. Hæc illa præstantior censetur, sicuti manna spontanea ex trunco diffluens ceteris antecellit. Nonnulli quoque apud Calabros inciso fraxinorum cortice paleas festucas aut virgas tenuissimas vulneribus inferunt. Succus secundum illa corpora dimanans inspissatur & in stiriæ concrefcit prægrandes, quas, cum satis crassæ sunt, eximunt, & extracta palea soli exponunt & exsiccant in elegantes lacrymas longiores, cavas, leves, intus veluti stiriatas, albicantes & nonnunquam leviter subrubentes. Eas rite exsiccatas in cistis ligneis pretiosissime includunt &

de mannae
coactae dif-
ferentia &
manna in
lacrymis.

plurimi faciunt, nec immerito, cum nullis sordibus inquinatae sint. *Mannae lacrymae* dicuntur. In officinis nostris post eas *mannae lacrymas* *manna Calabrina* & ea, quae in Apulia circa Garganum montem, hodie sancti Angeli dictum, colligitur, pluris aestimatur, licet non admodum sicca sit & aliquantulum flavescens: deinde *Sicula*, quae alba & sicca magis: tandem ea, quae in agro Romano *la Tolfa* dicto prope Centumcellas colligitur, quae sicca, magis opaca est & gravior, minorisque pretii.

§. X.

De mercatorum distinctione ratione mannae ejusque speciebus, quae ad nos perveniunt.

Hæc sunt, quae refert illustris Geoffroy de *mannae Italicae* & praesertim *Calabrinae* ortu & proventu, collectione & differentia. Mercatores Itali constituunt quatuor *mannae Italicae* species, quarum primam, quae constat ex minoribus granis, nominant *granulatam* seu *granatam*, *secundam*, cujus grana sunt majora granis *masticis* aequalia, *masticinam*, *tertiam*, quae ex oblongis frustis canaliculatis constat, *canalem* seu *optimam* & *quartam*, quam pro vilissima habent, *communem* seu *calabrinam*. Duæ vero tantum *mannae* species ope commercii ad nos perveniunt, nimirum *manna electa*, quae a sordibus est purgata, & *manna vulgaris seu communis*, quae impurior est.

§. XI.

De sinceritate atque adulteratione mannae.

Manna electa constat ex frustis oblongis & rotundis siccis, albicantibus vel pallide flavescens, a sordibus liberis & puris & secundum longitudinem aliquo modo crystallifatis apparentibus. Bona *manna* debet esse recens, maxime pura, formam aliqua ex parte crystallinam representans, saporis dulcis non injucundi, albicans, non fusca, & sicca, & quo albidior, purior, recentior & ficcior est, eo est melior. Rejicitur contra *manna pinguis mellea nigricans* & sordida. *Pinguis & mellea* perperam a nonnullis anteponitur, siquidem hæc *mellea manna* sapius est depravata vel ab humidiori aere vel etiam ex eo, quod cistæ aqua marina vel pluviali vel alia fue-

fuerint madefactæ. Sæpe etiam pinguis hæc & mellea manna nihil aliud est quam saccharum crassum cum melle & scammonio compactum; unde hæc manna pinguior & mellea sæpe vehementer purgat. Rejiciuntur quoque massæ quædam candidæ, opacæ tamen, solidæ, graves, non stiriatæ, quæ nihil aliud sunt quam saccharum & manna simul cocta ad electuarii solidi consistentiam, sed facile distinguitur hæc artificialis manna a legitima densitate, gravitate, candore opaco, & gustu a manna sapore prorsus diverso. Sæpissime quoque manna saccharo Thomæo & amylo adulterari solet. Amyli præsentia ex eo cognoscitur, si manna solvitur vel in aqua vel in spiritu vini; nam amyllum nec in aqua nec in spiritu solvitur sed in his menstruis manet tenax & glutinosum atque hoc suam manifestat præsentiam. Saccharum vero, quo manna est adulteratum, suam prodit præsentiam in crystallatione; si enim manna in aqua solvitur, colatur, ad syrupi consistentiam inspissatur & calori exponitur, in crystallos abit, saccharum vero ipsum talem crystallosum formam non assumit.

§. XII.

Si manna adulto ad uncias duas exhibetur, producit purgationem, id quod experientia docet. Manna igitur purgans vis purgans competere debet.

§. XIII.

Manna est, ut experientia docet, tam in aqua quam spiritu vini rectificatissimo solubilis. Iam corpus in aqua & spiritu vini rectificatissimo solubile est & dicitur saponaceum §. CLXXXV. Part. I. Ergo manna est corpus saponaceum.

§. XIV.

Manna in aqua soluta in crystallos redigi potest §. XI. atque idem fieri posse cum manna in spiritu vini soluta observatur. Si vero manna in spiritu vini soluta novam manna quantitatem addendo pergatur, tandem manna re-

manet, quæ in crystallos non abit. Manna ergo est ex parte tantum crystallifabilis.

§. XV.

Quid experientia doceat de manna.

Manna experientia teste flammam concipere atque alere, in fermentationem facillime abire & in acetum & spiritum vini commutari potest.

§. XVI.

Quænam manna largiatur in sicca destillatione.

Excellentissimus Dominus Professor Cartheuser in Fundamentorum suorum Materiae tam generalis quam specialis Parte I. de manna scribit, quod igne sicco destillata æque ac mel & saccharum phlegma, pinguem spiritum acidum & paucum oleum substantiale largiatur, immo, si fermentationi committitur, liquorem vinosum suppeditet.

§. XVII.

De convenientia ac differentia inter mel & mannam.

Cum nullo alio corpore dulci manna magis convenit quam cum melle. Nam æque ac mel 1) dulcis est 2) flammam concipere & alere potest §. XV, 3) spiritum & acetum largitur debito modo tractata §. XV. XVI, 4) inclinatur ad colorem fuscum atque in hoc convenit quoque cum saccharo. In eo vero differt a melle, quod 1) minus sit liquida 2) majorem possideat virtutem laxantem & 3) saporis sit magis nauseosi.

§. XVIII.

Clarissimi Geoffroy analysis mannae.

Analysi chemica a clarissimo Geoffroy instituta mannae electæ libræ duæ in B. V. destillatæ præbuerunt phlegmatis limpidi, odoris & saporis expertis uncias duas, drachmas sex & grana octodecim: quod tamen heliotropii tincturam subrubram effecit. Deinde massa residua exsiccata & in pulverem redacta & per retortam destillata exhibuit liquoris limpidi & manifeste acidi unciam unam & drachmam unam: liquoris rufescentis empyreumatici cum acidi tum aliquantis per vrinosi uncias novem & drachmas

mas quinque: olei tenuissimi rufescentis vncias duas: olei crassioris resinosi & in grumos concreti vncias duas & drachmas quatuor. Massa nigra in retorta residua pendebat vncias sex, drachmas quinque & grana duodecim; dura, compacta & saporis expers, quæ per horas octo igne reverberii calcinata, donec nullum amplius fumum emitteret, reliquit cinerum fuscorum drachmas sex & grana sex: ex quibus salis alcali fixi drachmæ duæ lixivio extractæ fuerunt. Partium deperditio in hac destillatione fuit ad vncias septem, drachmas duas & grana duodecim, in calcinatione ad vncias quinque, drachmas septem & grana sex. Itaque, pergit, manna constat ex sale essentiali seu tartaro copioso & exigua portione salis ammoniaci multo sulphure tum tenui tum crasso involuti.

§. XIX.

Si ea, quæ de analysi medicamenti ope destillationis siccæ instituta §. CCLXVII. CCLXVIII. CCLXIX. CCCV. CCCVI. CCCVII. CCCVIII. CCCIX. Part. I. demonstravi, ad hanc clarissimi Geoffroy analysin §. XVIII, applicantur, apparet primo, quod hæc analysi manna sit resoluta in partes suas constitutivas non proximas sed remotas, & deinde, quod neque sal ammoniacale neque sal alcali tam fixum quam volatile neque tartarus copiosus mannae a natura insint, sed hæc vi ignis, qui partium mannae conjunctionem sustulit, earum naturam atque indolem immutavit & destruxit, alias partes, quæ ipsi a natura non insunt, aliamque & novam partium combinationem & compositionem produxit, fuerint producta. Neminem enim chemiæ gnarum præterire potest, quod sal alcali tam fixum quam volatile ex corpore partibus oleosis & acidis prædito vi ignis produci possit §. CXLVIII. CXLIX. CL. CLI. Partis I, & sal ammoniacale ex combinatione acidi cum sale alcali volatili oriatur §. CLXV. Part. I. Nunc in sequentibus luculentissime demonstrabitur, quod manna salium acidorum & par-

Quid ex analysi mannae modo dicta concludi possit

cium

rium oleosarum magnam contineat copiam. Qua de re mirandum non est, quod vi destillationis sicca & calcinationis ex manna sal ammoniacale, alcali tam fixum quam volatile aliaque producta fuerint, quæ ipsi naturaliter non insunt. Cum vero phlegma, liquor acidus & oleum, quæ manna in destillatione sicca præbuit §. XVIII, vi ignis non potuerint produci, ut manna aqua, salia acida & partes oleosæ insint, jure meritoque exinde colligitur.

§. XX.

Salia acida
sunt partes
mannæ con-
stitutivæ.

Sapor mannae dulcis manifestat, salia ei inesse acida §. CCXXXII Part. I. Porro manna debito modo tractata copiosum largitur liquorem acidum §. XV. XVI. XVIII. XIX. Qua de re manna ex salibus acidis tanquam partibus suis constitutivis constare debet.

§. XXI.

Aqua oleum
& terra sunt
partes man-
nae constitu-
tivæ.

Manna flamma concipere & alere potest §. XV. Quicquid vero accenditur & ardet, partes sulphureas seu oleosas continere debet §. CCXLI, Part. I. Præterea sicca manna destillatio ei oleum & phlegma copiosum inesse docet §. XVI. XVIII. XIX. Denique manna debito modo tractata spiritum largitur inflammabilem locupletissimum partium sulphurearum seu oleosarum in manna præsentium testem. Ex his igitur omnibus clarissime apparet, aquam & partes oleosas mannae partes esse constitutivas. Terreorum denique in manna partium præsentiam manifestat residuum destillationis sicca cum manna instituta.

§. XXII.

Quale sit
corpus man-
na.

Manna igitur est corpus purgans, saponaceum, fermentabile, ex parte crystallisabile, compositum ex copiosa aqua, multis salibus acidis, oleosis & terreis partibus §. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. XX. XXI.

§. XXIII.

Virtus man-
nae purgans

Manna recens fortius purgat quam vetusta, si utraque in æquali porriguntur dosi, & coctio vehementior virtu-

virtutem mannae purgantem. Iam vero illud, quod co-^{dependet a}
 ctione vehementi de manna abigitur, debet esse volatile & ^{sale volatili.}
 cum ejus absentia virtutem mannae purgantem imminuat,
 virtute purgante debet esse praeditum adeoque virtute sti-
 mulante gaudere. Nunc nullum datur corpus, quod volatile
 est & simul stimulat, quam sal volatile. Ergo ut virtus pur-
 gans mannae a sale volatili dependeat necesse est. Idem
 confirmat *illustris b. m. Hoffmannus*, qui in *Dissertatione sua*
de manna ejusque praestantissimo in medicina usu sic scri-
 bit: Si principia, quibus manna componitur, curiosius
 rimamur, animadvertimus, quod in eadem subtilis & vo-
 latilis acrimonia delitescat, quae promte diffatur atque
 exhalat, quo fit, ut non solum vetustate inertiam con-
 trahat & diuturna aut vehementiori coctione plurimum
 efficaciae suae perdat sed etiam ut nauseosus subacris sa-
 por gustu sese in sensus ingerat. Quod vero haec acri-
 monia volatilis & subtilis nullum aliud corpus quam sal
 volatile esse possit, unusquisque facile mente potest com-
 prehendere.

§. XXIV.

Experientia docet, quod manna, si vel maxime in ^{Manna est le-}
 largiori adhibeatur dosi, nullos noxios & sanitati infe- ^{nissimum}
 stos producere soleat effectus sed potius operationem ^{laxans.}
 suam sine magnis dolorum tormentis, virium prostratio-
 ne, sanguinis & humorum commotione, calore praeter-
 naturali, aliisque noxiis symptomatibus absolvat. Quare
 id in genere de mannae virtute pro certo affirmari potest,
 quod tutissimum, clementissimum & naturae amicissimum
 sit purgans, adeoque infantibus, pueris, senibus & gra-
 vidis optime conveniat. Quod vero mannae usus infanti-
 bus, pueris & gravidis sit maxime salutaris, per expe-
 rientiam sapius compertum est & confirmatum.

§. XXV.

Cum manna sit corpus saponaceum §. XIII, & sapo ^{Manna est re-}
 nacea resolvant §. CCCCXCVIII Part. I, manna quoque ^{solvens.}
 virtute resolvente debet esse praedita.

T c

§. XXVI.

§. XXVI.

Manna est
pectorale.

Manna non purgantem solum sed resolventem etiam possidet virtutem §. XII. XXV. Quicquid vero resolvit & purgat, mucum & pituitam pectus occupantem resolvere atque ad expectorationem ineptura aptum reddere eumque resolutum per alvum educere potest. Quicquid vero ejusmodi effectum exserit, pectorale dicitur remedium. Qua de re manna effectum pectoralem exserere potest. Quod vero hæc virtus mannae competat, restatur *illustris b. m. Hoffmannus*, qui in *dissertatione sua de manna ejusque præstantissimo in medicina usu* §. 24. sic scribit: ad arcendos, mitigandos vel præsciendos catarrhales & tussiculosos affectus nec non dolores artuum, nihil æque conducit ac si inter initia insultus horum morborum manna cum lacte, jusculo avenaceo, vel infuso Thée assumatur & postea lac aut asinium aut caprillum cum vel sine aqua Selterana matutinis horis per aliquot dies bibatur.

§. XXVII.

Manna diu-
reticam vim
exserere
potest.

Resolventia diuretica evadere possunt §. CCCCXLVIII Part. I. Nunc manna est resolvens §. XXV. Ergo manna diureticum effectum exserere potest. Idem confirmat laudati *Hoffmanni* testimonium, qui in *dissertatione citata*, non prætereundum est, inquit, quod manna virtutem quodammodo obtineat diureticam, quam in dysuria & urinae suppressione conspectius exserit.

§. XXVIII.

Manna flatus
generare
potest.

Manna in fermentationem abire solet §. XV. XVI. Iam nullum est dubium, quin idem cum manna, si interne assumitur, contingere queat idque eo magis & facilius, cum calor corporis humani internus fermentationi producendæ & augendæ insigniter faveat. Porro ex principiis notum est pathologicis, quod fermentatio in intestinis flatu excitat. Ergo manna flatu quoque generare potest. Hujus propositionis veritatem confirmat experientia, atque idem in causa est, ut quidam mannam flatu-

flatulentia accuset eamque ob rationem ejus usum re-
jiciendum esse putent.

§. XXIX.

Quamvis vero manna flatum excitare solet §. XXVIII, Quando manna in primis flatum excitare solet. nihilominus tamen non existimandum est, quod manna hoc incommodum in omnibus omnino subjectis aequale facile producat, sed potius notandum est, quod manna in iis praesertim subjectis ventriculi atque intestinorum atonia laborantibus hanc causetur modestiam, cujus rei ratio ex demonstratis §. CCCXLIX Part. I. est petenda. Deinde per experientiam compertum est, quod manna, si in minori nec sufficienti exhibetur dosi, flatum magis & facilius excitet, quam si in debita & sufficienti propinatur quantitate.

§. XXX.

Si igitur flatuum proventum in manna exhibenda praecavere volumus, in sufficienti est propinanda dosi, quoniam, si in minus sufficienti datur dosi, flatum generare solet §. XXIX, & cum debita essentiae corticum aurantiorum, carminativae Wedelii, vel aquae cinnamomi vinosae quantitate vel cum aliquot olei de cedro guttis vel cum vino est propinanda; sic enim manna exhibita flatibus infesta esse non solet. Quomodo manna sit exhibenda, si flatum proventum praecavere velimus.

§. XXXI.

Quoniam manna calorem corporis humani non auget §. XXIV, in omnibus generis febribus dari potest atque in iisdem quoque eam commendat *beatus Frid. Hoffmannus in loco citato*. Facile autem patet, mannam pro febrium diversitate diverso esse exhibendam modo. Sic in febribus intermittentibus optime propinatur cum salibus mediis singulari virtute purgante praeter alios conspicuis, in biliosis autem cum tamarindis. Manna in febribus adhiberi potest.

§. XXXII.

Quod aqua partes corporis humani emolliat, ex eo patet, quod partes corporis humani exsiccatae adeoque Quando manna emolliat. aqua

aqua privata insignem habent duritiem. Cum igitur manna in larga quantitate aquæ soluta exhibeatur, manna ita propinata emollientem debet exferere virtutem.

§. XXXIII.

Quando
manna do-
lores & spas-
mos tollat.

Emollientia dolores & spasmos sedant §. CCCCIX. CCCCXI. CCCCXIII. CCCCXIV. Part. I. Nunc manna in largiori aquæ quantitate soluta emollit §. XXXII. Ergo manna sic exhibita dolores & spasmos sedat.

§. XXXIV.

Manna prae-
fertim con-
ducit in alvi
obstructione
a fecibus in-
duratis &
spasmo pro-
ficiscente.

Sapissime alvi obstructio producitur a fecibus atque excrementis induratis (per princ. pathol.) & hæc nullo alio modo quam emolliendo feces induratas tolli potest (per princ. therap.) Iam manna, si in aquæ larga quantitate soluta exhibetur, hoc præ aliis purgantibus, quæ in alia propinantur forma & non æque quoad totam substantiam in aqua solvi possunt, habet peculiare, quod emolliat §. XXXII. Ergo manna modo dicto exhibita præ ceteris determinati generis purgantibus in alvi obstructione a fecibus induratis proficiscente convenit. Porro spasmodicæ intestinorum contractiones & dolores in abdomine sævientes alvi obstructionem producere possunt (per princ. pathol.) & alvi obstructio, si ab his proficiscitur causis, nullo alio remedio nisi spasmos & dolores sedante tolli potest (per princ. therapeutica). Nunc manna modo determinato exhibita spasmos & dolores demulcet §. XXXIII. Ergo manna in alvo, quæ ob dolores & spasmos abdominis suo munere fungi nequit, referenda egregie quoque conducit.

§. XXXV.

In quibus-
nam pathe-
matibus
manna con-
ducit.

Cum manna, si in larga aquæ quantitate exhibetur, non tutissimum solum & lenissimum sit laxans §. XXIV sed dolores etiam & spasmos sedat §. XXXIII, sequitur, ut manna in omnibus iis pathematibus, quorum curatio requirit, ut alvus libera atque aperta servetur, si obstructa est, leni remedio aperiat & referetur, materia pec-
cans

cans in primis viis hærens per inferiora educatur, & spasmi & dolores præsentés sedentur atque demulceantur, præ ceteris egregie conducatur, atque summo cum fructu vsurpari possit. Si vero mannæ virtus spasmos & dolores sedans augenda est atque intendenda, optime hic scopus impetrari potest, si cum oleo amygdalarum dulcium mixta exhibetur; hoc etenim egregie spasmodicas partium solidarum contractiones & dolores sedat atque mitigat.

§. CCCCLXXXI. - CCCXCII. Part. I.

§. XXXVI.

Indicationibus in colicæ curatione requirentibus, vt materia peccans in primis viis hærens per inferiora educatur, alvus obstructa leni remedio aperiatur & spasmi & dolores demulceantur, quæ sapissime occurrunt, mannæ in larga aquæ quantitate solutæ vsus optime satisfacit, hinc in colica sub modo dictis circumstantiis maxime est proficuum, in primis, si cum oleo amygdalarum dulcium exhibetur, vi demonstrationis præcedentis.

§. XXXV. Præterea in colica, quæ a saburra vitiosa in intestinis hærente proficiscitur, clysteres vel nihil vel parum levaminis afferunt, sed in hac colicæ specie summo cum fructu manna adhiberi potest vi § præcedentis.

§. XXXVII.

Hæc, quæ de salutari mannæ in colica vsu demonstravi §. XXXVI, confirmantur testimonio illustris b. m. Hoffmanni, qui in modo laudata dissertatione ita scribit: Manna magna præstantia splendet in morbis, qui spasmiss in abdominis cavitate contentas partes exercent. Nobili in primis hujus rei exemplo est colica sic dicta spasmodica, quæ fævis dolorum tormentis ægros exeruciat & plerumque pertinaci alvi obstructione stipatur. Nam licet solenne sit ad mitigandam dolorum acrimoniam clysteres infundere alvumque fatigare: sapissime tamen tanta est morbi vehementia, vt applicatis iisdem nihil plane levaminis accedat. Quare ipsius ratione dictamine & experientia

In colica
conducit
manna.

Testimonio
Hoffmanni
confirman-
tur dicta.

calculo constat, optimum præsidium collocari in iis, quæ universum intestinorum volumen intus obliniunt, quo crispatura remittat, simulque acrium humorum illuviem novam semper dolorum scenam adornantem ad inferiora ducunt atque exturbant. Proinde quum manna ob insitam præstabilem suam facultatem vtrique indicationi satisfaciat, luculenter admodum patet, illius usum in colicis doloribus summopere esse proficuum, inprimis, si ex consilio & observatione *Laz. Riverii Prax. Tom. I. lib. IV. Cap. I.* cum oleo amygdalarum dulcium & jusculo gallinæ pinguis exhibeatur.

§. XXXVIII.

Manna con-
ducit in ma-
lo hypo-
chondriaco,

Maxima quoque utilitate se commendat usus man-
næ in larga aquæ quantitate exhibitæ in malo hypocho-
ndriaco ad spasmos & dolores abdominis sedandos, alvum
liberam atque apertam servandam, obstructam referan-
dam & flatibus exitum per inferiora conciliandum.
Omnes enim hos effectus præstat manna §. XXXV.

§. XXXIX.

item in ar-
thritide, do-
loribus &
spasms re-
num, urete-
rum & vesi-
cæ.

Si spasmodicæ contractiones & dolores renes vrete-
res & vesicam vel artus occupantes sunt mitigandi, pri-
mæ viæ a fordibus & materia peccante purgandæ,
alvus libera & aperta est servanda, obstructa referenda &
flatus per inferiora sunt educendi, manna in larga aquæ
quantitate soluta summo cum fructu adhiberi potest ob
demonstrationem datam §. XXXV, & si mannae deter-
minato modo exhibendæ virtus dolores & spasmos sedans
desideratur major, cum oleo amygdalarum dulcium mixta
propinari potest §. cit. & XXXVII.

§. XL.

E. Hoffma-
ni testimonio
confirmatur
dicta.

Hæc, quæ demonstravi §. XXXIX, testimonio B.
Hoffmanni confirmata leguntur in ejus *dissertatione sæpius*
citata. Succedunt, inquit l. c., vitia, quæ renes, vesi-
cam & vias urinarias affligunt, & sævis dolorum facibus infe-

infecta sunt, quorum in numerum referenda potissimum cum calculo ischuria & urinæ ardor. De his pervulgata est practitorum sententia, quod medicaminum, quæ per inferiora evacuant, usum exposcant, quo per alvum, quæ solenniter constipata est, recrementitiæ morbum foventes & exacerbantes sordes removeantur. Bene autem *Fuchsius de medend. morb. lib. I. cap. 38.* quod a validiorum usu meatus urinarii angantur & comprimantur, ideoque iis maxime erit utendum, quæ blande id, quod in vicio est, evocant & sine nervosarum partium jamjam afflictarum exagitatione operationem suam exsequuntur. Quare quum ex hactenus dictis clarissime constet, mannâ lenissimum & tutissimum esse laxans, prona admodum consequentia elicitur, eandem in hisce etiam affectibus egregie opitulari & alvo aperiendæ velificari. Neque tamen evacuandi tantum sine manna in vesicæ & viarum urinariarum morbis commeadanda est, sed succedit alia eaque longe præstantissima ejus efficacia, qua dolorificam partium exquisitè sentientium contorsionem & stricturam sopit & componit, id quod inprimis ex voto succedit, si cum oleo amygdalarum dulcium remisceatur & sic ad usum transferatur. Nam licet hoc remedium non immediate partes affectas attingat, sed proxime intestinorum cavo suam virtutem impertiat: nihilominus tamen ob miram partium abdominis & maxime quidem crassiorum intestinorum cum viis urinariis consensionem & vicinitatem medicamentosa facultas ex vna in aliam transit. Hinc si fibræ intestinorum mirifice contortæ atque crispatæ assumpto mannato hoc remedio leniuntur & laxantur, in ureteres quoque, vesicam & urethram saluberrimus hic effectus propagatur & spasmò delinito & conquiescente dolor exspirat & nonnunquam calculus savissimus hostis referatis viarum repagulis eliditur. Commemorabile inprimis hanc in rem est *Sydenhami* exemplum, cujus ipse mentionem facit *Opuscul. p. m. 702.* memorans, quod mannæ gum sero lactis usu aliquamdiu continuato non solum ab

atro-

atroci circa renes dolore, sed etiam mictu sanguineo liberatus sit: ita ut post singulas catharicos vices melius habuerit. Haud vero inconsultum erit, si hic loci ipsius præscribendi methodi mentionem injicimus ordientes a portione in nephritide & calculo celeberrimo huic medico usitatissima:

Recipe mannae electæ uncias duas

cremoris tartari drachmam dimidiam

decocti nephritici Foresti uncias quatuor.

Hanc excipit altera potio in mictu cruento eidem commendatissima, quæ constat ex mannae uncias duabus & dimidia in seri lactis libris duabus solutis addita portione succi limonum vel citri. Hactenus Hoffmannus.

§. XLI.

Manna con-
ducit in
asthmate &
tulli.

Indicatio in curatione tussis humidæ & asthmatis humidi requirit, ut mucus & pituita præsens resolvatur, ad expectorationem inepta resolutione apta reddatur & per inferiora educatur, serique & mucii congestio versus pectus impediatur & a pectore avocetur. Nunc manna mucum & pituitam pectus obsidentem resolvit, mucum ad expectorationem minus aptum hac resolutione aptum reddit, & per inferiora educit §. XXVI, & seri congestionem aliorsum dirigit purgatione, quam excitat §. LXXVIII cap. I. Part. I. Qua de re manna in tussi humida & asthmate humido indicationibus modo dictis optime satisfacit atque eatenus summo cum fructu usupari potest. Verum enim vero non hac solum ex ratione sed etiam eo ex fundamento, quoniam spasmos mitigat & demulcet §. XXXIII, in tussi & asthmate conducit manna, adeoque cum spasmus in sic dicta tussi convulsiva seu ferina & asthmate convulsivo seu spasmodico vehemens adsit & mitigandus sit, sub his quoque circumstantiis salutari cum effectu adhiberi potest.

§. XLII.

Manna con-
ducit in cu-
ra cum fon-

Tandem usus mannae eximius est & singularis in cura, quæ medicatarum aquarum beneficio in sanitatis tute-

tutelam adhiberi solent. Perquam nimirum notum est, quod tam ante & post usum quam durante usu mineralium acidularum & thermalium aquarum corpus blando modo sit evacuandum, quo expurgata cruditas & sordium sentina aquæ eo melius suum exserere possint effectum salutarem. Nunc in ejusmodi cura maximopere est cavendum, ne purgantia drastica hunc in finem adhibeantur, propterea, quod ventriculi atque intestinorum tonum destruunt, spasmodicas intestinorum contractiones, inflammationes aliaque mala excitant. Qua de re manna, utpote tutissimum, clementissimum & lenissimum purgans §. XXIV, huic scopo maxime conveniens atque accommodata.

§. XLIII.

Ordo nos ducit ad ea, quæ de ratione mannæ exhibendi sunt notanda. Tenendum itaque est, quod manna infantibus a drachmis duabus usque ad unciam dimidiam & adultis ad duas uncias immo pro majori corporis firmitate ad uncias tres sit exhibenda. Optime datur manna cum cremoris tartari una vel altera drachma in aqua soluta, partim ad virtutem mannæ intendendam partim ad eam palato gratiorem reddendam: nam manna cum cremore tartari modo dicto in aqua soluta constituit potionem acidam simul & dulcem palato non ingratam. Loco cremoris tartari etiam terra foliata tartari, sal Anglicanum vel Sedlicense pro circumstantiarum ratione adhiberi potest. Deinceps ut palati gratiam captemus & quod maximum est & præcipuum, simul flatuum generationem præcaveamus & ventriculi atque intestinorum roborationi prospiciamus, solutione mannæ peracta colaturæ instillare expedit guttas quadraginta usque ad sexaginta essentiæ corticum auranticorum vel essentiæ carminativæ Wedelii vel guttas quatuor vel sex olei de cedro vel alius. Liquores autem, qui mannæ solutioni inserviunt, sunt varii. Potest enim manna in lacte, sero lactis, jusculo avenaceo dissolvi vel etiam decocto caffè & succo-

U u

lade

tibus medi-
catis insti-
tuenda.

De modo
exhibendi
mannam.

lade nec infuso Théé sacchari loco injici & sic deglutiri. Si vero pharmacum ex eadem artificiose est conficiendum, plerumque quidem adhibentur aquæ destillatæ ut aqua veronicæ, cerasorum nigrorum, vel alia, sed, quia non omnes ejusmodi aquas ferre possunt & perinde est, quæcunque adhibeatur aquæ, commodissimum vehiculum præbet aqua pura fontana & ejus vnciæ duæ & plures ad vnam mannæ vnciam possunt recipi. Denique notandum est, quod solutio mannæ leni calore sit instituenda, ne quid de ejus virtute pereat §. XXIII. Hoc modo parata potio ita est adsumenda, ut non simul & semel ingeratur sed partitis vicibus bibatur, superbibendo sub ipsa assumptione aliquot decocti avenacei vel Coffée vel infusi Théé haustus.

§. XLIV.

Formulæ
potionum
mannatarum.

Beatus Hoffmannus Sacratissimo Romanorum imperatori Carolo VI. gloriosissimæ memoriæ sequentem potionem mannatam, quæ insigni virtute gratissimoque sapore egregie se commendat, præscripsit: Recipe cremoris tartari drachmas duas, solve & coque in libra vna aquæ fontanæ vsque ad medietatem: adjice mannæ electæ vncias tres, clarificetur albumine ovi addito succo integri pomi citrei succolenti: denuo fiat parva ebullitio. Coletur denique frigide per linteum album, cui flavi aliquot cortices citri inditi fuerunt, aliquoties, donec fiat potio clarissima. Alio modo potio mannata sic potest præscribi:

Recipe mannæ electæ vncias duas
cremoris tartari drachmam vnam
solvatur leni calore in
aquæ communis vnciis quatuor,
cola & colaturæ adde
olei de cedro guttas sex

Dividatur in duas doses vnius horæ intervallo propinandas. Loco olei de cedro addi potest essentia corti-

corticum aurantiorum vel essentia cinnamomi ad
guttas quadraginta immo plures.

Recipe mannae electae uncias duas
fol. sennae sine stip.
cremoris tartari ana drachmam vnam
solvantur in
aqua fontanae unciis quinque,
cola & colatura adde
aqua cinnamomi cum vino drachmas duas

Recipe mannae electae uncias duas
rhabarbari electi
cremoris tartari ana drachmam vnam
solvantur in
aqua fontanae unciis quatuor
cola & colatura adde
olei de cedro guttas sex

Recipe mannae electae unciam vnam & dimidiam
folior. sennae sine stipitibus
rhabarbari electi
crem. tartari ana drachmam vnam & di-
midiam
solvantur in
aqua fontanae unciis quinque,
cola & colatura adde
ess. cort. aurantior. guttas quadraginta.

Recipe mannae electae unciam dimidiam vel in-
tegram
rhabarbari electi drachmas duas
cremoris tartari drachmam vnam
solvantur in aqua fontanae unciis quatuor
cola & colatura adde
olei de cedro guttas sex.

Recipe mannae electae
amarindorum ana unciam vnam
infundantur & solvantur in
seri lactis unciis sex

Uu 2

Fiat

Fiat colatura in duas doses dividenda vnus hora
intervallo propinandas.

Recipe medullæ cassiæ cum nucleis vnciam vnam
mannæ electæ vnciam vnam & dimidiam
cremoris tartari drachmam vnam
solvantur in
aquæ fontanæ vnciis sex
fiat colatura, in qua dissolvatur
fyr. decichor. cum rhabarb. vncia dimidia

Fiat potio repetitis vicibus jejuno ventriculo pro
dosi exhibenda.

Recipe folior. sennæ sine stipit. drachmas tres
cinnamomi
cremoris tartari ana drachmam vnam
cardamomi drachmam dimidiam
macerentur in
aqua fontanæ calidæ vnciis sex.
In colatura solve
mannæ electæ vncias duas

Fiat potio repetitis vicibus pro dosi exhibenda. Si
placet, clarifica hanc potionem cum ovi albumi-
ne & aceti fortis vncia dimidia.

Ad curam, vti vocant, vernaculam instituendam *Beatus
Hoffmannus* sequens commendavit infusum, de quo alter-
nis diebus vncias sex ad octo haurire iussit:

Recipe mannæ electæ vncias quatuor
passularum minorum vncias duas
rhabarbari electi
tartari crudi ana vnciam vnam
summit. centaur. min. pugillos quatuor
cinnamomi acuti
cardamomi ana drachmam vnam

infun-

infundantur cum vini Rhenani mensura vna & dimidia & calori per viginti quatuor horas exponantur.

Porro in asthma humido & convulsivo, tussi humida & convulsiva manna commode cum spermate ceti, oleo amygdalarum dulcium & pauxillo croci in decocto avenaceo propinatur. Denique si indicatio vrget, vt cruditates in primis viis hærentes tam per superiora quam inferiora evacuentur, solutioni ex mannae duabus vnciis factæ adjicienda sunt aliquot tartari emetici prius soluti grana & pharmacum interpolatis vicibus assumendum, ita, vt aliquoties sub assumptione liberalis decocti avenacei dilutioris haustus potetur. Hac enim ratione primo vomitus exoritur & paulo post dejectiones numerosæ subsequuntur, atque hæc medendi forma potissimum commendabilis est in principio februm tam intermittentium quam acutarum, quando haud fallax saburræ copiosæ prima in regione latitantis suspicio adest, nam experientia docuit, ejusmodi emetico-laxans medicamentum singulari & præstantissimo cum fructu in febribus exanthematicis, petechialibus, purpura, variolis, morbillis, castrensis præcipue & morbo Hungarico statim inter initia fuisse oblatum.

§. XLV.

Præparata, quæ ex manna conficiuntur & in pharmacopoliis prostant, sunt De mannae præparatis.

- I) *Manna liquida*, quæ datur pro dosi ab vncia dimidia vsque ad vncias quatuor & comisceatur etiam instar mannae simplicis aliis laxantibus atque purgantibus.
- II) *Manna Tabulata*, & quando cremor tartari additur *Tartarifata* dicta, quæ utræque pro scopo purgandi ab vncia vna vsque ad tres propinantur.
- III) *Electuarium laxativum seu lenitivum de manna*, quod parum concinnum est medicamentum & ubique

U u 3

iam

iam exfulare incipit ex officinis. Vncia & amplius dari debet pro dosi.

IV) *Electuarium diacassiae cum manna*, de quo in capite de cassia dicitur.

V) *Pulicula de manna*. Leniter alvum laxat & adhibetur praesertim in infantibus tenellis ad drachmas duas & vnciam semis.

VI) *Manna meteorisata*, quae sic praeparatur:

Recipe mannae calabrae partem vnam,
nitri partes duas,
has vesicae optime ligatae inditas
imponere aquae calidae, ut solvantur,
solutionem destilla per alembicum, sic
prodibit aqua sapore amygdalarum
amararum praedita, quae est sic dicta
manna meteorisata. Ad vnam vel
alteram vnciam data alvum laxat, sed
rarius immo plane non in usum venit.

VII) *Syrupus de manna solutivus seu laxativus*, qui a mulierculis puerulis exhiberi solet, si quando alvum illorum tarda molestias facit. Datur per exiguas portiones, donec effectum sufficientem edat. *Beatus Hoffmannus* sequentem hujus syrupi commendabat praeparationem:

Recipe mannae electae libram vnam,
solve & coque leni calore in
aqueae florum acaciae libra vna & dimidia
infunde calide
florum persicorum
acaciae
violarum ana manipulum vnam
colat.

colat. leni igne inspissa, eadem refri-
gescente,
adde
olei de cedro guttas viginti.

VIII) *Spiritus mannae acidus.* Hic raro vel plane non
in usum venit. Sudorem movet. Multi eum ma-
gnifaciunt & de eo praedicant, quod aurum radicaliter solvat & genuinum sit menstruum philosophicum, sed hoc plane purum est figmentum, siquidem, quam maxime etiam sit concentratus, aurum non solvit sed intactum relinquit, nec ullam aliam possidet atque exferere potest virtutem quam quodvis aliud vegetabile acetum concentratum.

IX) Ingreditur manna *Electuarium diacarthami, Hydragogum eximium Renaudaci & Confectionem Hamech correctam Charas.*

Errata,